

[illegible]
a scientie. Est n. omnibus com[illegible]
esse omnibus rebus per essentiam, potentiam et
[illegible] in diversis principalibus bo[illegible]
[illegible] per istum autem modum omnium
[illegible] quem creature rationali [illegible]
[illegible] cognitum et cognoscente
[illegible]tatem. et ex cognoscendo et
[illegible] diligendo sua operatione at[illegible]
[illegible]dum secundum istum spiritualem mod[illegible]
[illegible] creatura rationali [illegible]
[illegible] sic in templo suo. Sic [illegible]
[illegible] potest et id ex dona [illegible]
[illegible] caritas [illegible] facere
[illegible] solam gratiam gratum facientem [illegible]
[illegible] separabit dona [illegible]
[illegible] quo libere possumus uti. ut [illegible]
[illegible] dona [illegible]
[illegible] facientem. Sed [illegible] in ipso dono gra[illegible]
[illegible] spiritus sancti et [illegible]
[illegible] spiritus sanctus et datur et [illegible]
[illegible] donum gratie gratum facientis perfic[illegible]
[illegible] ad hoc quod libere [illegible]
[illegible] Sed et ipsa dona [illegible]
[illegible] missio [illegible]
[illegible] ipsa per [illegible]
[illegible]
[illegible] persona. Et significat hoc

[illegible]

FLORES

LVCII ANNEI SENECAE CORDVBENSIS SVMmo labore ſelecti, ex omnibus illius operibus Per D. Eraſmum Roterodamum uero iudicio emendatis, atq; iam multo caſtigatius quàm prius in lucem æditi, ad utilitatem non ſolum ſtudioſorum adoleſcentum, ſed & omnium ueræ uirtutis ac ſcientiæ amatorum.

ADDITI SVNT HIS QVIDAM FLORES PVLcherrimi, ex quibuſdam opuſculis M. T. Ciceronis, multũ utiles.

ANTVERPIAE APVD Michaelem Hillenium. Anno M.D.XXXIIII.

EPISTOLA AD LECTOREM.

Cum nuper in ludo literario, quædam selecta ex Lucij Annei Senecæ operibus prælegerē, atque interpretarer, molestis auditorum meorum precibus, quo Typographis traderem adductus sum, ut omnes uirtutum ac scientiæ amatores copiam legendi habere possint. Non tamen desunt craßi quidam, qui studiosos adolescentes, ab huiusmodi literis deterreant, ceu Ethnicis aut Poeticis, & ad morū integritatem officientibus. Ego uero dignos censeo, quos, & omnibus in ludis prælegant adolescentiæ litigatores, et sibi legant, relegantq́; senes. Hic enim noster Seneca, quem animum exigit ab his, qui ueras uirtutes amplecti desyderant, ut admirabilem illam & amabilem uirtutis speciem ponit ob oculos, quā multa, quàm sancte, imo quàm diuinitus tradit, de uero diuitiarum contemptu, de salubri carnis mortificatione, de tuenda amicitia, ac bonorum morum disciplina. Pudeat interim nostrorum morum, qui sacris libris edocti, qui tantis & exemplis & præmijs prouocati doctrinam Euangelicam profitemur, nec præstamus Nunquam ante hac magis expertus sum uerum esse quod scribit Augustinus, ex ethnicorum benefactis, acriores addi stimulos ad uirtutem, quam nostratium cum subit animo, quam turpe sit, non ea perspicere pectus Euangelica luce illustratum, quod perspectum est ijs, quibus sola naturæ scintilla perlucebat. Nonne & Augustinus libro de doctrina Christiana, cap. 40. ad philosophorū lectionē hortatur dicēs. Philosophi aūt q uocātur, si qua forte uera & fidei nostræ

accōmoda dixere, maxime Platoniā, non solū formi-danda nō sunt, sed ab eis etiā, tanq̄ iniustis possesso-ribus, in usum nostrū uendicanda. Sicut enī ægyptij nō solū idola habebāt, & onera grauia, quæ populus Israel detestaretur, & fugeret, sed etiā uasa atq; orna-menta de auro & argento & uestem, quæ ille popu-lus exiens de ægypto sibi potius tanq̄ ad usum melio-rē clanculo uēdicauit, nō auctoritate propria, sed præ-cepto Dei, ipsis ægyptijs nescienter commodantibus ea quibus non bene utebantur. Sic doctrinæ oēs gēti-lium nō solū simulata & superstitiosa figmenta, gra-uesq; sarcinas superuacanei laboris habēt, quæ unus-quisq; nostrū duce Christo de societate gentiliū exiēs debet abominari atq; deuitare, sed etiā liberales disci-plinas usui ueritatis aptiores, & quædā morum præ-cepta utilissima continent, deq; ipso uno Deo colendo nonnulla uera inueniuntur &c. Multi etiam nostris temporibus, itidem ego, postulant, ut omnes humanæ scripturæ ac disciplinæ cedāt Euāgelio. Et utinam sic effloruißet Euangelica pietas, ut ad illius clarißimā lucē humanarū scripturarū ac disciplinarū lucernæ euanescerent. Nūc scripturas humanas ac disciplinas obsolescere uidemus, pietatis uigorē succedere nō ui-demus. Insuper cū pauperes atq; adolescentes, copias oīm librorū sibi haud comparare possunt, utile duxi, optima quæq; moribus ac honestæ uitæ nostræ con-uenientia, ex magnis illis uoluminibus carpere, ut & ipsi habeāt, quo se oblectēt. Vale. Et meū hunc labo-rem & sudorem oro per Christum ut boni consulas.

SEQVVNTVR IAM FLORES Senecæ excerpti ex libro primo, & Epistola prima.

QVEM mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem non prospiamus, magna pars eius iam præterijt: quicquid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo mi Lucili quod facere te scribis, omnes horas complectere: sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur, uita transcurrit. Omnia mi Lucili aliena, tempus tantum nostrum est.

Vtilitas temporis

Tu malo serues tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut uisum est nostris maioribus. Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

EPISTOLA SECVNDA AD finem usq;.

Ex his quæ mihi scribis, & ex his quæ audio bonam spem de te concipio, non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris, ægri animi iactatio ista est. Primum argumentum bene compositæ mentis, existimo, posse consistere & secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum autorum, & omnis generis

Mutatio locorũ & lectionũ inutilis.

generis uoluminum,habeat aliquid uagum & instabile. Certis ingenijs immorari & innutriri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est,qui ubiq; est. In peregrinatione uitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant,nullas amicitias. Idem accidat necesse est eis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Non prodest cibus,nec corpori accedit,qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio: non uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non conualescit planta,quæ sæpius transfertur. Nihil tam utile est,quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo inquis, hunc librum euoluere uolo, modo illum. Fastidientis stomachi est multa degustare,quæ ubi uaria sunt & diuersa, coinquinant non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpe quod illo die concoquas. Hoc ipse quoq; facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo hodiernum, hoc est quod apud Epicurum nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam

Varia remedia nocent.

Quotidie aliquid in memoria recondendum.

explorator. Honesta inquit res est, læta paupertas. Illa uero non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat aut fœneret, si alieno imminet, si nõ acquisita, sed acquirenda computat. Quis sit diuitiarum modus quæris? Primus, habere quod necesse est: proximus, quod sat est. Vale.

Læta paupertas, diuitiæ sunt

EX EPISTOLA TERTIA.

Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantundem credis quantum tibi, uehementer erras, & non satis nosti uim ueræ amicitiæ. Nullum habet maius malum occupatus homo & bonis suis obsessus, quàm quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. Tu uero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Diu cogita an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit, Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cũ illo loquere, quàm tecũ. Quid est ergo? quare ulla uerba coram amico meo retrahã. Quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quæ tantum amicis committenda sunt, obuijs narrant, & in quaslibet aures quicquid illos urit exonerant: quidam etiam rursus charißimorum conscientiam reformidant, & si possent, nec sibi quidem credituri, interius premunt omne secretum, neutrum facien-

Vera amicitia.

fidendum est. Vtrunq; enim uitium est, & omnibus credere, & nulli.

EX EPISTOLA QVARTA.

Tenes utiq; memoria, quantum senseris gaudium cum prætexta posita, sumpsisti uirilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta cum puerilem animum deposueris, & te in uirum philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet. Et hoc quidem peius est, quod authoritatem habemus senum, uitia puerorum, nec puerorum tantum, sed infantium. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autẽ illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit. Nõ esurire, non sitire, non algere, ut famem sitimq; depellas. Non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue & contumeliosam etiam humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desyderat, & appositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod sat est Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.

Senes pueri mo[...]

Natura paucis cõtenta.

EX EPISTOLA QVINTA.

Illud aũt te admoneo, ne eorũ more q non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu

De singularitate morum

tuo: aut genere uitæ notabilia sunt. Asperum incultum & intonsum caput, & negligentiorē barbam, & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud ambitionē peruersa uia sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere? intus omnia dissimilia sint, frons nostra populo conueniat. Non splendeat toga, nec sordeat quidem. Non habeamus argentū in quo solidi auri cælatura descenderit. Sed non putemus frugalitatis indicium auro argentoq; caruisse. Id agamus, ut meliorem uitam sequamur q̄ uulgus, non ut contrariam, alioqui quos emendari uolumus, fugamus, & a nobis auertimus. Nempe propositum nostrum est, secundum naturam uiuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse mūdicias: & squalorem appetere, & cibis non tantum uilibus uti, sed tetris & horridis: quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriæ est, ita usitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ est: frugalitatem exigit philosophia, non pœnam.

Cōuenire cum multitudine

EX EPISTOLA VI.

γνῶθι σε αυτὸν

Multa habeā, quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli. Et hoc ipsum argumentum in melius translati animi est, quod uitia sua quæ adhuc ignorabat, uidet. Quibusdam ægris gratulatio fit, cum

scipsos

ſeipſos ægros eſſe ſenſerunt.

Ego uero cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam. Nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſum, ſi cum hac exceptione detur ſapientia, ut illam incluſam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Plus tibi & uiua uox & conuictus, quam oratio proderit. Homines ſemper amplius oculis, quàm auribus credunt. Longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quàm ex uerbis Socratis traxit.

Exemplo mag[...]ce, quàm uerbis

EX EPISTOLA VII.

Quid tibi uitandum præcipue exiſtimē quæris? turbam. Nondum illi te tuto commiſeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquā mores quos extuli refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur, aliquid ex eo quæ fugaui, redijt. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis uitium, aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtique quo maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior, immo uero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Neceſſe eſt aut imiteris eos, aut oderis. Vtrumq; autem deuitandum eſt, ne uel ſimilis malis fias, quia multi ſunt, neue inimicus mul-

De fugiē do turbæ conſortio

cus multis, quia dißimiles sunt. Recede in teipsum quantum potes. Cum his uersare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores Mutuo ista fiunt, ut homines dum docent, discunt.

Cũ bonis ambula.

EX EPISTOLA VIII.

De diligẽ [illegible] labore

Tu me, inquis, uitare turbam iubes, secedere & conscientia esse contentum? ubi illa praecepta uestra, quae imperant in actu mori? Quod ego tibi uideor interim suadere, in hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possem, nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studijs uendico, non uaco somno, sed succumbo, & oculos uigilia fatigatos cadentesq; in opere detineo. Seceßi non tantum ab hominibus, sed etiam a rebus, & primum a rebus meis. Posterorum negotium ago. Illis aliqua quae possint prodesse conscribo, salutares admonitiones uelut medicamentorum utilium compositiones, literis mando: esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quae etiamsi persanata non sunt, serpere desierunt. Rectũ iter quod sero cognoui, & lassus errando, alijs monstro. Clamo uitare quaecunq; uulgo placent, quae casus attribuit, ad omne fortuitum bonum, suspitiosi pauidiq; subsistite. Et fera & piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunae putatis? insidiae sunt. Quisquis nostrum tutam agere uitam uolet: quantum plurimum potest ista uiscata beneficia deuitet, in quibus hoc quoque miserrimi fallimur

quod habere nos putamus, hæremus. In præcipitia cursus iste deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere est. Hanc ergo sanam & salubrem formam uitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ ualetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat, cibus famē sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori, hanc utrum cespes erexerit, an uarius lapis gentis alienæ, nihil interest. Scito te hominem tā bene culmo, quàm auro tegi. Contemne omnia quæ superuacuus labor, uelut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Nō indulgere corpori.

EX EPISTOLA NONA.

Stilbon quem Epicuri epistola insequitur, hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore: cum ex incendio publico solus, & beatus tamen exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Polyorcetes fuit. Nunquid perdidisset? Omnia inquit bona mea mecum sunt. Ecce uir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui uictoriam uicit. Nihil (inquit) perdidi, dubitare illum coegit, an uicisset. Omnia mea mecum sunt. Iustitia, uirtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare, quod eripi poßit. Si cui, inquit, bona sua uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. Miser est, qui se non beatißimum iudicat, licet Stilbonis dictum. Beatus quis sit.

imperet

Beatus quis sit. imperet mundo Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi uidetur malus. Quid ergo inquis? si beatum se dixerit, ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet: nō quid dicat, sed quid sentiat refert, nec quid uno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat, nisi sapienti sua non placent, omnis stultitia laborat fastidio sui.

EX EPISTOLA DECIMA.

Solitudo imprudētibus nocet. Crates, ut aiunt, huius ipsius Stilbonis auditor, cuius mentionem priori epistola feci. Cum uidisset adolescentulum secreto ambulantem, interrogauit quid illic solus faceret. Mecum inquit loquor, cui Crates. Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem, timentemq́; custodire solemus, ne solitudine male utatur. Nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant, tunc aut alijs, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant, tunc quicquid aut metu, aut pudore animus cælabat exponit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat.

Oratio qualis esse debeat Votorum tuorum ueterum, licet dijs gratiam facias, alia de integro suscipe, roga bonam mentem, bonam ualetudinem animi, deinde corporis. Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris, ut nihil Deum roges, nisi quod rogare poßis

palam

palam. Nunc enim quanta dementia est hominum, turpissima uota dijs insusurrant. Si quis admouerit aurem conticescent, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Sic uiue cum hominibus tanquam Deus uideat. Sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. Nota

EX EPISTOLA VNDECIMA.

Locutus est mecum amicus tuus bonæ indolis, in quo quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quē respondebit, non enim ex præparato locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se colligebat uerecundia, bonū in adolescente signum uix potuit excutere, adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit, & omnibus uitijs exuerit, sapientem quoq; sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi uitia ponuntur, quicquid infixum & ingenitum est, leuiter arte non uincitur. Quibusdam etiam constantissimis in cōspectu populi, sudor erumpit non aliter, quàm fatigatis & æstuantibus solet, quibusdam tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrūt. Hæc nec disciplina, nec usus unquam excutit, sed natura uim suam exercet, & illos uitij sui, etiam robustissimos admonet. Hæc, ut dixi, nulla sapiētia abigit, alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet

Verecundia ī adolescente laudatur.

Vitia hominis naturalia nulla arte pelluntur

eraderet uitia. Quęcunq; attribuit conditio nascen- di & corporis temperatura, cum multum se diuq; ani mus composuerit, hærebunt. Nihil horum uitari po- test, non magis quàm accersi. Accipe quidem utilem & salutarem clausulam, quàm te affigere animo uo- lo. Aliquis uir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquàm illo spectante uiuamus, & omnia tanquam illo uidēte faciamus, hoc mihi Lucili Epicurus præcepit, custodem nobis & pæ dagogum dedit, nec immerito. Magna pars peccato- rum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem ha- beat animus, quem uereatur, cuius authoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O fœlicem illum, qui non actus tantum, sed etiam cogitatus emendat. O fœlicem qui sic aliquem uereri potest, ut ad memo- riam quoq; eius se componat, atq; ordinet, qui sic ali- quem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaq; Ca tonem, si hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remißio ris animi uirum Lælium, elige eum cuius tibi placuit & uita & oratio, & ipsius animum ante te ferens & uultus, illum semper tibi ostende, uel custodem, uel ex- emplum. Opus est inquam aliquo ad quem mores no stri se ipsi erigāt. Nisi ad regulā, praua non corriges.

Nota.

Ad exem plū uiue.

EX EPISTOLA DVODECIMA.

Senectus. Quocunq; me uerto, argumenta senectutis meæ uideo, ueneram in suburbanum meum, & querebar de impēsis ædificij dilabentis. Ait uillicus, nō eße neg ligen-

ligentiæ suæ uitium, oīa se facere, sed nullam ueterem esse, hæc ulla inter manus meas creuit, quid mihi futurum est, si tam putrida sunt ætatis meæ saxa. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea, quocūq; auerterā, apparuit. Complectamur illā et amemus plena est uoluptatis, si illa scias uti, gratißima sunt poma cum fugiunt pueritiæ maximus in exitu decor est deditos uino potatio extrema delectat, illa quæ mergit quæ ebrietati summam manum imponit. Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse quam seni.

EX LIBRO SECVNDO, ET Epistola decimatertia.

Non potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nūquam sugillatus est. Ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proicit animum, proiectus, qui quoties cecidit cōtumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo ut similitudinem istam prosequar. Sæpe iam fortuna supra te fuit, nec tamen tradidisti te, sed subsilijsti, & acrior constitisti. Multum enim adijcit sibi uirtus lacesita. Virtus lacesita proficit

Inter cætera mala, hoc quoque habet stultitia, semper incipit uiuere. Consydera quid uox ista significet, Lucili uirorum optime, & intelliges quam fœda sit hoīm leuitas, Quotidie noua uitæ fundamē- Stultitia

ta po-

ta ponentium, nouas etiam spes in exitu inchoantiũ. Circumspice tecum singulos, occurrunt tibi senes, qui se quàm maxime ad ambitionem, ad peregrinationes ad negotiandum parent. Quid est autem turpius, q̃ senex uiuere incipiens.

EX EPISTOLA XIIII.

[illegible] nem suam odio habuit

Fateor insitam esse nobis corporis nostri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelã, non nego indulgendum illi, seruiendum nego, multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud oĩa refert. Sic gerere nos debemus, non tanquã propter corpus uiuere, sed tanq̃ non possimus sine corpore, huius nos nimius amor timoribus inquietat,

Mortẽ nõ timere

soliatudinibus onerat, contumelijs obijcit, Honestum ei uile est, cui corpus nimis charũ est. Agatur eius diligentissime cura, ita tamen, ut cum exigit ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit.

Demus itaq; operam, abstineamus offensis, interdum populus est, quem timere debeamus, interdũ si ea ciuitas disciplina est, ut plurima per senatum trãsigantur, gratiosi timeantur in eo uiri, interdum singuli, quibus potestas populi & in populum data est

Diligere potestatẽ.

hos omnes amicos habere operosum est, satis est inimicos non habere. Itaque sapiens nunquam potentiũ iras prouocauit, immo declinabit, non aliter quàm in nauigando procellam.

Circũspiciendum nobis est ergo, quomodo a uulgo tuti

go tuti esse poßimus. Primum nihil inde concupiscamus, rixa est inter competitores, deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi poßit, quàm minimũ sit in corpore tuo spoliorũ. Nemo ad humanum sanguinẽ propter ipsum uenit, aut admodum pauci, plures computãt quàm oderint, nudum latro transmittit, etiam in obsessa uia pauperi pax est. Ad philosophiam ergo confugiendum est, hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, insularum loco sunt. Nam forensis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduersarium habent, hæc quieta & sui negotij contemni non potest, cui ab omnibus artibus, etiam apud peßimos honor est. Nunquam intantum conualescit nequitia, nunquam sic contra uirtutes coniurabitur, ut nõ philosophiæ nomen uenerabile & sacrũ maneat.

Qui pauper est nihil timet.

Philosophiæ laus

Is maxime diuitijs fruitur, qui minime diuitijs indiget. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem sollicitus, bono fruitur. Adijcere illis aliquid studet, dum de incremento cogitat, oblitus est usus, ratiocinationes accipit, forum conterit, calendariũ uersat, fit ex domino procurator.

Diuitiarum contemptus

EX EPIST. DECIMAQVINTA.

Adijce nunc quod maiore corporis sarcina animus læditur, & minus agilis est. Itaq; quantum potes, circunscribe corpus tuum, & animo locum laxa, multa sequuntur incommoda huic deditos curæ. Pri

Amor corporis contenendus

mum exercitationes quarum labor ſpirituum exhauſerit, et inhabilem intentioni, ac ſtudijs acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, ſubtilitas animi impeditur. Quicquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum noctibus ac diebus exerce, labore modico alitur ille, hanc exercitationem, non frigus, non æſtus impediet, nec ſenectus quidem. Id bonum cura, quod uetuſtate fit melius. Neq; enim te ſemper iubeo imminere libro, aut tabulis aut pugillaribus, Dandum eſt aliquod interuallum animo, ita tamen ut non reſoluatur, ſed ut remittatur. Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit, poßis legere, poßis dictare, poßis loqui, poßis audire, quorum nihil nec ambulatio uetat fieri. Stulti uita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſupra, quam tu nunc uitam dici exiſtimas ſtultam. Habe & Ixionis. Non ita eſt, noſtra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunquam ſatiatura

Fortuna fallit

præcipitat, quibus ſi quid ſatis eſſe poßit, fuiſſet, qui non cogitamus, quàm iucundum ſit nihil poſcere, quàm magnificum plenum eſſe, nec ex fortuna pendere. Diſcedant aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quàm aſſecutis, Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium ſitim concitant, quare potius à fortuna impetrem, ut det, quam a me ne petam? quare autem petam oblitus frugalitatis humanæ. Congeram, inquit, laborem.

Ex epiſto

EX EPISTOLA XVI.

Illud ante omnia uide, utrum in philosophia, an in ipsa uita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in uerbis sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oble ctatione consumatur dies, ut dematur otio nausea. Animum format, & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda & obmittenda demonstrat, sed & gubernaculum est, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt quod ab hac petẽdum est. Hæc adhortabitur ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter resistamus, hæc docebit ut Deum sequaris, feras casum. Philosophiæ stude

Sic quoq; ab Epicuro dictum est. Si ad naturam uiues, nunq̃ eris pauper. Si ad opiniones, nunquam eris diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te quicquid multi locupletes possederunt, ultra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, & eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas. Accedant statuæ, & picturæ, & quicquid ulla luxuria elaborauit, maiora cupere ab his disces. Diuitiæ nõ satiãt.

EX EPISTOLA XVII.

Proijce oĩa ista, si sapis, immo ut sapias et ad bonã mentẽ magno cursu, ac totis uiribus tende. Siquid

est quo teneris, an expedi, aut incide, Moratur, inqs, me res familiaris, si illam disponere uolo, ut sufficere nihil argenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Nempe hoc quaeris, et hoc ista dilatione uis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda sit? multis ad philosophandum obstitere diuitiae, paupertas expedita est, secura est. Cum classicum cecinit, scit non se peti, cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat quaerit: aut si nauigandum est, non perstrepunt portus, nec unius comitatu inquieta sunt litora, non circunstat illũ turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas, facile est pascere paucos uentres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri. Paruo fames constat, magno fastidium, paupertas contenta desyderijs instantibus satisfacere. Non potest studium salutare fieri, sine frugalitatis cura, frugalitas autem, paupertas uoluntaria est. Tolle itaque has excusationes, quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summã peruenero, tunc me totũ philosophiae dabo. Atqui nihil prius, q̃ hoc parandum est, quod tu differs: & post caetera paras, ab eo incipiendum est. Parare inquis, unde uiam uolo: simul & parare disce. Si quid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Non est quod paupertas, nos a philosophia reuocet, ne egestas quidem, toleranda est enim ad hoc properantibus, uel fames, quã tolerauere quidam in obsidionibus, & quod aliud

Paupertas philosophiae cõuenit,

Paruo famescõstat

Fames tolerãda

erat

erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere uictoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis nec Dei timor. Equidem uel esurienti ad ista ueniendũ est. Perpessi sunt exercitus inopiam omnium rerum uixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit quis ferre paupertatẽ, ut aĩm furoribus liberet? Quid istic ab Epicuro mutuũ sumã: Multis paraſse diuitias, non finis miseriarũ fuit, sed mutatio, nec hoc miror: Nõ est enim in rebus uitiũ, sed in ipso aĩo. Illud quoq; quod paupertatem nobis grauem fecerat, & diuitias graues fecit, quẽadmodũ nihil differt, utrũ ægrũ in ligneo lecto, an in aureo colloces, quocũq; illũ transtuleris, morbũ suũ secum transferat. Sic nihil refert, utrum animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur, malum suum illum sequitur.

Vitiũ nõ in rebus sed in animo est

EX EPISTOLA XVIII.

Festis maxime diebus aĩo imperandũ est, ut tunc uoluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſsimum argumentum firmitatis suæ capit, si ad blanda & in luxuriam trahentia, nec spõte it, nec adducitur. Hoc multo fortius est, ebrio, ac uomitante populo, siccum ac sobrium esse.

Festis animo imperandum.

Cæterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum uirorum tibi

quoq; præcipiam. Interponas aliquot dies, quibus cõtentus minimo ac uilißimo cibo, dura atq; horrida ueste, dicas tibi, hoc est, quod timebatur, in ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, uallum iacet, & superuacuo labore laxatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas, hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati prope ad inopiã accesserunt, ne unquã expauescerent, quod sæpe didicißent.

In die bonorũ memor esto malorum

Exerceamur ad paululum, & ne imparatos fortuna deprehẽdat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus, quàm non sit graue pauperes esse. Nemo alius est Deo dignus, quam qui opes contempsit, quarum possessione tibi non interdico, sed efficere uolo, ut illas intrepide poßideas, quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis beate uicturum persuaseris tibi, si illas tanquam exituras semper aspexeris,

Amor diuitiarum tollendus

EX EPISTOLA DECIMANONA.

Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute uasa colligere, nunquid inuidiosum est? in freto uiximus, moriamur in portu.

Subduc ceruicem iugo, semel incidi, quàm semper premi satius est. Si te ad priuata retuleris,

minora erunt omnia, & affatim implebunt. At nūc plurima & undiq; ingesta non satiant, utrum autē mauis ex inopia saturitatem, an in copia famem? Et auida fœlicitas est, alienæ auiditati exposita. Quam diu tibi satis nihil fuerit, ipse alijs non eris. Quomodo, inquis, ex hoc utcunq;. Cogita quàm multa temere, pro pecunia: quàm multa laboriose pro honore, tentaueris, aliquid & pro otio audendum est. Mœcœnatis dictum, Attonita habent summa. Diuitiæ nō reglēt animum

FINITVS EST LIB. SECVNDVS EPISTOLARVM SEQVITVR LIBER TERTIVS.

EX EPISTOLA VICESIMA.

Ea gloria erit, si te istic ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud aūt mi Luali te rogo atq; hortor, ut philosophiā i præcordia ima demittas, et experimētum tui profectus capias, non oratione nec scripto, sed aī firmitate & cupiditatum diminutione, uerba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus: & assensionem coronæ captantibus. Aliud his qui iuuenum & otiosorum aures disputatione uaria, aut uolubili, detinent. Facere docet philosophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legē suā quisq; uiuat, ne orationi uita dissentiat ut ipsa inter se uita unius sine oīm actionū dissensione coloris sit. Maximū hoc est, & officiū sapientiæ & indi Concordia doctrinæ cum uita

& indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipse ubiq; par sibi idemq; sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamẽ. Est difficile hoc, nec dico sapientem semper uno iturum gradu, sed una uia. Obserua itaque nunquid uestis tua, domusq; dissentiant. Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus. Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnam semel ad quam uiuas regulam prende, & ad hanc omnem uitam tuam exæqua. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris & extendunt, uitium est hæc diuersitas, & signum uacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum, etiam nunc dicam unde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumq;. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed transilit, nec tantum mutat, sed reditur, & in ea quæ deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque ut relinquam diffinitiones sapientiæ ueteres, & totum complectar humanæ uitæ modum, hoc possum contentus esse, quid est sapientia? Semper idem uelle atque idẽ nolle, licet illam exceptiunculam non adijciam, ut rectum sit quod uelis, non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum.

Ad unam regulam uiuendũ.

Vera sapientia quæ sit

☞ O quãdo ille ueniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendãt, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remissurus ut contentus sis temetipso, & ex te nascentibus bonis. Quæ potest esse fœlicitas proprior.

Paupertas secura

☞ Multum est nõ corrumpi diuitiarum contubernio

nio. Magnus est ille qui in diuitijs pauper est, Sed securior q caret diuitijs. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus est, si in illam inciderit, nec scio ego Epicuri angelus, si pauper contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaq; in utroque mens æstimanda est, inspiciendumq;, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs non indulgeat. Potius ex somno excitandus & uellicandus est animus, admonendusq; naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues, quisquis exit in lucem, iussus est lacte & panno esse contentus. Ab his initijs nos regna non capiunt. Vale.

EX EPISTOLA XXI.

Cum istis negotium tibi esse iudicas, de quibus scripseras. Maximum negotium tecum habes, tu tibi molestus es. Quid uelis nescis, melius probas honesta: q̃ sequaris. Vides ubi sit posita fœlicitas, sed ad illam peruenire non audes.

Epicurus illam nobilem sententiam scripsit qua hortatur, ut Pythodeam locupletem non publica, nec ancipiti uia faciat. Si uis, inquit, Pythodeam diuitem facere, non pecuniæ adijciendum, sed cupiditatibus detrahendum est. Si uis honestum facere non honoribus adijciendum, sed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythodeam esse in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adijciendum est: sed cupiditatibus detrahendum est. Si uis senem facere, & implere uitam,

Cupiditatibus detrahendũ est.

non annis adijciendum est, sed cupiditatibus detrahendum est.

EX EPISTOLA XXII.

Opus uirum indicat

Iam intelligis educendum esse te, ex istis occupationibus speciosis & malis, sed quomodo id consequi poßis quæris, quædam non nisi a præsente monstrantur. Nõ potest medicus per epistolas cibi aut balnei tẽpus eligere, uena tangenda est. Vetus prouerbium est. Gladiatorem in arena capere consilium, aliquid aduersarij uultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet.

Peiores morimur q̃ nascimur.

Nota.

Ecce occurrit mihi sententia, nescio utrum uerior, quàm eloquentior, cuius, inquis, Epicuri. adhuc enĩ alienas sarcinas adoro. Nemo non ita exit è uita tanquam modo intrauerit, quemcũq; uis occupa, adolescentem, senem, medium, inuenies æque timidum mortis, æque inscium uitæ. Nemo quicquam habet facti, in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista uoce delectat, quàm quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit è uita. Falsum est, peiores morimur, quàm nascimur, nostrum istud non naturæ uitium est. Illa de nobis conqueri debet, & dicere, quid hoc est, sine cupiditatibus uos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia cæterisq; pestibus, quales intrastis, tales exite, percepit sapientiam si quis tam securus moritur, quam nascitur, nunc uero trepidamus,

Contemptus mortis

cum periculum accesit, non animus nobis, non color constat, lachrymæ nihil profuturæ cadunt. Quid est turpius quã in ipso limine securitatis esse sollicitum? Causa autem hæc est, quòd inanes omnium bonorum sumus, uitæ desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla subsedit, transmissa est & effluxit. Nemo quàm bene uiuat, sed quàm diu curat, cũ oĩbus posit contingere, ut bene uiuant, ut diu nulli.

EX EPISTOLA VICESIMATERTIA.

Hoc ante omnia fac mi Lucili, disce gaudere, existimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita submoueo, qui sæpe dulcißima oblectamenta deuitanda existimo. Imo contra nolo tibi unquam deeße lætitiam. Volo illam tibi domi nasci, nascitur si modo intra teipsum sit. Cæteræ hilaritates, non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt, nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est uerum gaudium An tu existimas quenquàm soluto uultu, & ut isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere, paupertati domum aperire? uoluptates tenere sub freno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se uersat, in magno gaudio est, sed parum blando, Hæc quibus delectatur uulgus, tenuem habent ac superfusoriam uoluptatem, & quodcunq; in

De solido & inani gaudio.

uenti-

inuentitium gaudium eſt, fundamento caret, hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere ſolidum eſt & quod plus pateat introrſus.

Corpus fragile.

Corpuſculum quoq; etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede quam magnam Vanas ſuggerit uoluptates, breues, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico in præcipiti uoluptas ad dolorē uergit, niſi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile eſt, quod ſi bonum eſſe credideris. Viri boni auiditas tuta eſt, Quid ſit illud interrogas, aut unde ſubeat? dicā. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placito uitæ & continuo tenore unam prementis uiam. Moleſtum eſt ſemper uitam inchoare, male uiuunt qui ſemper uiuere incipiunt: Quia ſemper illis imperfecta uita. Non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui non incipit uiuere. Id agendum eſt, ut ſatis uixerimus. Quidam uiuere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt, ſi hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris. Quidam ante uiuere deſierunt, quam inciperent. Vale.

De uita

EX EPISTOLA XXIIII.

Verba in opera uertenda

Hæc in animo uoluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti, ſed an uere audieris, an uere dixeris, effectu proba. Hoc enim turpiſsimum eſt, quod nobis obijci ſolet, uerba nos philoſophiæ, non opera tractare.

Turpe

Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire. Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente in mortem nos incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars uitæ, et tũc quoq; cum crescimus, uita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam, usq; ad hesternum quicquid transijt, temporis perit, Hũc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus.

Mors est quotidiana.

Oĩbus ad de modũ.

At in utrumq; emonendi, aut firmandi sumus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus, etiam cum ratio suadet finire, sed non temere, nec cũ procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiẽs non fugere debet è uita, sed exire, & ante omnia ille quoq; uitetur affectus, qui multos occupauit, libido scilicet moriendi. Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, æstuabo, nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia, fugiunt atq; sequuntur, diem nox premit, dies in noctem, æstas in autumnum desinit, autumno hyems instat, quæ uere compesatur. Omnia transeũt, ut reuertantur.

Oĩa in orbẽ nexa sunt

EX EPISTOLA XXV.

Pudor pecati

Natura paucis cõtenta.

Ne de altero qmidem satis fiduciæ habeo, excepto eo, quod adhuc peccare erubesat: nutriendus est hic pudor, qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est, intra quæ

quisq̃

quisq̄ desyderium suum claudit, cum ipso Ioue de fœlicitate contendant.

EX EPISTOLA XXVI.

De extrema morte

Ego certe uelut appropinquet experimentum, & ille laturus sententiam de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obseruo & alloquor. Nihil est, inquam, adhuc quod aut rebus, aut uerbis exhibuimus leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenocinijs, quod profecerim, morti crediturus sum. Non timide itaq; componor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis de me iudicaturus sum, utrum loquor fortia an sentiam, nunquid simulatio fuerit, & minus quicquid contra fortunam iactaui uerborum contumacium. Remoue studia, totam uitam tracta, mors de te pronunciatura est, ita dico disputationes & literata colloquia, & ex præceptis sapientium uerba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt uerum robur animi. Est enim oratio etiam timidißimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages, accipio patienter conditionem humanam, non reformido iudicium. Iuniores, quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta, Epicurus ait. Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus, egregia res est mortem condiscere, super uacuum forsitan putas id discere, quo semel utendum est,

Timidi etiam uerbis audaces.

dum est, hoc est ipsum quare meditari debeamus, semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus, meditare mortem, qui hoc dicit meditari libertatem iubet, qui mori discit, seruire dediscit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem, quid ad illam carcer & custodia. & claustra? liberum hostium habet. Vna est cathena, quae nos alligatos tenet. Amor uitae, quae ut non est abijciendus, ita minuendus est, ut si quando res exigit, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus paratissimus, quod quandoque faciendum est, statim facere. Vale

Mortis meditatio

par

EX EPISTOLA XXVII.

Hoc denique tibi circa diē mortis praesta, moriantur ante uitia. Dimitte istas uoluptates turbidas, magno leuandas, non uenturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum scelera etiam, si non sint deprehensa cum fierent, solicitudo non cum ipsis abijt, ita improbarum uoluptatum, etiam post ipsas poenitentia est, non sunt solidae, non sunt fideles, etiam si non nocent fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circunspice, nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola uirtus praestat gaudium perpetuū, securum, etiam si quid obstat nubium modo interuenit, quae infra feruntur nec unq̄ diem uincunt.

Mori uitijs.

Bona mens non emitur nec commodatur, & puto si uenalis esset, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & Vale

Bona mens non emitur

Diuitiae

Diuitiæ sunt ad legem naturæ, composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis dicitur. Quibusdam remedia monstranda sunt, quibusdam inculcanda.

EX EPISTOLA XXVIII.

Animum debes mutare, non cœlum, licet uastũ traieceris mare (licet ut ait Vergilius noster) terræq; urbesq; recedant, sequentur te quocunq; perueneris uitia. Hoc idem cuidã quærenti, Socrates ait, quid miraris. Nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas. Prmiet te eadem causa, quæ expulit. Quid terrarũ iuuare nouitas potest? quid cognitio urbium, aut locorum. In irritum cedit ista iactatio. Quicquid facis, contra te facis, & motu ipso noces tibi, ægrum enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet, in ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunq; sedes erit. Magis quis uenerit, quàm quo interest. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas, cum illud quod quæris bene uiuere, omni loco positum sit, nunquid tam turbidum, fieri potest quàm forum? ibi quoq; licet quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectu quoq; & uiciniam fori procul fugiam. Nam ut loca grauia etiam firmissimam ualitudinẽ tentant, ita quoq; bonæ menti, nec dum ad-

[Margin notes: "nõ ... tat q trãs mare cur rit" — "Beneuiuere omni loco possumus"]

dum adhuc perfectæ, & cõualeſcenti ſunt aliqua parum ſalubria. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium ſoluero. Initiũ eſt ſalutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe uidetur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non uult, deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam uitijs gloriantur, qui mala ſua uirtutum loco numerant, tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare. Ideo quantum potes teipſum coargue, inquire, in te accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouiſsime deprecatoris, aliquando te offende.

Notitia peccati initium eſt ſalutis

FINIS LIBRI TERTII. SEQVITVR EPISTOLARVM LIBER QVARTVS. EX EPISTOLA VICESIMANONA

E Marcellino noſtro quæris, et uis ſcire quid agat, raro ad nos uenit, nulla alia ex cauſa, quã quia audire uerũ timet, a quo periculo iã abeſt nulli enim niſi audituro dicendũ eſt, Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala ſua oſtendere, faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt & in ſe primum, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus ſum, occupabit.

Peccatores exultant in rebus peßimis

Scrutabitur ſcholas noſtras & obijciet philoſophis congiaria, amicas, gulam, oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula, oſtendet mihi lepidũ philoſophũ Ariſtonem &c. hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quã uendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi riſum, ego fortaſſe illi lachrymas mouebo, aut ſi ridere perſeuerabit, gaudebo tanquam in malis, quod illud genus inſaniæ euitare contigerit. Nunquam uolui populo placere. Nam quæ ego ſcio, nõ probat populus, quæ probat populus ego neſcio. Quis enim placere poteſt populo, cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quæritur, ſimilem te illis facias oportet. Non probabunt, niſi agnouerint, multo aũt ad rem magis pertinet, qualis tibi uidearis, quam qualis alijs. Conciliari niſi turpi ratione, amor turpium nõ poteſt. Quid ergo laudata & omnibus præferenda artibus, rebuſq; philoſophia præſtabit, ſcilicet ut malis tibi placere, quã populo, ut æſtimes iudicia non numeres, ut ſine metu hominum deorũq; uiuas, ut aut uincas mala, aut finias, Cæterum ſi te uidero celebrẽ ſecundis uocibus uulgi. Si intrante te clamor, plauſus & pãtomimica ornamenta obſtrepuerint. Si tota ciuitate te fœminæ pueriq; laudauerint, quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ uia ad iſtum fauorem ferat.

Conſtantia Senecæ nõ

Noli populo placere

EX EPISTOLA XXX.

Magna res eſt hæc Luali, & diu diſcenda, cum

adue

aducniat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Viuere noluit, qui mori non uult. Vita enim cũ exceptione mortis data est, ad hanc itur quam ideo timere dementis est, quia certa expectantur, dubia metuuntur, mors neceßitatem habet æquam & inuictam. Quis queri potest in ea conditione se esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis est, æqualitas. Tu tamen mortem, ut nunq̃ timeas, semper cogita.

Mors certa est, incerta dies

EX EPISTOLA XXXI.

Fac te ipse fœlicem, facies autẽ si intellexeris bona esse, quibus admixta est uirtus. Turpia, quibus malitiæ coniuncta est, quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri. Quemadmodum sine adiutorio ignis nihil calidum est, nihil sine aere frigidum. Ita honesta & turpia uirtutis & malitiæ societas efficit. Quid est ergo bonum? rerum scientia. Quid malum est? rerum imperitia. Ille prudens atq; artifex pro tempore quæque repellit aut eligit. Quis ergo, inquis, labor, friuolus & superuacuus est? quem humiles causæ uocauerint, non est malus. Non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur, quoniã animi est ipsa tolerãtia, quæ se addura & aspera hortatur & dicit, quid cessas? Non est uiri timere sudorem, huic & illud accedat, ut perfecta uirtus sit æqualitas, ac tenor uitæ per omnia consonans sibi, quod non potest esse nisi rerum scientia contingat & ars, per quam

In uirtute fœlicitas.

Labor decet uirum

diuina & humana noscantur, hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis deorum esse socius, non supplex. Quomodo, inquis, isto peruenitur? non per Appenninum Grayumue montem, nec per deserta Cădauiæ. nec Syrtes tibi, nec Silla aut Charibdis adeundæ sunt, quæ tamen omnia transisti procuratiunculæ pretio. Tutum iter est, iucundum'est, ad quod natura te instruxit, dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parĕ autĕ Deo pecunia non facit. Nihil habet Deus, prætexta non faciet, Deus nudus est, fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia. Nemo nouit Deum multi de illo male existimant & impune. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentissimusq; ipse uehit omnia. Ne forma quidem, & uires bonum te facere possunt, nihil horum non patitur uetustatem. Quærendum est ergo, quod non fiat indies deterius, cui non possit obstari, quo non melius possit optari. Quid hoc est, animus, sed hic rectus, bonus, magnus, quid aliud uoces hunc, quam Deum, in humano corpore hospitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quàm in seruum potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? nomina ex ambitiõe aut ex iniuria nata, subsilire in cœlum, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoq; dignum finge Deo, finges autem non auro, nõ argento, non potest ex hac materia imago Deo expri-

Mendaciũ multi sequũtur.

Nomina principũ ex ambitione nata sunt

primi similis. Cogita illos cum propitij essent, fictiles fuisse.

EX EPISTOLA XXXII.

Propera ergo, Lucili charissime & cogita, quantum celeritati additurus fueris, si a tergo hostis instaret, si equitem aduentare suspicareris, ac fugientium premere uestigia. Fit hoc, premeris, accelera, & euade, produc te in tutum, & subinde consydera, quam pulchra res sit consummare uitam ante mortem. O quãdo uidebis illud tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris & crastini negligens, & in summa tui satietate.

De morte consummanda.

EX EPISTOLA XXXIII.

Quid ergo? non ibo per priorum uestigia? Ego uero utar uia ueteri, sed si priorem planioremq; inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est.

De scribẽdi studio.

EX EPISTOLA XXXIIII.

Si agricolam arbor ad fructum producta delectat. Si pastor ex fœtu gregis sui capit uoluptatem Si alumnum suum nemo aliter intuetur, quam ut adolescentiã illius suam iudicet. Quid euenire credis his? qui ingenia educauerũt, & quæ tenera formauerunt

Docere alios delectabile.

adulta subito uident? Assero te mihi, meum opus es, Ego cum uidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitaui, & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem.

Itaq; pars magna bonitatis est, fieri bonũ. Non est huius animus in recto, cuius acta discordant.

EX EPISTOLA XXXV.

Cõstãtia hominis laudatur.

Ante omnia hoc cura, ut constes tibi. Quoties experiri uoles, an aliquid actum sit? obserua an eandem uelis, quæ heri, mutatio uoluntatis indicat animum natare alicubi, atque alicubi apparere prout tulit uentus. Non uagatur, quod est fixum & fundatum Illud sapienti profecto contigit aliquatenus, & proficienti perfectoq;. Quid ergo interest? hic commouetur quidem, non tamen transit, sed suo loco mutat. Ille nec commouetur quidem.

EX EPISTOLA XXXVI.

Diuersi mores nationum.

Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerum hastile uibraret. Si auorũ nostrorum temporibus fuisset, equitare & hostem cominus percutere didicisset Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet & imperat, Quid ergo? hinc meditandum quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem contemnere. Quæ quin habeat in se

aliquid

aliquid terribile, ut & animos nostros (quos natura in amorem sui formauit) offendat, nemo dubitat. Nec necesse esset in id comparari, & acui, in quod instinctu quodam uoluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, ut si necesse fuerit æquo animo in rosa iaceat, sed in hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem, ut si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius peruigilet, & ne palo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris æui te tenet. Cogita nihil eorum (quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam ex qua prodierunt, aut mox processura sunt reconduntur) consumi, desinunt ista, non pereunt. Et mors, quàm pertimescimus ac recusamus, intermittit uitam non eripit, ueniet iterum qui nobis in lucem reponat dies, quàm multi recusarent, nisi oblitos reduceret, sed postea diligentius docebo omnia, quæ uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire, obserua orbem rerum in se remeantium, uidebis in hoc mundo nihil extingui, sed uicibus descendere ac resurgere. Aestas abit, sed alter annus illam adducit, hyems cecidit, referent illam sui menses. Solē nox obruit, sed ipsam statī dies abigit. Stellarū iste discursus quicquid præterijt repetit, pars cœlę leuatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si

Amor proprius omnibus est innatus.

Exemplū resurrectionis

Mortē ti- mere non est sapien tis hoīs.

am, si hoc unum adicæro, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem. Et esse turpißimū si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit.

EX EPISTOLA XXXVII.

Sapientia sola liber tas est

Quomodo ergo, inquis, expediā me? Effugere non potes neceßitates, potes uincere, fiat uia, & hāc tibi uiam dabit philosophia, ad hanc te confer, si uis saluus esse, si securus, si beatus. Denique si uis esse (quod est maximū) liber, hoc contingere aliter non potest, humilis res est stultitia abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus, & sæuissimis subiecta, hos iam graues dominos interdū alternis uicibus imperantes interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est, una ad hanc fert uia, & quidem recta, non aberrabis, uade certo gradu. Si uis tibi oīa subijcere, te subijce rationi, multos reges, si ratio te rexerit, ab illa discæs, quid & quemadmodum aggredi debeas.

EX EPISTOLA XXXVIII.

Sermo dis cretus multis prodest

Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo, disputationes præparatæ, & effusæ audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Nec enī multis opus est, sed efficacibus, seminis modo spargenda sunt, quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum, uires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur.

Idem facit oratio, non late patet, si aspicias, in opere crescit, pauca sunt quae dicuntur, sed si illa animus bene exceperit, conualescunt & exurgunt.

EX EPISTOLA XXXIX.

Habet enim hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Ita animus noster in motu est, eo nobilior & actuosior, quo uehementior fuerit, sed foelix qui ad meliora hunc impetum dedit. Magnanimi est magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim utilia uitaliaq; sunt. Ad haec quo superfluunt nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur. Sic ad maturitatem non peruenit nimia foecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata foelicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam uertuntur. Quis hostis in quenquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam uoluptates suae sunt? quorum impotentiae atque insanae libidini ob hoc unum poßis ignoscere, quod quae fecere patiuntur. Inania & ex libidine orta sine termino sunt, necessaria metitur utilitas, superuacua quo redigis? uoluptatibus utiq; se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerunt, ut illis quae superuacua fuerant, facta sunt necessaria, seruiunt itaque uoluptatibus suis, non fruuntur, & mala sua (quod malorum ultimum est) amant.

Nimia pperitas noc

Luxuriāt animi rebus plerū que fœdis

Tunc autem consummata est infœlicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent, & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant uitia, mores sunt.

EX EPISTOLA XL.

Nihil autem ordinatum est quod præcipitatur & properat. Sic itaque habe ut istam uim dicendi rapidam, atq; abundantẽ, aptiorem esse circulanti iudices, quam agenti rem magnam atque seriam, docentiq;, æque stillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamen incidit, quod expectatur, quàm quod præteruolat.

De modo [illegible]endi.

Præterea exercitatione opus est quotidiana, & a rebus studium transferendmm est ad uerba. Hæc autem etiam si aderunt, & poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt, Nam queadmodum sapienti uiro, incessus modestior conuenit. Ita oratio pressa non audax. Summa ergo summarũ hæc erit, tardiloquum te esse iubeo,

EX EPISTOLA XLI.

Deus in bono homine habitat

Ita dico Lucili sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum, obseruator & custos, hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat, bonus uir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus exurgere? Ille

dat con-

dat consilia magnifica & recta. In unoquoque uirorum bonorum quis Deus, incertum est, habitat tamẽ Deus. Si tibi ocurrerit uetustis arboribus, & solitam altitudinem egreßis frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramorum, aliorum, alios protegentium submouens, illa procæritas syluæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manufactum, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animum tuum quadam religionis suspitione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur, subita ex abdito uasti amnis eruptio aras habet. Colũtur aquarum calentium fontes & stagna quædã, quæ uel opacitas uel immẽsa altitudo sacrauit Si hominem uideris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa fœlicem, in medijs tempestatibus placidum, ex superiore loco homines uidentẽ, et ex æquo deos, non subibit te ueneratio eius? Non dices ista res maior est, altiorq́; q̃ ut credi similis huic, in quo est corpusculo poßit? uis istuc diuina descendit, animũ excellentẽ, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quicquid timemus optamusq́; ridentem, cœlestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare.

Religio gentium

Veneratio hois

☞ Nemo gloriari nisi in suo debet, uitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa pondera ad terram, eorum quæ tulit adminiculo, deducit. Num quis huic

huic illam præferret uitem, cui aureæ uuæ, aurea folia dependerent, propria uirtus est in uite fertilitas. In homine quoq; id laudandum est, quod ipsius est, familiā formosam habet, & domum pulchram, multum serit, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso quod nec eripi potest, nec dari. Quod proprium est hominis, quæris quid sit? animus & ratio in anima perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaq; eius bonū si id adimpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, secundum naturam uiuere, sed hanc difficilem facit communis insania. In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit.

Nota. Laus hominis

EX EPISTOLA XLII.

Iam iste tibi persuasit, se uirū bonum esse, atqui uir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Sed iste multum abest ab eo quod profitetur, & si sciret quod esset uir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret.

Humilitas laudatur in homine.

EX EPISTOLA XLIII.

Tunc te fœlicem esse iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent, quos plerumque nobis circundatos iudicamus, non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius. Rē

Conscientia testis fidelis.

diam

diam ex qua mores æstimes nostros, nix quemquam inuenies, qui poßit aperto ostio uiuere. Ianitores conscientia nostra, nō superbia opposuit. Sic uiuimus ut deprehendi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresq; uitare? bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atq; sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire, cū tu scias. O te miserū, si contemnis hunc testem.

EX EPISTOLA XLIIII.

Plato ait. Neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem nō seruum ex regibus. Omnia ista longa uarietas miscuit, & sursum deorsumque fortuna uersauit. Quis ergo generosus? ad uirtutem bene a natura compositus. Nota. Nobilis quis

FINIS LIBRI QVINTI EPISTOLARVM.

EX LIBRO SEXTO EPISTOLARVM, ET EPISTOLA XLV.

Multum illis temporis uerborum cauillatio eripuit, & captiosæ dispu-tationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguā significationem uerbis alligamus, deinde dißoluimus, ac tantum nobis uacat: iam uiuere, iam mori scimus. Tota illo mente pergendum est, ubi prouideri debet, ne res nos, non uerba decipiant

Quid mihi uocum similitudines distinguis, quibus nemo unquam, nisi qui disputat captus est? Cæterum qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, ut frontem suam tentet, nec rursus tam ineptus, aut hebes, ut non habere se nesciat, quod tu illi subtilißima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præstigiatorum acetabula & calculi, in quibus me fallacia ipsa delectat, Effice ut quomodo fiat intelligam, perdidi usum. Idem de istis captionibus dico, quo enim nomine potius sophismata appellem, nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant, Si uis utiq; uerborũ ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum cui bonum omne in animo est erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. Qui neminem uidet, cum quo se commutatũ uelit. Qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est. Qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur. Sic uiuit quomodo illa præscripsit, cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus quem aliqua uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentissimum, ui maxima intorsit, pungit non uulnerat, & hoc raro.

Cõtra inanẽ dialecticorum gloriam.

Sophismata nil proderunt

Sciẽtia uera laudatur

EX EPISTOLA XLVII.

Libenter ex his quæ ad te ueniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis uiuere, hoc prudentiam

tuam, hoc eruditionem tuam decet. Serui sunt, immo homines. Serui sunt, immo contubernales. Serui sunt, immo humiles amici. Serui sunt, immo conserui, si cogitaueris tantundem in utrosq; licere fortunæ. Itaq; rideo istos, qui turpe existimant cum seruo suo cœnare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo cœnantem dominum, stantium seruorum turba circundedit? Est ille, plusquam capit, & ingenti auiditate onerat distentum uentrem, ad desuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia digerat, quam ingessit. At infœlicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur licet, uirga murmur omne compesatur, & ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis, sternutamenta, singultus magno malo ulla uoce interpellatum silentium luitur, nocte tota ieiuni, mutiq; perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. Deinde eiusdem arrogantia prouerbium iactatur. Totidem esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus: alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur, qui cum ad cœnandum discumbimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit per pectus, & clunes certis ductibus circumferens, eruditam manum frustra excutit. Infœlix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decenter secet, nisi quod miserior est, qui hoc uoluptatis docet, quam qui

De ministris et seruis magnatum

Miseria et contemptus seruorum.

Nota. Prouerbium.

qui necesſitatis diſcat. Alius cui conuiuarum cura permiſſa eſt, perſtat infœlix & expectat, quos adulatio & intemperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in craſtinum. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt, qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſsit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cœnare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eandem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Vis tu cogitare iſtum quem ſeruum tuum uocas, ex hiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cœlo, æque ſpirare, æque uiuere, æque mori? tu tam illum ingenuum uidere potes, quam ille te ſeruum. Mariana clade multos ſplendidiſsime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſsit, alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſsimi ſumus. Hæc tamē præcepti mei ſumma eſt. Sic cū inferiore uiuas, quemadmodū tecū ſuperiorē uelis uiuere, quoties in mentem uenerit, quantū tibi in ſeruum liceat, ueniat in mentē, tantūdē in te dn̄o tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dn̄m, bona ætas eſt, forſitan habebis. Neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœperit, qua Crœſus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cum

Apparatus mēſæ

Eadem in ſeruo, q̄ in dn̄o

Præceptū utile

ue cum seruo clementer, comitem quoq; & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Instituerunt diem festum, nõ quo solum cum seruis domini uescerentur, sed quo utiq; honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, domũ pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensæ meæ, non magis quàm omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, utputa illum mulionem, & illum bubulcum, non ministerijs illos æstimabo, sed moribus, sibi quisq; dat mores, ministeria casus aßignat Quidam cœnent tecum, quia digni sunt, quidam ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Tenta et experire, quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos Sic stultißimus est qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ uestis modo nobis circundata est, æstimat. Seruus est, fortasse liber animo. Seruus est, hoc illi non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem, dabo ancillulæ diuitem? Ostendam nobilißimos iuuenes mancipia Pantonomimorum? nulla seruitus turpior est, q̃ uoluntaria. Colant potius q̃ timeant.

Moribus æstimãdi sunt serui

EX EPISTOLA XLVIII.

Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia, nec

citia, nec secundi quicquam singulis est, nec aduersi. In commune uiuitur. Nec potest quisquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit. Alteri uiuas oportet, si uis tibi uiuere, hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes hominibus miscet, et iudicat aliquod esse commune ius generis humani, plurimum ad illã quoq; (de qua loquebar) interiorem societatem amicitiæ colendam proficit.

EX EPISTOLA XLIX.

Mus syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseum rodit. O pueriles ineptias, in hoc supercilia subduximus, in hoc barbã dimisimus, hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire quid philosophia promittat generi humano consilium? Alium mors uocat, aliũ paupertas urit, aliũ diuitiæ, uel alienæ torquent, uel suæ. Ille malã fortunam horret, hic se fœlicitati suæ subducere cupit, hunc homines male habent, illum dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus, ad miseros aduocatus es. opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ securi subiectũ, præstantibus caput pollicitus es, quo diuerteris? quid agis? hic cũ quo ludis, timet. Succurre, quisquis eloquentior es in pœnis. Vtinam tantum prodessent quantum nocent, hoc tibi cum uoles, manifestissimum faciam, & comminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectã.

Sophismata pueriles ieptiæ sunt

Et quod

Et quod omnes optant, & quod omnes timent, alcē. ad grammaticorum elementa descenditis. Quid dicitis, sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat, ad hoc inuitatus sum, ad hoc ueni, fidem præsta quantum potes. Ergo mi Lucili reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorum, aperta decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parce dispēsandū erat, ut sufficeret necessarijs. Nunc quæ dementia est superuacua discere, in tanta temporis egestate.

Nota. Veritas simplex est

EX EPISTOLA L.

Infinita est uelocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Nam ad præsentia intentos fallit, adeo præcipitis fugæ transitus leuis est. Punctum est quod uiuimus, & adhuc puncto minus, sed hoc minimum specie quadam longioris spatij natura diuisit, aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem in quam angusto quot gradus posuit? modo te prosecutus sum, & tamen hoc modo, ætatis nostræ portio est, cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Nō solebat mihi tam uelox tempus uideri. Nūc incredibilis cursus apparet, siue quia admoueri lineas sentio, siue quia attendere cœpi, et computare damnum meum, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc

Volat irreuocabile tempus

tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiã si custoditũ diligentissime fuerit) in superuacua maiorem partẽ erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturũ se tempus quo legat Lyricos eodem loco Dialecticos, tristius inepti sunt, illi ex professo lasciuiunt, hi agere seipsos aliquid existimãt, nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda & a limine salutanda, in hoc unum, ne uerba nobis dentur, et aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques et maceras in ea quæstione quã subtilius est contempsiße, q̃ soluere? Non uacat in uerba dubie cadentia consectari, & uafriciam in illis meã experiri. Nunc mortifera mecũ sunt. Nunc uaco ad istas ineptias. Ingẽs negotiũ in manibus est. Quid agam, mors me sequitur, fugit uita, aduersus hæc me doce, aliquid effer ne mortem non fugiã, uita me nõ fugiat. Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate, aduersus ineuitabilia, angustias temporis mei laxa, doce nõ esse politũ bonũ uitæ in spacio eius sed in usu, posse fieri, imo sæpe fieri, ut quãdiu uixit, parũ uixerit. Dociles natura nos ædidit, rationem dedit imperfectam, sed quæ perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraq;, & illa cui alieni corporis abstinentia est, & hac, cui sui cura.

In Dialecticos & Lyricos

Exhortationes bonæ.

EX EPISTOLA LI.

Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum

Cæci

Caeci tamen ducem quaerunt, & nos sine duce erramus, & dicimus, non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romae potest uiuere. Nõ ego sumptuosus, sed urbs ista magnas impensas exigit. Non est meum uitium quòd iracundus sum, quòd nondum constitui certum genus uitae, adolescentia haec facit. Quid nos decipimus, non est extrinsecus malum nostrũ, intra nos est, in uisceribus ipsis sedet, Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos aegrotare nescimus. Si scrutari coeperimus, quando tot morbos, tantasue aegritudines discutiemus? Nunc uero nec quaerimus quidẽ medicũ, qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recẽs malũ. Illud mi Lucili nõ est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, q̃ malitia iam nos tenet, q̃ diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona uenit q̃ mala. Oẽs praeoccupati sumus uirtutes discere, uitia dediscere, sed eo maiore aĩo ad emendationem nostri debemus accedere quo semel traditi boni perpetua possessio est, nõ dediscitur uirtus, uirtus secundũ naturã est, uitia inimica et infesta sunt. Sed quemadmodũ uirtutes retentae exire nõ possunt, facilisq; earũ tutela est, ita initiũ ad illas eundi arduũ, quia hoc primum imbecillae mentis atq; aegre est formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est opus acerba medicina. Protinus enĩ delectat dũ sanat, aliorũ remediorũ post sanitatem uoluptas est, philosophia pariter & salutaris, & dulcis est. Vale.

Excusatio peccantiũ

Vitiũ est homini naturale.

LIBRI SEXTI EPISTOLARVM FINIS. SEQVITVR LIBER SEPTIMVS. EX EPISTOLA LII.

Vitare amenas regiones

Vid ergo? ulli loco indicendum est odium? minime. Sed quemadmodum aliqua uestis sapienti ac probo uiro magis conuenit, quàm alia. Nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo. Sic regio quoq; est, quàm sapiens uir, aut ad sapientiam tendens declinet, tanquam alienā bonis moribus. Itaq; de secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamuis neminem. Canopus esse frugi uetet. Ne Baias quidem, diuersorium uitiorum esse cœperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit. Illic tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quēadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem, uidere ebrios per littora errantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia quæ uelut soluta legibus luxuria, nō tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? id agere debemus, ut irritamenta uitiorum, quàm longissime profugiamus. Indurandus est animus, & a blandimētis uoluptatum procul abstrahendus. Vina Hannibalē hiberna soluerūt, & indomitū illū niuibus, atq; al

Conuersati sunt inter gentes, & didicerūt opera corū

pibus

pibus uirum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis uicit, uitijs uictus est. Nobis quoq; militādum est & quidem genere militiæ, quo nunq̃ quies, nunquā otium datur, debellandæ sunt primis uoluptates, quæ (ut uides) sæua quoq; ad se ingenia rapuerunt. Non est emolliendus animus. Si uoluptati cessero, cedendū est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Effœminat animos amenitas. Sed satis diu cum Baijs litigauimus, nunq̃ satis cum uitijs, quæ oro te mi Lucili persequere, sine modo, sine fine, nā illis quoq; nec finis est, nec modus. Proijce quæcunq; cor tuū laniāt, quæ si aliter extrahi nequirent cor ipsum cū illis euellendum erat, uoluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe, latronū more quos Philistas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Voluptas omn... [illegible] ...fert.

EX EPISTOLA LIII.

Itaq; ego illum fœliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ uicit, & ad sapientiam non perduxit, sed extraxit, hoc durum ac laboriosum negotium nobis datum scias scilicet imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quis fœlix sit

EX EPISTOLA LVI.

Sed multum ad tranquillitatē locus confert, animus est, qui sibi commendat omnia, uidi ego in uilla

hilari & amena mœstos, uidi in media solitudine occupatis similes. Quare nõ est quod tu existimes, ideo parum bene compositum esse te, q. in Campania non es? quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet, & quidem quoties uelis, quam diu uelis, magis hac uoluptate (quæ maxima est) fruimur dum absumus, præsentia enim nos delicatos facit, & quia aliquando una loquimur, ambulamus cum sedimus, cum deducti sumus. Nihil de his quos modo uidimus, cogitamus, & ideo æquo animo ferre debemus absentiã, quia nemo non multum etiam præsentibus abest.

Locus nõ iustificat.

EX EPISTOLA LVII.

Oĩa licet foris resonent, dum intus nihil tumultus, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia, luxuriaq; non dissideant, ne altera alteram uexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erant tacita composita quiete, falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. Nox exhibet molestiam non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientiũ quoq; insomnia tam turbulenta sunt, quam dies. Illa tranquillitas uera est, in quam bona mens explicatur aspice illũ cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus omnis seruorum turba conticuit, & suspensum, accedentiũ propius, uestigiũ ponitur. Huc nempe uersatur atq; illuc. Somnum inter

De tranquillitate animi

num inter ægritudines leuē captans, quæ non audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit, hic placandus est, huius compescenda est seditio, quem non est quod existimes placidū, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerū actus exercitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem uident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam uacat lasciuire districtis. Nihil tam certum est, quam otij uitia, negotio discuti.

Animi perturbationes sedandæ.

EX EPISTOLA LVIII.

Illud deinde mecū loqui cœpi, quā inepte quædā magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis esset. Quid enim interest utrum supra aliquem uigiliarium ruat, an mons, an turris, nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis utraque mortifera æque sit, adeo non effectus, sed efficiētiam timor spectat. Nunc me putas de stoicis dicere, qui existimant animam hominis magno pondere extriti permanere non posse, & statim spargi, quia nō fuerit illi exitus liber. Ego uero non facio. Qui hoc dicūt uidentur mihi errare, quemadmodū flamma nō potest opprimi, nam circa id diffugit quo urgetur. Quēadmodū aer uerbere aut ictu nō læditur, nec scinditur quidē: sed circa id cui cessit refunditur. Si animus qui

De qualitate mortis.

mus q̃ ex tenuissimo cõstat, dcprehẽdi nõ põt nec intra corpus affligi, sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus, sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est.

EPISTOLARVM LIBRI SEPTIMI FINIS. SEQVIT. LIBER OCTAVVS, EPISTOLA QVINQVAGESIMA OCTAVA.

Tempus præterit.

Orpora nostra rapiũtur fluminũ more, quicqd uides currit cũ tpe. Nihil ex his quæ uidemus manet. Ego ipse dũ loquor mutari ista mutatus sum. Hoc est qđ ait Heraclitus. In idẽ flumẽ bis descẽdimus, et nõ descẽdimus. Manet enĩ idẽ fluminis nomẽ aqua trãsmissa est, hoc ĩ amne manifestius est, q̃ in homine. Sed nos quoq; nõ minus uelox cursus prætervehit, & ideo admiror demẽtiã nostrã, qđ tantopere amamus rẽ fugacissimã, corpus, timemusq; ne quando moriamur, cũ omne momentũ, mors prioris habitus sit, uis tu timere, ne semel fiat, quod quotidie fit? De hoĩe dixi fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia

noxia causis. Mundus quoq; æterna res & inuicta, mutatur nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet, quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? Si me interrogas nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intentos, ac fatigatos, remittit atq; auocat, & (ut dici solet) pascit, sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere, sed ipsa oblectamenta opera sint, ex his quoq; si obseruaueris, inuenies quod poßit fieri salutare. Quid ex istis traham, quod cupiditates meas cōprimat? uel hoc ipsum quod omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato, ex his esse quæ uere sint, igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt, nihil horum stabile nec solidum est, & nos tamen cupimus tanquam semper futura, ac semper habituri, imbecilli fluidiq; per interualla constituimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt, miremur in sublime uolitantes rerum omnium formas, deumque inter illa uersantem, et hoc prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibebat) defendat a morte, hac ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta, nō quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis immortalia tutore non egerent. Hæc conseruat artifex, frugalitatem materiæ ui sua uincens.

Recreatio nobis aliq[illegible]do ne[illegible]

☞ Poteſt ne aliquatenus nostra quoq; prouidentia lon-

Frugalitas Platonis

tia longiorem prorogare huic corpusculo moram, si uoluptates quibus pars maior perijt potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem diligentia sic prodiuit. Erat quidem corpus ualidum ac forte sortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat, sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt uiribus, parsimonia tamen & eorum quæ auiditatē euocant modus, & diligens sui tutela, produxit illum ad senectutem multis prohibētibus causis.

Senectus frugalitate producitur

Potest frugalitas producere senectutem, quam ut non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem, iucundum est esse secum quàm diutißime, cum quis se dignum quo frueretur effiat.

EX EPISTOLA LX.

Pugna uitiorum

Sextiū ecce cum maxime lego uirum acrē Græcis uerbis. Romanis moribus philosophantem, mouit me imago ab illo posita, ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet, omnes uirtutes suas undiq; expādat, ut ubicunq; infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint & ad nutū regentis sine tumultu respondeant, quod in exercitibus his, quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositæ ut signum ab uno datum, peditem simul equitemq; percurrat, hoc aliquanto magis necessarium esse nobis Sextius ait. Illi enim sæpe hostem timuere

muere ſine cauſa, tutiſſimumq; illis iter, quod ſuſpectiſsimum fuit. Nil ſtultitia pacatum habet. Tam ſuperne illi metus eſt, quàm infra. Vtrumq; trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet, imparata eſt, & ipſis terretur auxilijs. Sapiens autem ad omnem occurſum munitus, & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa, nos multa alligant, multa debilitant, diu in iſtis uitijs iacuimus, elui difficile eſt. Quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat, primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ a ſapientibus uiris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis quantum ſatis ſit aduerſus uitia diſcere, qui quantum a uitijs uacat diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit, ſumma tantum decerpſimus, & exiguum tempus impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeq; occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, ſi inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus, optimos nos eſſe, ſapientiſsimos affirmantibus aſſentimur, cũ ſciamus illos ſæpe multa mẽtiri, adeo quoque indulgemus nobis, ut laudari uelimus in id, cui cõtra

ria cum

Stultitia nil pacatum habet.

Sapientia impertur bata permanet

Adulatio multos decipit.

ria cum maxime facimus. Mitißimum ille se in ipsis supplicijs audit. In rapinis liberalißimum. In ebrietatibus ac libidinibus temperatißimũ. Sequitur itaq; ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes in finitimis satis notas, bello uastaret, in obsidione cuiusdam urbis dum circuit muros, & imbeallissima mœnium quærit, sagitta ictus diu perstitit in re, & incepta agere perseuerauit. Deinde cum represso sanguine sicci uulneris dolor excresceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset coactus absistere, omnes, inquit, iurant me Iouis filium esse, sed uulnus hoc hominem esse me clamat. Idem faciamus, pro sua quemque portione adulatio infatuat, dicamus. Vos quidem prudentem me esse dicitis, ego autem uideo quàm multa inutilia concupiscam, nocitura optem, ne hoc quidẽ intelligo, quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus, quantum capiam adhuc nescio. Iam docebo quemadmodum intelligas te non esse sapientem. Sapiens ille est qui plenus gaudio, hilaris et placidus, inconcussus, cum dijs ex pari uiuit. Nunc ipse te consule, si nunquam mœstus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesq; par & æqualis animi tenor erecti & placentis sibi est, peruenisti ad humanam boni summã. Sed si appetis uoluptates, & undiq; & omnes, scito tantum tibi ex sapientia, quantum ex gaudio deesse, ad

Nota.

Exemplũ egregiũ

Perfectio uera q̃ sit

esse, ad hoc cupis peruenire: sed erras, qui inter diuitias illuc uenturum esse te speras. Inter honores idem gaudium, inter sollicitudines quæris. Ista quæ sic petis tanquam datura lætitiam ac uoluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium, sed unde stabile magnumq; consequantur ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfusa clientum turba. Ille ex amica, alius ex studiorum liberalium uana ostentatione & nihil sonantibus literis, omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat, sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna sollicitudine & partus est, & expiandus, hoc ergo cogita hunc esse sapientiæ effectum, hanc gaudij qualitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam, semper illic serenum est. Habes ergo quare uelis sapiens esse, quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur nisi ex uirtutum conscientia, non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo inquis? stulti ac mali non gaudent, non magis quam prædam nacti leones. Cum fatigauerit se uino & libidinibus. Cum illos nox inter uitia defecit. Cum uoluptates angusto corpori ultra quàm capiebat ingestæ superare cœperunt, tunc exclamant miseri Vergilianum uersum illum. Nanque ut supremam falsa inter gaudia noctem. Egerimus. No

De gaudio uero & inani lætitia

Gaudium ex cōsciētia nascitur.

stieos

ſti eos totam luxuriari noctem inter falſa gaudia. Et quidem tanquam ſupremam agunt. Illud gaudium (quod deos deorumq; æmulos ſequitur) non interrũpitur, non deſinit, deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fotuna, non eripit.

EX EPISTOLA LXI.

Iam non admiror ſi omnia nos prima pueritiæ mala ſequuntur, inter execrationes parentum creuimus, exaudiunt dij quoq; noſtram pro nobis uocem gratuitam, quouſq; poſſemus aliquid deos, quaſi ita nondum ipſi alere nos poſſimus? Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet, quàm diu unius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari ſubuchent? Taurus paucißimorum iugerum paſcuis impletur, una ſylua elephantis pluribus ſuffiat, homo & terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut uaſtiſſimorum edacißimorumq; animalium auiditatem uinceremus? Minime, Quantulum eſt enim quod naturæ datur. paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris noſtri magno cõſtat, ſed ambitio, hos itaq; (ut ait Saluſtius) uentri obediẽtes, animalium loco numeremus, non hominum.

Luxuria & gula damnantur.

EX EPISTOLA LXII.

Deãm

Desinamus quod uolumus uelle. Ego certe id ago senex, eadem uelle, quæ puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere ueteribus malis finem. Id ago ut mihi instar totius uitæ, sit dies. Nec me Hercules tanquam ultimum rapio, sed sic illum aspicio, tanquam esse etiam ultimus poßit, hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam maxime scribentem mors euocatura sit, paratus exire sum, & ideo fruor uita, quia quam diu futurum hoc non minus pendo, ante senectutem curaui ut bene uiuerem, in senectute ut bene moriar, bene autem mori, est libenter mori. Da operã ne unquam quid inuitus facias, quicquid necesse futurum est, repugnanti non uolenti neceßitas est, in uolente neceßitas non est. Ita dico qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est, sed qui inuitus facit. Itaq; sic animum componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus, ante ad mortem quam ad uitam præparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos instrumento eius auidi sumus, deesse nobis aliquid uidetur, & semper uidebitur, ut satis uixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus. Vixi Lucili charissime quantum satis erat, mortem plenus expecto.

Præparatio ad mortem

Affectus sub imperio habere.

EX EPISTOLA LXIII.

E Vaco mi

Vbiq; tutus esto

Vaco mi Lucili uaco, & ubicunque sum, meus sum. Rebus enim non me trado, sed commodo, nec cōsector perdendi temporis causas, & quocunque constitutus loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare conuerso.

Contemptus diuitiarum.

Cōtemnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest, Breuißima ad diuitias, per contemptū diuitiarum, uia est. Demetrius autem noster sic uiuit non tanquam contempserit omnia, sed tanquam alijs habenda permiserit.

EX EPISTOLA SEXAgesimaquarta.

Consolatio de amico mortuo

Moleste fero deceßisse Flaccum amicum tuum, plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Quæris unde sint lamentationes? unde immodici fletus? Per lachrymas argumenta desiderij quærimus, & dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infœlicem stultitiam, Est aliqua & doloris ambitio. Sic tamen illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus, nomen occurrat. Sed hic quoque morsus habet suam uoluptatem. Mihi amicorum defunctorum cogitatio dulcis, ac blanda est, habui enim illos tanquam amissurus, amisi tanquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem

Vsus amicorū qualis esse debeat.

tatem decet. Desine beneficium naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur quia quamdiu contingere hoc possit, incertũ est. Cogitemus quam sæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri, quam sæpe eodem morantes loco non uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in uiuis, feras autem hos qui cum negligentißime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quenquam, nisi perdiderint. Ideoq; tunc effusius mœrent, quia uerentur ne dubium sit an amauerint. Sera indicia affectus sui relinquunt et quærunt. Itaq; aßidue cogitemus, tam de nostra, quã omnium quos diligimus mortalitate. Imparatum me subito fortuna percußit, nunc cogito omnia, & incerta, lege mortali hodie fieri potest, quicquid unquam potest.

EX EPISTOLA LXV.

Quorundam scripta clarum habent tantum nomen, cætera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeres Sextium dices, uiuit, uiget, liber est, supra hominẽ est, dimittit me plenum ingẽtis fiduciæ. In quacunq; positione mentis sim (cum lego hunc) fatebor tibi, libet omnes casus prouocare, libet exclamare. Quid cessas fortuna, congredere, paratum uides, illius animum induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat. spumantemq; dari

De scriptura sophistica.

pecora inter inertia uotis. Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem, libet aliquid habere quod uincam cuius patiētia exerceat. Nā hoc quoq; egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ uitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed uolenti penetrabilem, hoc quidem uirtus tibi ista præstabit, ut illam admireris, & tamen speres, mihi certe temporis multū auferre solet, cōtemplatio ipsa sapientiæ. Non aliter ipsam intueor obstupefactus, quam ipsum interim mūdum, quem sæpe tanquam spector nouus uideo, uereor itaq; inuenta sapientiæ, inuentoresq; adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi ista acquisita, nihil laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ faciamus ampliora quæ accepimus, maior ista hæreditas a me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multūq; restabit, nec ulli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam si omnia ueteribus inuenta sunt, hoc semper nouum erit, usus & inuentorum ab alijs scientia & dispositio, puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere, sed tamen morbis & temporibus aptanda sunt, hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarū crassitudo tenuatur, hoc uis subita & humor auertitur, hoc acuetur uisus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum, animi remedia inuenta sunt ab antiquis, quomodo autē admoueantur

Laus Sextij

Profectus in homine laudatur.

Nota.

aut

aut quando, nostri operis est quærere, multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Suspiciendi sunt & ritu deorum colendi. Quid ni ego maiorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi & natales celebrem? Quid ni honoris causa illos semper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrũque, & Lelium sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem Cleantemq; in animum meum sine dignatione summa recipiam. Ego uero illos ueneror & tantis nominibus semper assurgo. Vale.

Prædecessores in pretio habēdi sunt

EX EPISTOLA LXVI.

Ego quidem priora illa ago, quibus pacatur animus, & me prius scrutor. Deinde hunc mundum. Nec hoc quidem tempus perdo (ut existimas) Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pœna ac pondus est, premente illo urgetur, in uinculis est nisi accessit philosophia, & illũ respicere rerum naturæ spectaculo iussit, & a ter-

Corpus quod corrumpitur aggrauat animam

renis dimisit ad diuina, hæc libertas eius est, hæc euagatio, subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cœlo reficitur, quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata, oculos libera luce delectant. Sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus quoties potest apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. ❧ Ego non quæram quæ sint initia uniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in unum mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit? Nõ quæram quis sit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem uenerit, quis sparsa collegerit confusa distinxerit in una deformitate latentibus faciem diuiserit, unde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram? ego nesciã unde descenderim? semel hæc mihi uidenda sint, an sæpe nascendum, quo hinc iturus sim? quæ sedes expectat animam solutam legibus seruitutis humanæ, uetas me cœlo interesse, id est iubes me uiuere capite demisso? Maior sum, & ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis, quod equidem non aliter aspicio quam uinculum libertati meæ circundatũ hoc itaq; oppono fortunæ, in quo resistat, nec per illud ad me ullum transire uulnus sino. Contemptus corporis sui certa libertas est. Seruiãt ergo deteriora me-

Cõtẽplatio nostra quotidiana.

Nota.

Cõtẽptus corporis summa libertas est

ra melioribus, fortes simus aduersus fortuita, non contremiscamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut transitus, nec desinere timeo. Idem enim quod non cœpisse, nec transire, quia nusquã tam anguste ero. Vale.

FINIS LIBRI OCTAVI EPISTOLARUM, SEQVITVR NONVS, EX EPISTOLA SEXAGESIMA SEPTIMA.

Rrare mihi uisus est q dixit. Gratior est pulchro ueniẽs e corpore uirtus: nullo enim honestamento eget, ipsa ei magnum sui decus est & corpus suum consecrat. Certe Claranũ nostrum cœpi intueri formosus mihi uidetur, & tã rectus corpore, quã est animo. Potest ex casa uir magnus exire, potest & ex humili deformiq; corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdã itaq; uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet uirtutem omni loco nasci. Claranus mihi uidetur in exemplar æditus, ut scire possemus, non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Nota hanc epistolam ad finem usq; diligenter.

Non in tibijs uiri beneplacitũ est dño super timẽtes eũ.

EX EPISTOLA LXVIII.

Omne bonum optabile

Quæris an omne bonum optabile sit, si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, et patienter ægrotare, sequitur ut ista optabilia sint. Nihil autē uideo ex istis uoto dignū. Neminem certe scio adhuc eo nomine uotū soluisse, q, flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut aculeo lōgior factus, Distingue mi Lucili ista, & intelliges in his eße aliquid optandum, tormenta abesse a me uelim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animo se geram optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum, sed si inciderit, ut uulnera, ut famem, & oĩa quæ bellorum neceßitas affert, generose feram, optabo Non sum tam demens ut ægrotare cupiam, sed si ægrotādum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effœminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed uirtus qua perferuntur incommoda. Hoc loco mihi Demetrius noster ocurrit. qui uitam securam & sine ullis fortunæ incursionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites cuius de nunciatione & incursu firmitatem animi tui tenes, sed in otio inconcusso iacere non est tranquillitas, malicia est. Attalus Stoicus dicere solebat. Malo me fortuna in castris suis quam in delitijs habeat, torqueor, sed fortiter, bene est, ocador, sed fortiter, bene est. Nihil est uirtute præstantius, nihil pulchrius, & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio. Vale.

Nota.

Tentari utile

EX

EX EPISTOLA LXIX.

Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi, utinam de uita beata non in conspectu mortis ageremus, sed nunc quoq; non moremur. Multa enī quæ superuacua eē et inimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus, quod facere solent, qui serius exeunt, & uolunt tempus celeritate reparare. Calcar addamus, hæc ætas optime facit ad hæc studia. Iam disputauit, iam uitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit. Nō multum superest, ut extinguat, & quando, inquis, tibi ꝓderit istud quod in exitu dicis, aut in quam rem? in hanc ut exeam melior. Non est tamen quod existimes ullam ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, quàm quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, uenit, hoc est breuis huius boni tempus, quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis peruenit. Priápijs obsta.

EX EPISTOLA LXX.

Ita qui deponere uult desideria rerum omnium quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat, cito rebellat affectus quocunq; se uerterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Nullum sine auctoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit, luxuria uarias ac multas uoluptates, ambitio purpuram & plausum & ex hoc potentiā, & quicquid potentia potest Auertere oculos a desiderijs

Mercede te uitia sollicitant, hic tibi gratis uiuendum est, uix effici toto seculo potest, ut uitia tam longa licentia tumida subigantur, et iugum accipiant. Vnam quamlibet rem uix ad perfectum adducit aßidua uigilia & intentio. Si me quidem uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & si ista res suadebit accersas. Nihil interest, an illa ad nos ueniat, an ad illam nos &c.

FINIS NONI LIBRI EPISTOLARVM, SEQVITVR LIBER DECIMVS, EPISTOLA SEPTVAGESIMAPRIMA.

De morte

Lemẽtißimus portus est aliquando petẽdus, nunq̃ recusandus. In quẽ si quis intra primos annos delatus est, nõ magis queri debet, q̃ qui cito nauigauit. Aliũ enim (ut scis) uẽti segnes ludũt ac detinent, & trãquillitatis lẽtißimo tædio lassant, alium pertinax flatus celerrime perfert. Idẽ euenire nobis puta, alios uita uelocißime adduxit, quo ueniẽdũ erat etiã cũctãtibus, alios macerauit et coxit (quæ ut scis) nõ semper retinenda est. Non enim uiuere bonũ est, sed bene uiuere. Itaq; sapiens uiuit quantũ debet, non quantũ potest. Nemo nostrũ cogitat, qñq; sibi ex hoc domicilio exeundũ. Sic ueteres inquilinos indulgẽtia loci, & consuetudo etiã inter iniurias detinet. Vis ad

uersus

uersus hoc corpus liber esse? tanq̃ migraturus habita, ꝓpone tibi qñq; hoc cõtubernio carendũ, fortior eris ad necessitatem exeundi, sed quemadmodũ suus finis ueniet in mentem, omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est.

Viue tanquam moriturus

EX EPISTOLA LXXII.

Ergo te Lucili uirorum optime, & relinque ludum istum literarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas uocant, qui animum minuta docendo dimittunt & conterunt, fies similis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt, ut philosophia potius difficilis, quàm magna uideatur. Socrates qui totam philosophiam reuocauit ad mores, & hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaque distinguere: sequere (inquit) illos, si quid apud te habeo auctoritatis, ut sis beatus & te alicui stultum uideri sine, quisquis uolet tibi contumeliam facere, faciat & iniuriam, tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit uirtus. Si uis inquit beatus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis, hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exæquauerit, quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Non putant enim fieri, quicquid facere nõpossunt, ex infirmitate sua de uirtute ferũt sententiam. Quid miraris, si uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat? aliqñ etiam libet? Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est.

Per quæ uera sapientia acquiritur

De pigritia & pusillanimitate.

Delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecalli sumus, dura atq; intolerãda credimus, obliti quàm multis tormentum sit uino carere, a prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues, magno animo de rebus magnis iudicandum est, alioqui uidebitur illarum uitium esse, quod nostrum est, sic quædam rectißima (cum in aquam demissa sunt) speciem curui præfractiq; uisentibus reddunt. Magna pars est profectus, uelle proficere. Huius rei conscius mihi sum, uolo, & tota mente uolo, te quoque instinctum esse & magno ad pulcherrima properare impetu uideo, properemus, ita demum uita beneficium erit, alioqui mora est, & quidem turpis inter fœda uersantibus. Id agamus ut nostrum omne tempus sit. Non erit autem, nisi prius nos nostri esse cœperimus, quando continget contẽnere utramq; fortunam, quando continget omnibus oppreßis affectibus, & sub arbitrium adductis, hãc uocem emittere? uici. Quem uicerim quæris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid ultra Dacas bellicosum iacet, sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui uictores gentium uicit.

Profectus in quo cõsistit

EX EPISTOLA LXXIII.

Resistendum est occupationibus, nec explicandæ, sed submouendæ sunt. Tempus quidem nullum est parum idoneum studio salutari, atqui multi inter illa

ter illa non student, propter quæ studendum. Incidet aliquid quod impediat, non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atq; alacer est. Imperfectis adhuc interscinditur lætitia. Sapientis uero contexitur gaudium, nullaq; rumpitur fortuna semper & ubiq; tranquillum est. Solebat Attalus hac imagine uti, uidisti aliquando canem missa a domino frustra panis aut carnis aperto ore captantem quicquid excepit protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine ulla uoluptate dimittimus, statim ad alterius rapinam erecti, & attoniti, hoc sapienti non euenit, plenus est, etiam si quid obuenit, secure excipit, ac reponit, lætitia fruitur maxima, continua, sua, habet aliquis bonam uoluntatem, habet profectum, sed cui multum desit a summo, hic deprimitur alternis & extollitur ac modo in cœlum eleuatur, modo defertur ad terram. Impeditis ac rudibus nullus præcipitationis finis est.

Verũ gau diũ in quo

Cõparatio de cane

EX EPISTOLA LXXIIII.

Credamus itaq; Sextio monstranti pulcherrimum iter & clamanti, hac itur ad astra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundũ fortitudinẽ. Non sunt Dij fastidiosi, non inuidi, admittunt & ascendẽtibus manum porrigunt. Miraris homines ad deos ire, Deus ad homines uenit. Nulla sine Deo mens bona est. Semina in corpo-

Deus suã nobis dat gratiam

ribus hu

ribus humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt, surgunt. Si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EX EPISTOLA LXXV.

Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant, quemadmodum aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquā beatus esse qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum. Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se multū fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis et inexplicabilem facit, una hæc uia est ad tuta uadenti, et externa despicere, & honesto contentū esse. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut ullum præter illam bonū, ad hæc quæ a fortuna sparguntur sinum expandit, & sollicitus mißilia eius expectat, hanc imaginē animo tuo propone. Ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum, honores, diuitias, gratiam excutere, quorum alia inter diripientiū manus scißa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorū in quos deuenerant prensa, ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur amissa, & dum auide rapiuntur, expulsa sunt. Nulli uero etiā cui rapina fœliciter cesßit, gaudium ra

Fortuna opes non adim auferre potest.

dium rapti durauit in posterum. ☙ Summum bonum in animo contineamus, obsolescit si ab optima nostri parte, ad peßima transit, & transfertur ad sensus qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa fœlicitatis nostræ in carne ponẽda. Bona illa sunt uera, quæ ratio dat solida ac sempiterna, quæ cadere nõ possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cætera opinione bona sunt, & nomẽ quidem habẽt commune cum ueris, proprietas in illis boni non est. Itaq; commoda euocentur (ut & nostra lingua utar) producta. Cæterum sciamus mancipia nostra esse nõ partes, & sint apud nos. Sed ita, ut meminerimus extra nos esse, etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enim stultius, quàm aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista a nobis abscedant, non hæreant, ut si abducantur, sine ulla nostri laceratione discedant. Vtamur illis non gloriemur, & utamur parce, tanquam depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit.

Rapina nõ ditat

Optima quæq; eligenda

☙ EX EPISTOLA LXXVI.

☙ Hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, qđ loquimur sentiamus. Cõcordet sermo cũ uita. Ille promissum suũ impleuit, q & cũ uideas illũ, et cũ audias, idẽ est, uidebimus qualis sit, quãtus sit, an unus sit, nõ delectent uestra uerba, sed prosint.

Verba cũ uita concordent

Non quæ-

Non quærit æger medicum eloquentem, sed sanantem, sed si ita competit. Vt idem ille, qui sanare potest, compte de his quæ facienda sunt, disserat, boni consulet, non tamen erit quare gratuletur sibi, q̃ inciderit in medicum etiam disertum. Hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est.

Medicus eloquens nõ ita utilis.

Iam dudum gaude, si sufficis rebus, quandoq; multa disces, quando didiceris affiges tibi, ita excidere non possit, quando illa experieris. Non enim ut cætera memoriæ tradidisse satis est, in opere tentanda sunt. Non est beatus qui sat illa, sed qui facit. Cogita quantum circa te uideas malorum, aspice quàm nullum sit nephas sine exemplo, quantũ quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimq; peccetur. Intelliges satis nos consequi, si inter pessimos non sumus. Ego uero, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri, optauerim & hoc nobis, magis quàm promiserim, præoccupati sumus, ad uirtutem contendimus, inter uitia districti, pudet dicere, honesta colimus quantum uacat, at q̃ grande præmium nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissima abrumpimus, non cupiditas nos, non timor pellet, inagitati terroribus, incorrupti uoluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos, sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse, tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur, optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fece, in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi

Mundus in maligno positus.

expulsis

expulsis, erroribus absoluta libertas. Quæris quæ sit ista? non homines timere, nõ deos, nec turpia uelle, nec nimia, in seipsum habere maximam potestatẽ. Inæstimabile bonum est, suum fieri. Vale.

Libertas absoluta quæ sit.

EX EPISTOLA LXXVII.

Si quis omnia habeat, ualetudinem, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit, improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorum quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum, proauorumq; serie, sed ex confesso bonus sit, probabis illum, ergo est unum bonum hominis, quod qui habet, etiam si alijs destituitur, laudandus est: quod qui non habet in oĩm aliorum copia damnatur ac reijcitur, quæ conditio rerum eadem & hominum est. Nauis bona dicitur, nõ quæ pretiosis coloribus picta, nec cui argenteum rostrum est, nec cuius tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis ac opibus regijs pressa est, sed stabilis ac firma & iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendũ incursum maris solida, gubernaculo parens, uelox et non sentiens uentum. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui uagina gemmis distinguitur, sed cui ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula nõ quàm formosa, sed quàm recta sit quæritur: eo quicq; laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoq; nihil ad rem pertinet quantum aret,

Virtus ab oĩbus laudatur.

Comparatio nauis et gladij.

Bonitas solum hoĩ conuenit.

quantum fœneret, a quam multis salutetur, quam precioso incumbat lecto, quam perluado poculo bibat, sed quam bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturæ uoluntatem accommodata, hæc uocatur uirtus, hoc est honestum, et unicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit, hoc autē unū hominis bonū est, quo uno beatus efficitur.

Fortuna mutabilis est

Virum bonum concedas necesse est, summæ pietatis ergo deos esse. Itaq; quicqd illi acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege diuina, qua uniuersa procedunt. Hoc ergo unum bonum est, quod non tantum perfectus animus, sed generosius quoq; & indolis bonæ sentit, cætera leuia sunt, mutabilia, itaq; solicite poßidentur, etiam si fauente fortuna in unum congesta sunt, dominis suis incumbunt grauia & illos semper premunt, aliquando illudunt, Nemo ex istis quos purpuratos uides fœlix est, non magis quam ex illis quibus sceptrum & chlamydem in scena fabulæ assignant, cum præsente populo elati incesserunt, & cothurnati, simul exierunt, excalceantur, & ad staturam suam redeunt. Nemo istorum quos diuitiæ, honoresq; in altiore fastigio ponunt, magnus est, quare ergo magnus uidetur? cum basi illum sua metire paruus pumilio, licet in monte constiterit. Colossus magnitudinem suam seruabit, etiā si steterit in puteo. Hoc laboramus errore, sic nobis imponitur, quod neminem æstimamus

Aestimatio hominis uera

eo quo

eo quo est, sed adijcimus illi & ea quibus adornatus est. At qui cum uoles ueram hominis æstimationem inire & scire qualis sit, nudum inspice, ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus ipsum exuat, animum intuere qualis quantusq; sit, alieno an suo magnus, si erectis oculis gladios micantes uidet, & si scit sua nihil interesse, utrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum uoca. Si cū illi denunciata sunt corporis tormenta, & quæ casu ueniunt, & quæ potentioris iniuria, si uincula & exilia, & uanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit, non ulla laborum o uirgo noua mi facies inopinaue surgit, omnia præcepi atq; animo mecum ipse peregi, tu hodie ista denuntias, ego semper denunciaui mihi, hominem paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus uenit. At stultis & fortunæ credentibus, omnis uidetur noua rerum & inopinata facies, magna autem pars est apud imperitos, mali nouitas, hoc ut scias, ea quæ putauerunt aspera, cum assueuere patiuntur. Ideo sapiens assuescit futuris malis, & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando: audimus aliquando uoces imperitorum dicentium. Sciebā hoc mihi restare. Sapiens scit sibi omnia restare, quicquid factum est, dicit sciebam.

Fortitudo hominis

LIBRI DECIMI EPISTOLARUM FINIS.

SEQVITVR LIBER VNDECIMVS, EPISTOLA LXXVIII.

Emo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoque moriendum, tamen cum prope accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nonne tibi uidebitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat? aeque stultus est, qui flet, quod post annos mille non uiuet, haec paria sunt, non eris, nec fuisti, utrunque tempus alienum est, in hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quousque extendas? quid fles? quid optas? perdis operam. Desine fata Deum flecti sperare precando, fixa & rata sunt, & magna atque aeterna necessitate ducuntur, eo ibis, quo omnia eunt Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta & nulla mutabilis ope illigat ac trahit cuncta. Nullum sine exitu iter. Infoelix seruis hominibus, seruis rebus, seruis uitae. Nam uita si moriendi uirtus abest, seruitus est. Et quid habes propter quod expectes? uoluptates ipsas quae te morantur ac retinent consumpsisti, nulla tibi noua est, nulla non iam odiosa ipsa satietate, quis sit uini, quis mulsi sapor scis, nihil interest, centum per uesicam tuam, an mille amphorae transeant, saccus est. Quid sapiat ostreum, quid mullus optime nosti, nihil tibi luxuria tua in

Oẽs mori necesse est

Mors cõmunis oĩbus

futuros

futuros annos intactum reseruauit, atq; hæc sunt a quibus inuitus diuelleris. Quid enim, inquam, fecisti luce dignum, confitere non curiæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Quomodo fabula, sic uita, non quam diu, sed quam bene acta sit, refert: nihil ad rem pertinet, quo loco desinas, quocunque uoles, desine, tantum bonam clausulam impone: Vale.

EX EPISTOLA LXXIX.

Quid porro nihil agere te credis, si temperans æger es? Ostendes mihi morbum posse superari, uel certe sustineri. Est mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus, & in uestimentis uir fortis apparet, habes quod agas, bene luctare cum morbo, si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplum. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionem, aquam calidam, et quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluentibus, magisq; animo quàm corpore morbidis, tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum & malorum cognouerimus. Ita demum nec uita tædio erit, nec mors timori. His te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris uacando, ueniet aliquod tempus, quod nos iterum iungat ac misceat, quantum libet sit illud, longum

Etiã uirtuti in lectulo locus

Non timere mortẽ.

faciet scientia utendi. Nam ut Poßidonius ait, unius dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longißima ætas. Interim hoc tene, hoc morde, aduersis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere, tanquam quicquid potest facere, factura sit, quicquid expectatū est diu, leuius accedit. Vale.

EX EPISTOLA LXXX.

Gloria umbra uirtutis est

Gloria umbra uirtutis est, etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando sequitur, uel a tergo est. Ita gloria aliquando ante nos est, uisendamq; se præbet, aliquādo in auerso est, maiorque quo serior, ubi inuidia secesßit, quàm diu uidebatur furere Democritus? uix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit, respuit, nec intellexit, nisi cum perdidit? Rutilij innocentia ac uirtus lateret, nisi accepisset iniuriam. Dum uiolatur, effulsit, nunquid non sorti suæ gratias egit, & exilium suum complexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna, dum uexat, quàm multorum profectus in notitiam euasere post ipsos? quàm multos fama non excepit, sed eruit?

Nota. Fugi, tacæ quie, æ.

Nulla uirtus latet, & latuisse nō ipsius est damnum. Veniet qui conditam & sæculi sui malignitate compressam dies publicet, paucis natus est, qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorum milia, multa populorum superuenient. Ad illa respice, etiam si

omnibus

omnibus tecum uiuentibus silentium, liuor indixerit uenient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Nihil simulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies, ueritas in omnem partē sui semper eadem est. Quæ decipiūt nihil habent solidi. Tenue est mendacium, perlucet, si diligenter inspexeris.

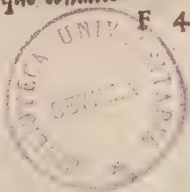
De mendacio

EX EPISTOLA LXXXII.

Cogito mecum quàm multi corpora exerceant quàm ingenia pauci, quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo, quàm imbecilli animo sint, quorū lacertos humerosq; miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo madens, diem ducat, quanto facilius animus corroborari possit, ut fortunæ ictus inuictus accipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus ut ualeat. Animus ex se crescat, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa deniq; opera, tibi contingit uirtus sine apparatu, sine impensa. Quicquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis bonus? uelle. Quid autem melius potes uelle quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & imbis

Corporalibus student omnes

Bonum hois est in uoluntate.

in his sordibus nati omnimodo eruere conantur, peculium suum quod comparauerunt, uentre fraudato, pro capite numerant.

Omnium istorum personata fœlicitas est, quos supra capita hominum, supraq; turbam delicatos lectica suspendit. Contemnes illos, si dispoliaueris. Equum empturus solui iubes stratum, detrahis uestimenta uenalibus, ne qua uitia corporis lateant, hominem inuolutum æstimas? Mangones, quicquid est qđ displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaq; ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt, siue crus alligatū, siue brachium aspiceres, nudari iuberes & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæue regem, insigni capitis decorum, si uis illum æstimare, totumq; scire qualis sit, fasciam solue, multum mali sub illa latet. Quod de alijs loquor, si perpendere te uoles, sepone pecuniam, domū, dignitatē, intus teipse considera, nunc qualis sis alijs credis. Vale.

Fœlicitas potētum personata est.

EX EPISTOLA LXXXII.

Abstrahunt a recto diuitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinione nostra chara sunt, pretio suo uilia. Nescimus æstimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura, deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes nostras in se trahant, præter hoc, quod mirari illa consueuimus. Nō enim quia concupiscenda sunt laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt.

Bona caduca et uilia sunt

EX

EX EPISTOLA LXXXIII.

Omnis res quod non habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idem obscurissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quae à nobis indifferentia ac media dicũtur, diuitijs, moribus, formae, honoribus, regno & cõtra morti, exilio, malae ualitudini, doloribus, quaeque alia aut minus, aut magis pertimuimus, aut malitia, aut uirtus dat boni, uel mali nomen, Massa per se nec calida nec frigida est. In fornacem coniecta concaluit. In aquam rem issa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est. Id est, uirtus & animus externa contemnens.

Mors neq; bonum neq; malum est.

SEQVITVR LIBER DVODECIMVS. EX EPISTOLA OCTOGESIMAQVARTA.

On est animus in sua potestate, ebrietate deuictus, quemadmodũ musto dolia ipsa rũpuntur. Et omne quod in imo iacet, abditũ effertur, et prodit in mediũ. Onerati mero quemadmodũ non cõtinent abũ uino redũdante, ita ne secretũ quidẽ, Quod suum alienũq; est, pariter effundunt. Interim si hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebrium fieri, Cur syllogismis agis? dic quàm turpe sit plus cibi ingerere quàm capiat, & stomachi sui non nosse mensuram, quàm

De ebrietate

multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant. Nihil aliud esse ebrietatem, quam uoluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum, Nũquid de furore dubitabis? Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum charißimum sibi ac fidelißimũ inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit. Eruit omne uitium ebrietas, & incendit, & detegit, obstantem malis ornatibus uerecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona uoluntate, prohibitis abstinent. Vbi poßedit animum nimia uis uini, quicquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit, tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis, quantum petierint, sine dilatione permittit, tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adijce illum ignoratione sui dubia, & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum, ac uiscera ipsa distendit, tunc tamen utcunq; tolerabile est, dum illis uis sua est. Quid cum summo uitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ædiderit publica ebrietas. hæc acerrimas gentes bellicosasq; hostibus tradidit. Hæc multorum annorum pertinacia bello defensa

Quid nõ designat ebrietas

mœnia patefecit, hæc cotumacissimos & iugum recusantes in alienum egit arbitrium, hæc inuictas aciés mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas uicta temporum locorumq; difficultate, transierat tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt, intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis cyphus condidit. Quæ gloria est capere multum? cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum superstes toto conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, & nemo tam uini capax fuerit, uinceris a dolio. Marcum Antonium magnum uirum, & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit, quàm ebrietas? Proba istas quæ uoluptates uocantur, ubi transcenderint modum, pœnas esse.

Omne malũ ex ebrietate

EX EPISTOLA LXXXV.

Alit lectio ingenium, & studio fatigatum non sine studio tamen, reficit, nec scribere tantum, nec tãtum legere debemus. Altera res contristabit uires, & exhauriet. De stilo dico, altera soluet ac diluet. Inuicem hoc & illo commeandum est, & alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur & flores ad mel faciendum idoneos carpunt, Deinde quicquid attulere

Alternatio in omnibus necessaria

disponunt, ac per fauos digerũt, & (ut Vergilius noster ait, liquẽtia mella stipant, & dulci distendunt nectare cellas. De illis nõ satis constat, utrũ succũ ex floribus ducant, qui protinus mel sit, an quæ collegerunt in hunc saporẽ, mixtura quadã & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdã enim placet, nõ faciẽdi mellis scientiã esse illis sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinũ folijs, quod aut ros illius cœli aut ipsius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat. In nostris quoq; herbis uim eandem, sed minus manifestã & notabilẽ poni, quã persequatur & contrahat animal huic rei genitũ. Quidã existimãt cõditura & dispositione in hãc qualitatẽ uerti, quæ ex tenerrimis uirentiũ florentiũq; decerpserint, non sine quodã (ut ita dicã) fermẽto, quo in unũ diuersa coalescũt. Sed ne ad aliud q̃ de quo agitur adducar, nos quoq; has apes debemus imitari, & quæcũq; ex diuersa lectione congeßimus, separare, melius enim distincta seruantur. Assentiamur illis fideliter & nostra faciamus, ut unũ quoddã fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis, cũ minores summas & dißidentes cõputatio una cõprehendit, hoc faciat animus noster.

Apum diligentiæ & uirtutes.

Apes imitari debemus.

EX EPISTOLA LXXXVI.

In nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utrosq; casus aptus est, bonorum rector est, malorũ uictor. Sic sapiẽs uirtutẽ si licebit in diuitijs explicabit.

Sapiens uia regia incedit

cabit, si minus, in paupertate, si poterit, in patria, si minus ĩ exilio, si poterit, imperator, si minus, miles, si poterit, integer, si minus, debilis, quãcũq; fortunã accęperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sæuißima aĩalia & ad ocursum exterrentia, hominẽ docẽt pati sub iugum, nec asperitatem excußisse contenti, usq; in contubernium mitigant. Leonibus magister manũ insertat, osculatur Tigrim suus custos. Elephantem minimus & Aethiops iubet subsidere in genua, ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubique horrenda, cum ad hunc peruenere, mansueta sunt.

Vincere uitia.

FINIS LIBRI DVODECIMI.

SEQVITVR LIBER TERTIVS DECIMVS EPISTOLARVM SENECAE EX EPISTOLA OCTOGESIMASEXTA.

Agna ergo me uoluptas subit contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum, exercebat enim opere se terramque (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentũ uile susti-

De frugalitate Scipionis.

hoc illum pauimentum uile sustinuit. At nunc quis est qui sic lauari sustineat? pauper sibi uidetur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numicidis crustis distincta sint, nisi illis undiq; operosa & in picturæ modum uariata circumlicio prætexatur, nisi uitro condatur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdederit, in quas multa sudatione corpora nostra exinanita demittimus, nisi aquam argentea epitomia fuderint, & adhuc plebeias fistulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum impensæ caussa? quantũ columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo delitiarum peruenimus, ut nisi gemmas calcare nolimus.

Nimius sumptus & impensa damnãtur

EX EPISTOLA LXXXVII.

Frugalitas Senecæ

Durat adhuc peruersa recti uerecundia, quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubesco, quod argumentum est, ista quæ probo, quæ laudo, nondũ habere certam fidem & immobilem. Qui sordido uehiculo erubescit, pretioso gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiã nunc curo opiniones uiatorum, contra totius generis humani opiniones mittenda uox erat, insanitis, erratis, stupetis ad superuaua, ne

cua, neminem æstimatis suo. Nam hæc quoq; iam expensa fertis, late poßidet, sed multum debet, habet domum formosam, sed alienis nummis paratam, familiam nemo cito speciosiorem producat, sed nominibus non respondet. Si creditori soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebitis, excutere quantū proprij quisq; habeat. Diuitem illū putas, quia aurea supellex etiam in uia eum sequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quia magnus calendarij liber uoluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiose in desertis Apuliæ poßideret? & cum omnia dixeris, pauper est, quare? quia debet, quantum inquis? omnia, nisi forte iudices interesse, utrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, unius omnes coloris? Quid ista uehicula cælata? infrœnati ostro, alipedes, pictisq; tapetis. Aurea pectoribus demissa monilia pendent. O quantum erat sæculi decus imperatorem triumphalem Censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem uno caballo esse contentum, & ne toto quidem. Partem eius sarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant.

Queq; debemus æstimare suo

Auarus uere pauper est

Video non futurum finem in ista materia ullum, nisi quem mihi ipse fecero

Bonum non in omnes cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset. Hic segetes, illic ueniunt fœlicius uuæ. Arborei fœtus alibi, atq; iniussa uirescunt. Gramina

Vna quæque regio sua dona habet

Gramina, nonne uides croceos, ut Tmolus odores? India mittit ebur, molles sua thura Sabei. Ac Calibes nudi ferrum. Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alijs ab alio aliquid peteret.

EX EPISTOLA LXXXVIII.

De liberalibus artibus

Quidam illud de liberalibus studijs quærendum iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant.

Grammatica.

Grammaticus circa curam sermonis uersatur & si latius euagari uult circa historias. Iam ut longißime fines suos proferat circa carmina. Quid horũ ad uirtutem uiã struit? Syllabarum enarratio, & uerborum diligentia, & fabularum memoria, uersuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frœnat? Ad Geometriã transeamus & ad Musicã, nihil apud illos inuenies, quod

Geometria

uetet timere, uetet cupere. Quisquis hæc ignorat, alia frustra sit. Quæris Vlixes ubi errauerit potius, quàm efficias ne nos semper erremus? non uacat audire, utrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem, neq; enim potu t in tam angusto pati tam longos errores, seu tam longas tempestates, nos animi quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlixis mala impellit, non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis, hinc monstra effera & humano cruore gaudentia hinc insidiosa blandimenta

aurium, hinc naufragia & tot uarietates malorum, hoc me doce quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta, uel naufragus nauigem. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit, an uerba sæculo suo dederit, an Vlyssem illum esse quem uidebat, antequam sciret suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum, in corpore, an in animo posita sit. Ad musicam transeo, doces me quomodo inter se acutæ ac graues uoces consonent, quomodo numerorum disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter aduersa non emittam flebilem uocem. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare me docet arithmetica & auaritiæ commodare digitos, potius doceat nihil ad rem pertinere istas computationes, non esse fœliciorem, cuius patrimonium tabularios lassat, imo quam superuacua possideat, qui infœlicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest scire agellum in partis diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me quomodo nihil perdam ex finibus meis, et

Musica

Geometria

Arithmetica

ego discere uolo, quomodo to tos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor, quid ante auũ tuum, quis istum agrum tenuit? Cuius (non dico hominis) sed populi fuerit expedire potes? nõ dominus isto sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecũ agitur, hæredis. Negant iurisconsulti quicquam usu capi, quod publicum est, publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem scis rotunda metiri, in quadratum redigis, quamcũq; acceperis formam, interualla syderum dicis, nihil est quod in mensuram tuam non cadit. Si artifex es, metire hominis animum, dic quàm magnus sit, dic quam pusillus sit. Scis quæ recta sit linea, quid tibi prodest, si quid in uita rectum sit ignoras? Venio nunc ad illum qui cœlestium notitia gloriatur. Frigida saturni quo sese stella receptet. Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes, hoc scire quid proderit? ut solicitus sim cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius uespertinũ faciet occasum uidente Saturno. Potius hoc discam, ubicunque sunt ista propitia esse, non posse mutare, agit illa continuus ordo fatorum & ineuitabilis cursus. Per statas uices remeant. Effectus rerũ oĩm aut mouent aut notant. sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significat, quid refert prouidere, quod effugere non poßis? Scias, ista, nescias, fient. Si uero solem ad rapidum stellasque sequentes, Ordine respicies, nunquam te crastina fallet

Astronomia

Hora

Hora, nec insidijs noctis capiere serenæ. Nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit nescio, quid fieri possit scio. Solæ autem liberales sunt imo (ut dicam uerius) liberæ, quibus curæ uirtus est. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studijs ad uirtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtuti? quia nec sine cibo ad uirtutem peruenitur, cibus tamen ad uirtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quãuis non fiat nauis nisi ex lignis. Quid est autem quare existimem non futurum sapientem eum, qui literas nescit, cum sapientia non sit in literis? Res trahit, non uerba, & nescio an certior memoria sit, quæ nullum extra se subsidium habet. Tantum itaq; ex illis retineamus, quantum est necessarium, an tu existimas reprehendendum, qui superuacua usu sibi comparat, et pretiosarum rerum pompam in domo explicat? Non putas eum, qui occupatus est in superuacua literarum supellectile, plus scire uelle, quam sit satis? Intemperantiæ genus est. Quid quod ista liberalium artium cõsectatio molestos, uerbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos circunstant, alunt, sustinent? tota rerum natura umbra est, aut inanis, aut fallax.

Sapientia non est in literis

FINIS LIBRI DECIMITERTII SEQVITVR LIBER XIIII.

EX EPISTOLA XC.

De gula & intemperantia.

D uos deinceps transeo, quorũ profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uarijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus nisi ex fastigio pax est. Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso uoluptatibus ore libatis? Quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus, ac nauseans gustat? Quantulum ex tot conchylijs, tam longe aduectis per istum stomachum inexplebilem labitur? Infœlices etiam quod non intelligitis uos maiorem famem habere quàm uentrem. Hæc alijs dic, ut dum dicis audias ipse. Scribe, ut dum scripseris legas, omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. Stude non ut plus alijs scias, sed ut melius.

EX EPISTOLA XCI.

De aureo primo sæculo

Illo ergo sæculo quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a ualidioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantq;, & utilia atq; inutilia monstrabant. Horum prudētia ne quid deeßet suis, prouidebat, Fortitudo arcebat pericula, beneficētia augebat, ornabatq; subiectos. Officiũ erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus

eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa, cum bene imperanti bene pareretur, nihilq; rex maius minari male parētibus posset, quam ut abirent e regno. Sed postquam surrepentibus uitijs, in tyrannidem regna uersa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes.

Officium boni principis

Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & seram, & quicquid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc cum tanto habitantium periculo imminentia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & sine difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede fœlix illud sæculum, ante Architectones fuit. Ista nata sunt, iam nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per designata currente, certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebāt fissile lignum. Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur. Nec in hunc usum pinus aut abies deferebatur. longo uehiculorum ordine, uicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ utrinq; suspensæ fulciebant casam spissatis ramalibus, ac fronde congesta & in procliue disposita, decursus imbribus quamuis magnus erat. Sub his tectis habitauere, sed securi. Culmus liberos texit. Sub auro atq; marmore seruitus habitabat. Tunc laqueis captare feras & fallere uisco. Inuentum, & magnos

Mutant quadrata rotundis

canibus circundare saltus. Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. Quomodo oro te conuenit ut Diogenē miraris, et Dædalū? Vter ex his sapiens tibi uidetur, qui serram commentus est, an ille qui cum uidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum e perula calicem, hac obiurgatione sui, quàm diu homo stultus superuacuas sarcinas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie utrum tandem sapientiorē putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum labentibus fistulis exprimat? An eum qui & alijs sibi hoc demōstrat, quā nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmore & fabro. Posse nos uestitos esse sine commercio serum. Posse nos habere usibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ terra posuit in summo? Quæ si audire humanum genus uoluerit, tam superuacuum sciet sibi cocum esse, quam militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura constant necessaria, in delitijs laboratur etiam. Non desiderabis artifices, si sequere naturam, illa noluit esse districtos, ad quæcunque nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid pelles ferarum, & aliorum animalium a frigore satis, abundeq; defendere queunt? Num corticibus arborum, pleræq; gentes tegunt corpora? Num auium plumæ in usum uestis

Diogenes et Dædalus quis sapiētior.

Necessaria facile constant

consernuntur

conseruntur? Non fuit tam inimica natura, ut cũ omnibus alijs animalibus facilem actum uitæ daret, homo solus nõ posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærendum, ut poßit uita produci. Ad parata nati sumus nos omnia difficilia nobis studio fecimus. Tecta tegumentaq;, & fomenta corporum & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium prout postulabat, neceßitas erat, nos ista pretiosa, nos misera, nos magnis multisq; conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria desciuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adiuuat uitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruire libidini iußit. Omnes istæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut strepit, corporum negotium gerunt, cui omnia olim tanquam seruo præstabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaq; hinc textorũ, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque cantus, & infractos. Receßit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens. Iam rusticitatis, & miseriæ est, uelle quantũ sat est. Quid hominum illo genere fœlicius? In cõmune rerũ natura fruebatur, sufficiebat illa ut parens in tutelã oĩm, hæc erat publicarum opum secura possesio. Quid ni ego

Frugalitas antiquorum patrum.

Luxuriæ studia

ni ego illud locupletißimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime positas auaritia, & dum seducere aliquid cupit, atq; in suum uertere, omnia fecit aliena. & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo omnia amisit. Illi quos aliquod nemus densum a sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hyemis, aut imbris uili receptaculo tuti sub fronde uiuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Solicitudo nos in nostra purpura uersat, & acerrimis excitat stimulis, mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia, sed in aperto iacentes sydera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus ducens, tam inter diem illis quàm noctem patebant prospectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri signa, ex media cœli parte uergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid ni iuuaret uagari inter tam late sparsa miracula? At uos ad omnem tectorum pauetis sonum, & inter picturas uestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos instar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuiq; non opere, nec fistula, nec ullo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium, rustica positum manu. Sed quamuis egregia illis uita fue-

Luxuria in superuacuis laborat

Natura minimis contenta

ta fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quan-do hoc iam in opere maximo, nomen eſt, non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus uiros. Neq; enim dubi um eſt, quin meliora mundus nondum effœtus ædide rit. Quẽadmodũ aũt omnibus indoles fortior fuit et ad labores paratior: ita nõ erãt ingenia omnibus cõ ſummata. Non enim dat natura uirtutem.

☞ Ignorantia rerum innocentes erant. Multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, aut ne-ſciat.. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtuti-bus habebat ſimilia quædam rudis uita. Virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aßidua exercitatione perdocto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur, & in optimis quo-que antequam erudias, uirtutis materia, non uirtus eſt. Vale.

☞ EX EPISTOLA XCII.

☞ In omnia præmittendus eſt animus, cogitan-dumque, non quid ſolet, ſed quicquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum uoluit, ex flo-rentißimo detrahat? quod non eo magis aggredia-tur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi ardu um, quidue difficile eſt? Non una uia ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduo-cat, modo ſuis contenta uiribus, inuenit pericula ſi-

Fortuna quomodo hominem exercet

ne auctore, nullum tempus exceptum est, in ipsis uoluptatibus causæ dolorum oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hybernisque maiores agitur æstiua tranquillitas, sine hoste patimur hostilia, & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi fœlicitas inuenit. Inuadit temperatißimos morbus, ualidissimos phptysis innocentißimos pœna, secretißimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod uelut oblitis uires suas ingerat. Quicquid lõga series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit, id unus dies sparsit ac dissipat. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumque nostrarum, si tanto tempore repararentur cuncta, quanto finiuntur. Nunc incrementa lente exeunt, festinatur in damnum, nihil publice, nihil priuatim stabile est, tumultuantibus causis, mala unde minime expectabantur erumpunt.

Longo tẽpore orta cito finiũtur.

Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea, quæ possunt euenire, firmandus. Enumerare omnes fatorum uias longum est. Hoc unum scio, omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt, inter peritura uiuimus. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt ut altius surgerent, & in alias imagines. Fœlicitatis urbis inimicus aiebat, Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora resurrectura, q̃ arsissent. In hac quoq; urbe uerisimile est certaturos omnes, ut

Inter peritura uiuimus

maiora

maiora certioraq; quam amisere restituantur.

Ad omnia patienda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infoelix coeperat, sciturus quam pusilla terra esset, ex qua minimũ occupauerat: Ita dico infoelix ob hoc quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse tam magnus in pusillo potest? &c. Alexãdri regis cupiditas.

EX EPISTOLA XCIII.

In hac epistola agitur de disputatione contra dicentes solam uirtutem non facere beatum sine externis commodis. Vel facere quidem beatum, sed nõ beatissimum, ubi tradit haec fortuita, nec bona esse, nec mala. Et nec beatum facere, nec miserum. Et de excellentia animi.

EX EPISTOLA XCIIII.

Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille non rapitur? Quare ille in medio cursu raptus est? Quare senectutem & sibi & alijs grauem extendit? Vtrum obsecro te aequius iudicas, te naturae, an tibi parere naturã? Quid aũt interest, q̃ cito exeas, dum utiq; excundum est. Non ut diu uiuamus curandũ est, sed ut satis. Nã ut diu uiuas, fato opus est, ut satis, aio. Longa est uita, si plena est. Impletur aũt, cũ aĩus sibi bonum suum reddidit, & ad se potestatẽ sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam ex De mortis praeoccupatione

acti

acti? Non uixit iste, sed in uita moratus est, nec sero mortuus, sed diu. Octogita annis uixit. Interest mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt uiridis, sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus est. In nulla parte cessauit, licet eius ætas imperfecta sit, uita perfecta est.

Obsecro te mi Lucili hoc agamus, ut quẽadmodum pretiosa rerum, sic uita nostra. Actu illam metiamur, non tempore. Laudemus itaque & in numero fœlicium reponamus, cui quantulumcunq; temporis contigit, bene collocatum est. Aetas inter externa est Quamdiu sim, alienum est, quamdiu uero uir bonus sim, meum est. Hoc a me exige, ne uelut per tenebras æuum ignobile emetiar, ut agam uitam, ut non prætervehar. Quæris quod sit amplißimum uitæ spatiũ? Vsq; ad sapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit, attingit non longißimum finem, sed maximum.

Bonitas bonũ nostrum est

Mors per omnes it. Qui occidit, consequitur occisum. Minimũ est, de quo solicitißime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu uites, quod euitare non poßis. Vale.

EX EPISTOLA XCV.

Quid autẽ philosophia nisi uitæ lex est? Sed putemus nõ proficere leges, Non ideo sequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut sic, & consolationes nega proficere, dissuasionesque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes, Oĩa ista monitionum gene-

genera sunt, per ista ad perfectum animi statum per uenitur. Nulla res magis animos honesta induit, dubiosq; & in prauum inclinabiles reuocat ad rectū quam bonorum uirorum conuersatio. Paulatim eni descendit in pectora, & uim praeceptorum obtinet, frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus me Hercule ipse sapientium iuuat, & est aliquid, quod ex magno uiro, uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum prosit, sic ut illud intelligam profuisse. Minuta quaedam, ut ait Phaedon animalia cum mordent non sentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum uis est, tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum uulnus apparet. Idem tibi in conuersatione uirorum sapientium eueniet, non deprehendes quemadmodū aut quando tibi prosit, pro fuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet Aeque praecepta bona, si saepe tecum sint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum deorumque simulachra ex uicino cernentibus, & alicuius oprientibus uocem. Quis autem negauit feriri quibusdam praeceptis efficaciter, etiam imperitissimos, uelut his breuissimis uocibus, sed multum habentibus ponderis? Nihil nimis. Auarus animus nullo satiatur lucro. Ab alio expectes, alteri quod feceris. Haec cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare, quare. Adeo etiam sine ratione ipsa ueritas ducit. Si reuerentia frenat animos, aut uitia compescit, aut non

Quorundam monitio & autoritate probata multum etiam prodest.

Praecepta & exēpla prosunt

cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio, cur admonitio non faciat? etiam si nudis praeceptis utimur? Illa uero efficacior est & altius penetrat, quae adiuuat ratione, quae praecipit, quae adijcit, quare quicq; faciendum sit, & quis facientem obedientemq; praeceptis fructus expectet, si imperio & admonitione proficiatur. Atqui proficiatur imperio, ergo & admonitione. Marcus Agrippa uir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesq; fecerunt, foelix in publicum fuit: dicere solebat, multum se huic debere sententiae. Nam concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur. Hac se aiebat & fratrem, & amicum optimum factum. Pars uirtutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Philosophia, inquit, diuiditur in haec, scientiã & habitum animi. Nam qui didicit, & facienda ac uitanda percipit, nondum sapiens est, nisi in ea quae didicit animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista percipiendi ex utroque est, & ex decretis, & ex habitu. Nulli nos uitio natura conciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil enim quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto. Pedibus aurum & argentum uera subiecit, calcandumq; ac premendũ dedit, et quicquid est propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus nostros erexit in coelum, & quicquid magnificum mirumq; fecerat, uideri à suspicientibus uoluit. Haec supra nos natura disposuit. Aurum quidem &

Admonitio utilissima est

Duplex est philosophia

Nota.

dem & argentum, & propter ista nunquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quae pugnaremus extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus. Nos fortunae mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quae fuerant ima terrarũ. Vis scire quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis, quam diu mersa & inuoluta coeno suo iacēt, foedius, nihil obscurius. Quid ni? Quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil est illis dum fiunt, & a fece sua separantur informius. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terrae genus, & informe perpurgatur. Videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos quam corpora, & in possessore eorum quàm in artifice plus est sordium. Si uis exercere, tibi utile, nulli autem graue imperium, submoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia saeculis, & per aliquot aetates tuta prosternant, qui aequum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassant. Multi sunt qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi caede gentium ueniant. Sed hi quoque ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus resistit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatique restiterant.

Natura ea quae nocent abscondit

Imperiũ nostrum utile

Tunc

Tunc cum alios agere uisi sunt, agebantur. Agebat infœlicem Alexandrum furor, aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. Nec Cneo quidem Pompeio externa inire bella, aut domestica uirtus, aut ratio suadebat, sed insanus amor magnitudinis falsæ, modo in Hispaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos pyratas ac maria pacanda uadebat. Hæ prætexebantur causæ ad continuandam potentiam. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Quid ni C. Marium semel consulem (unū enim consulatum accepit, cæteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosq; concideret, cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, uirtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Ideoq; cum multis fuerunt mali, pestiferam illam uim, qua plerisq; nocuerunt, ipsi quoq; sentiunt. Nō est quod credas quemquam fieri aliena infœlicitate fœlicem. Omnia ista exempla quæ oculis atq; auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendū. Hæc est enim sapientia, in naturam conuerti, & eo restitui unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxia procul abegisse. Hoc ut esse uerum scias, aspice, quanto aliter unusquisque populo uiuet, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura. Sed ubi

Gloria et ambitio ad oīa cogunt

Nemo laudatus sibi ne q; luxuriosus

testis

testis ac spectator abscœßit, uitia subsidunt, quorum monstrari & conspici, fructus est. Quis eam quàm nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius umbra rusticæ arboris positus, luxuriæ suæ pompã solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem et familiarium. Sed apparatum uitiorum suorum, pro modo turbæ spectantis expandit. Itaq; irritamentũ est omnium in quæ insanimus, admirator & cõscius. Ne concupiscamus efficies, si ut non ostendamus effeceris. Ambitio & luxuria & impotentia scenam desiderãt. Sanabis ista, si absconderis. Itaq; si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorũ laudet paruo diuitem, & usu opes metientem. Cõtra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis ad sua reuersum, & cætera.

LIBRI XIIII. FINIS.

SEQVITVR DECIMVSQVINTVS EX EPISTOLA XCVI.

Ntiqua, inquit, sapientia nihil aliud q̃ facienda et uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erãt uiri. Postq̃ docti prodierũt, boni desunt. Simplex enĩ illa & aperta uirtus in obscuram & solertem scientiam uersa est. Docemurq; *Varia est doctrina, qa uaria peccata*

 disputare,

disputare, non uiuere. Fuit sine dubio, ut dicitis, uetus illa sapientia, cũ maxime nascens rudis, nõ minus quã cæteræ artes, quarũ in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligẽtibus. Nõdum in tantũ nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat. Poterãt uitijs simplicibus, obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanta ualentiora sunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, uulnera coirẽt paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisq; corporibus, & facili cibo, nec per artem, uoluptatemque corrupto. Qui postquam cœpit non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille cõdituræ, quibus auiditas excitaretur, quæ desyderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum uino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam autem humor admissus, distentusq; uenter, dum male assuescit plus capere, quàm poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor uultus, tabesq; in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio corporũ sine intermißione uibrantiũ. Quid capitis uertigines dicam? Quid oculorum auriumq;

Morbi ex superfluitatibus descẽdunt.

riumque tormenta, & cerebri æstuantis uerminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore, & multa membrorum quassatione uenientium. Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se delitijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant Corpora opere ac uero labore durabant, aut cursu defatigati, aut uenatu aut tellure uersata. Excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis atque pixidibus. Simplex erat ex simplici causa ualitudo, multos morbos, multa fercula fecerunt, Vide quantum rerũ per unã gulam transiturarũ permisceat luxuria, terrarũ marisq; uastatrix. Innumerabiles esse morbos, non miraberis. Coquos numera. Cessat omne studiũ, et liberalia professi sine ulla frequentia, desertis angulis præsident. In rethorũ ac philosophorũ scholis solitudo est. At quam celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus fremit? Transeo puerorum infœlicium greges, quos post transacta conuiuia aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus leuitas sit eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne

Morbi supplicia luxuriæ sunt

Morbi innumerabiles unde descendãt

quis cui erectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam. Transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurritur.

Quot serui uentris

Dij boni quantum hominum unus uenter exercet. Quam fœdi itaq; pestilentesq; ructus sunt, quantũ fastidium sui exalantibus crapula uentrem. Scias putrescere sumpta, non coqui. Sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes, aduersus quos & medicina armare se cœpit multis generibus, multis obseruationibus.

Idem de Philosophia dico. Fuit aliquando simplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles. Aduersus tantum morum euersionem, omnia conanda. Et utinam sic denique lues ista uincetur. Non priuatim solum, sed publice furimus. Homicidia compescimus, & singulas cædes. Quid bella, & occisarum gentium gloriosum scelus?

Vitia occulta minus noxia

Non auaritia, non crudelitas modum nouit, & ista quàm diu furtim & a singulis fiunt, minus noxia, minusq; monstruosa sunt: ex senatusconsultis, plebisq; scitis sæua exercentur, & publice iubentur uetita. Priuatim quidam commissa capite luerent, tamen quia palam fecere, laudamus. Non pudet hominis mitißimum genus, gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaq; liberis tradere, cum inter se etiam mutis ac feris pax sit? Aduersus tam potentem explicitumq; late furorem, operosior Philosophia facta est, & tantum sibi uiriũ sumpsit, quantum his, aduersus

aduersus quæ parabatur, accesserat. Nō erat animus ad frugalitatem magna ui reducendus, a qua paululū discesserat. Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra. Voluptas ex omni quæritur. Nullum intra se manet uitiū. In auaritiam præceps luxuria est, honestatis obliuio inuasit. Nihil turpe est, cuius placet pretium. Homo sacra res, homo iam per lusum et iocum occiditur. In hac ergo morum peruersitate, desideratur solito uehementius aliquid, quod mala inueterata discutiat. Discant quid malū, quid bonum sit. Sciant omnia præter uirtutem, mutare nomen.

Nullum uitium solum manet

FINIS LIBRI DECIMIQVINTI EPISTOLARVM.

SEQVITVR LIBER DECIMVS SEXTVS, EX EPISTOLA NONAGESIMASEPTIMA.

SI quid mihi credis, Intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in omnibus quæ aduersa uidentur & dura, sic formatus sum. Nihil unquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo uultu, nullum tributum inuitus conferam Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus tributa uitæ sunt. Horū mi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit, Epulæ uero erunt parū dulces, detrimenta continua

Parati ad omnia esse debemus.

propius accedam, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hoc te optare, cum optares senectutẽ? Omnia ista in longa uita sunt, & puluis & lutũ, et pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamẽ incommodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. ❧ Neq; dij, neque deæ faciant, ut te fortuna in delitijs habeat. Ipse interrogo. Si quis potestatem tibi Deus faciat, Vtrum uelis uiuere in macello, an ĩ castris? Atqui uiuere mi Lucili militare est. Itaq; hi qui iactantur, & per operosa atq; ardua sursum atq; deorsum eũt, et expeditiones periculosissimas obeũt, fortes uiri sunt, primoresq; castrorũ. Isti quos publica quies, alijs laborantibus molliter habet, turtillæ sunt, tuti contumeliæ causa. Vale.

❧ EX EPISTOLA XCVIII.

Vitia hominum esse non temporum

❧ Erras mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse uitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit suis quisq; temporibus? Hoĩm sunt ista, non temporum. Nulla ætas uacauit a culpa. Et si æstimare licentiam cuiusq; sæculi incipias, pudet dicere. Nunq̃ apertius q̃ coram Catone peccatum est &c.

❧ Ad deteriora faciles sumus, quia nec dux potest, nec comes deesse, & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit. Nõ pronũ iter est tantũ ad uitia, sed præceps. Et qđ plerosq; inemendabiles facit. Oĩm aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offenduntq; dũ errantẽ uitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ægro medicus

dicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reum cecidit. At contra oibus crimen suū uoluptati est. Laetatur ille in adulterio in quod irritatus est ipsa difficultate, laetatur ille circumscriptione furti. Alioqui ut scias subesse aīs, etiam in pessima adductis boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi. Oēs peccata dissimulant, & q̄ faeliciter cesserint, fructu illorum utuntur, ipsa subducūt. At bona cōscientia prodire uult et conspici. Ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictū puto. Potest nocenti contingere ut lateat, latenti fides non potest. Ita est, tuta scelera esse, secura non possunt. Nec ullū scelus licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac uindicet, impunitū est, quoniā sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus & haec & illa secundae poenae premunt, ac sequūtur, timere semper & expauescere, et securitati diffidere. ☞ Hic consentiamus mala facinora conscientia flagellari, & plurimū illi tormentorum esse, eo q̄ perpetua illam solitudo urget, ac uerberat. Multos fortuna liberat poena, metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersio est, quā natura damnauit.

Exultano in rebus pessimis

Vermis eorū non morietur

Conscientia mille testes.

☞ EX EPISTOLA XCIX.

☞ Errāt mi Lucili, qui aut boni aliqd nobis, aut mali iudicant tribuere fortunā. Materiā dat bonorū ac malorū, & initia rerū apud nos in malū, bonūue ex iturarū. Valentior enim oī fortuna aius est, in utrāq; ptē ipse res suas ducit, beataeq; ac miserae uitae sibi causa est.

In animo diuitiae et pauptas

ſa eſt. Malus animus omnia in malum uertit, etiam quæ cum ſpecie optimi uenerãt. Rectus atq; integer corrigit praua fortunæ, & dura atq; aſpera feriendi ſcientia mollit. Idemq; & ſecunda grate excipit, modeſteq;, & aduerſa conſtanter atq; fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nil ſupra uires ſuas tentet, non continget illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer qui ſolicitus eſt, ut ea quibus delectatur, ad extremũ uſq; permaneant. Poteſt fortunam cauere, qui poteſt ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quàm ſemper timere. Intemperantia fingit ſibi perpetuam fœlicitatem ſuam, fingit ſibi creſcere debere quæcunq; contigerunt, non tantum durare, & oblitus fati, quo humana iactantur, ſibi uni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregie itaque uidetur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur. Mortale eſt omnium mortalium bonum, de his loquitur bonis ad quæ concurritur. Nam illud uerũ bonũ nõ moritur, certũ eſt ſempiternũq; ſapientia & uirtus, hoc unũ cõtingit immortale immortalibus. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt, tam neceſſe eſt perire, quàm perdere, & hoc ipſum ſi intelligimus ſolatium eſt, æquo aĩo perdere, quod periturũ eſt. Rẽ nobis eripit

Voluptas nulla diuturna eſt.

Aequo animo oĩa tolerãda.

caſus

casus, usum fructumq; apud nos relinquit. Dic tibi, ex istis quae terribilia uidẽtur, nihil est inuictum. Singula uicere iam multi, ignem Mutius. Crucem regulus. Venenum Socrates, exilium Rutilius, mortẽ ferro adactam Cato. Et nos uincamus aliquid. Rursus ista, quae ut speciosa & foelicia trahunt uulgum, a multis & saepe contenta sunt. Nos quoq; aliquid ex his faciamus animose, Simus inter exempla, quare deficimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Non modo purgemus animum, sequamurq; naturam, a qua aberranti cupiendũ timendũq; est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut poßimus dolores quocunq; modo corpus inuaserint perferre, & fortunae dicere. Cum uiro tibi negotium est.

Tormenta omnia uincere possumus

EX EPISTOLA C.

Respice celeritatem rapidißimi temporis, cogita breuitatem huius spatij, per quod citatissimi currimus, obserua hunc comitatum generis humani, eodẽ tendentis minimis interuallis distinctũ, etiam ubi maxima uidentur. Quem putas perijsse, praemissus est. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetiendum sit, flere eum, qui antecesßit. Quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio deuinxit, cui nasci contigit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu aequamur. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt,

In mortẽ proximi ne nimis doleamus

iubente fortuna, & in tanta uolutatione rerũ humanarũ, nil cuiq̃ nisi mors certũ. Tamen de eo querũtur omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer decessit nondum dico melius agi cum eo, qui uita defungitur. Ad eum transeamus qui consenuit, quantulo uincit infantem? Propone profundi temporis uastitatem, et uniuersum complectere. Deinde hoc quod ætatẽ uocamus humanã, compara immenso, uidebis q̃ exiguũ sit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantũ lachrymæ quantum solitudines occupant, quantum mors anteq̃ ueniat optata, quantũ ualetudo, quantum timor, quantum tenent rudes aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula, & intelliges etiã in longissima uita, minimum esse quod uiuitur. Vita nec bonũ nec malum est, boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certius. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari, sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis dominus in arenã luxuria proicit. Aspice illos, qui suã alienãq; libidinẽ exercẽt mutuo impudici, quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit. Plus timeri q̃ sperari potuisse, manifestum erit. Non debes itaq; causas doloris accersere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Quid? nũc ego duritiã suadeo, & in funere ipso erigere uultum uolo, & animũ ne contrahi quidẽ patior? Minime. Inhumanitas est ista

Breue est tempus nostrum

Plures mali & impij q̃ boni reperiuntur

est ista, non uirtus, Plus ostentatio doloris exigit, q̃ dolor. Quotus quisq; sibi tristis est? clarius cum audiuntur gemunt, & taciti quietiq; dum secretũ est, cũ aliquos uiderint in fletus nouos excitantur. Tum capiti suo manus ingerũt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mortẽ comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor.

Dolor in aliquibus fictus est.

Omnia itaq; ad rationẽ reuocanda sunt. Stultius uero nihil est, q̃ famam captare tristitiae, & lachrymas approbare, quas iudico sapienti uiro, alias permissas cadere, alias ui suae illatas. Imprudentiũ ut gaudia, sic dolores exundauere, Aequo animo excipe necessaria. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac desyderat in aetate prima raptũ. Oẽs quantũ ad breuitatem aeui si uniuerso cõpares, et iuuenes & senes in aequo sumus. Minus enim ad nos ex omni aetate uenit, q̃ qđ minimũ esse quis dixerit, quoniam quidem minimum aliqua pars est &c.

EX EPISTOLA CI.

Oratio solicita philosophũ non decet. Vbi tandẽ erit fortis & cõstans, ubi periculum sui faciet, qui timet uerba? Fabianus nõ erat negligẽs in oratiõe, sed securus. Itaque nihil inuenies sordidum. Electa uerba sunt, non captata, nec huius saeculi more contra naturã suã posita & inuersa, splendida tñ q̃uis sumantur e medio, sensus honestos & magnificos habet, nõ coactos in sententia sed altius dictos &c.

Oratio philosophi debet esse simplex plana.

LIBRI DECIMISEXTI FINIS.

LIBER DECIMVS SEPTIMVS, EX EPISTOLA CII.

Mnis dies, omnis hora, q̃ nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumẽto recenti admonet fragilitatis oblitos, cũ æterna meditantes reſpicere cogit ad mortẽ: Inſere nunc Melibœe piros, pone ordine uites, q̃ ſtultum eſt ætatẽ diſponere, nec craſtino quidẽ dominamur. O quãta demẽtia eſt, ſpes longa inchoantiũ. Emã, ædificabo, credam, exigã, honores geram, tum demũ laſſam et plenam ſenectutem in otiũ referã. Omnia mihi crede, etiã fœlicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſq̃ de futuro debet promittere. Id quoq; quod tenetur per manus exit, & ipſam quam præimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, ſed per obſcurum. Quid autem ad me. An naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt. Nauigationes longas & pererratis littoribus & alienis ſeros ad patriam reditus proponimus, militiam & caſtrenſium laborum tarda manu pretia, procurationes, officiorumq; per officia proceſſus. Cum interim ad latus mors eſt, quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quam mirari id ullo die factum, quod omni poteſt fieri. Stat quidem terminus nobis, ubi illum inexorabilis fatorũ neceſſitas fixit.

Mors certa eſt, incerta dies

Spes uitæ fallax.

Sed

Sed nemo ſcit noſtrum, quam prope uerſetur terminus. Sic itaq; formemus animum, tanquam ad extremum uentum ſit. Nihil differamus. Qui quotidie uitæ ſuæ ſummã manum imponit, non indiget tempore. Ideo mi Lucili propera uiuere, & ſingulos dies, ſingulas uitas puta. In ſpe uiuentibus, proximum quodq; tempus elabitur, ſubitq; auiditas, & miſerrimum atq; miſerrima omnia efficiet metus mortis. Debilem facito manu, debilem pede. Coxa tuber, aſtrue giberum, lubricos quate dentes, uita dum ſupereſt, bene eſt. Vſq; adeo ne mori miſerum eſt? optat ultima malorum, & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit, qua mercede? ſcilicet longioris uitæ. Quid autem huius uiuere eſt? Diu mori. Iuuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quam ſemel exhalare. Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori, multi peiora adhuc paciſci parati ſunt, etiam amicum prodere, ut diutius uiuant, & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, ut contingat lucẽ uidere, tot conſciã ſcelerum. Excutienda uitæ cupido eſt, diſcendumq; nihil intereſſe, quando patiaris, quod quãdoq; patiendum eſt. Quam bene uiuas refert, non quam diu. Sæpe autem in hoc eſſe bene, ne diu. Vale.

Quotidie mori debemus

Viuere eſt diu mori.

EX EPISTOLA CIII.

Alia origo nos expectat, alius rerũ ſtatus. Proinde

inde intrepidus horam illam decretoriam prospice. Quicquid circa te iacet rerū, tanquam hospitalis loci sarcinas specta. Transeundū est. Excutit redeuntem natura, sicut intrantē. Nō licet plus efferre, quā intuleris. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouißimū uelamentum tui cutis, detrahetur caro & suffusus sanguis discurrensque per totum, detrahentur ossa, neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste quem tanq̄ extremum reformidas, æterni natalis est. Gemis & ploras, hoc ipsum nascentis est. Quid contristaris? Ita solet fieri. Pereunt sæpe uelamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cōtubernio fœdi atque olidi uentris educat. Alienus iam hinc, altius aliquid, sublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux undique clara percutiet. Imaginare tecum quantus ille fulgor, tot syderibus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splendebit omne cœli latus. Dies & nox, aeris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse te dices, cum totam lucē & totus aspexeris. Quam nunc per angustißimas oculorum uias obscure intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illam suo loco uideris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet,

De morte contemnenda.

De gloria post mortem

iubet, & æternitatem proponere, quàm qui mente cõcipit, nullus horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat. Cogita quantũ nobis exẽpla bona prosint. Scies magnorum uirorum non minus præsentiam esse utilem, quàm memoriam.

EX EPISTOLA CIIII.

Ab homine homini quotidianũ periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur anteq̃ surgat, Crepant ædificia anteq̃ corruant, prænuntiat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras si istorũ tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit, ut cogites, quid sit hominis officiũ. Alterum intueare, ne lædaris: alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis, et memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Quantum autem potes in philosophiam secede, illa te sinu suo proteget. In huius sacrario eris aut tutus, aut tutior &c.

Malitia hoĩs in hominem

Dilectio proximi

LIBRI XVII. EPISTOLARVM FINIS. SEQVITVR LIBER DECIMVSOCTAVVS.

EX EPISTOLA CV.

Nota.

Am Socratem querenti cuidam qđ nihil sibi pegrinationes profuissent, respõdisse ferunt. Non immerito hoc tibi euenit. Tecũ enim peregrinaberis. O quàm bene cũ quibusdã ageretur, si a se aberrarẽt. Nunc primũ seipsos solicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traijcere, & urbes mutare? Si uis ista quibus urgeris effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Putes uenisse te Athenas, puta Rhodon, elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet quos illa mores habeat? Tuos afferes. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit. Non uoluptates illa temperauit, non cupiditates refrenauit, non iras repreßit, non indomitos amoris motus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, nõ iudiciũ dedit, non excußit errorem, sed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Cæterum inconstantiam mentis, quæ maxime ægra est laceßit, mobiliorem leuioremque reddit ipsa iactatio. Itaque qui petierant cupidißime loca, cupidius deserunt, & auium modo transuolant, citiusq; quàm uenerant abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montiũ formas ostendet, inusitata spatia camporũ, & irriguas perẽnibus aquis ualles, & alicuius fluminis sub obseruatione naturam &c. Cæterum neq; meliorem facient, neq; sanio

Nullius ex peregrinatiõe uirtuosior

Locorum mutatio inutilis

ſaniorem. Inter ſtudia uerſandum eſt, & inter authores ſapientiæ, ut quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus, ex miſerrima ſeruitute in libertatem aſſeritur. Medicina ergo, non regio quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum, non uehiculum nauemque conſcendit, ſed aduocat medicum, ut fracta pars iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? Maius eſt iſtud malum, quàm ut geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullũ enim mihi crede iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat, aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tam diu iſta urgebunt mala, macerabuntq; per terras ac maria uagum, quàm diu malorum geſtaris cauſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & emenda deſyderia. Omnem ex animo erade nequitiam. Vnus eſt huius uitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare fidenter ad portum, tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Aurum & argentum, & quicquid aliud fœlices domos onerat, relinquatur. Non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt. Vale.

Nulla ars loco diſcitur.

EX EPISTOLA CVI.

Nihil tantum æque proderit, quàm quiescere, et minimum cum alijs loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, qui irrepit & blanditur, & non aliter q̃ ebrietas, aut amor secreta producit.

EX EPISTOLA CVII.

Tecum bal se

Quoniã ut uoluisti morem gessi tibi. Nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te uideo. Latrunculis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. Non faciũt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, immo simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam uti literis, sed nos ut cætera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerũ, sic literarum quoq; intemperantia laboramus. Non uitæ, sed scholæ discimus. Vale.

EX EPISTOLA CVIII.

De intemperantia arca scripturam

Non est delicata res uiuere. Longam uiam ingressus es, & labaris oportet, & arietes & cadas, & lasseris, & exclames. O mors idem mentiaris, Alio loco comitẽ relinques, alio efferes, alio timebis, Per eiusmodi offensas emetiendũ est cõfragosum hoc iter. Mori uult, præparetur animus contra oĩa. Sciat se uenisse, ubi tonat fulmen. Sciat se uenisse, ubi luctus & ultrices posuere cubilia curæ. Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus. In hoc contubernio uita degenda est. Effugere ista nõ potes, contemnere potes, Contẽnes autẽ si sæpe cogitaueris, & futura præsum-

præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoque si præmeditata erant, obstitit. At cõtra imparatus etiã leuissima expauit. Et quia oĩa nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, ut nulli sis malo Tyro. Nihil miremur eorum, ad quæ nati sumus. Quæ ideo nulli querenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico paria sunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius est, non quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est. Aestas calores referat, æstuandum est. Intemperies cœli ualitudinẽ tentat, ægrotandum est. Et fera nobis aliquo loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Aliũ aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Optimum est pati, quod emẽdare non possis, & deum quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est qui Impᵉratorem gemens sequitur. Ducunt uolentem fata, nolentẽ trahũt. Sic uiuamus, sic loquamur, paratos nos inueniat atq; impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se deo tradidit. At cõtra ille pusillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mũdi male existimat, & emẽdare mauult deos q̃ se. Vale

Militia est uita hominis sup terrã

Omnia cõmunia & paria sunt.

FINIS LIBRI DECIMI OCTAVI. SEQVITVR LIBER XIX. EX EPISTOLA CIX.

Haec retuli, ut probarē tibi, quā uehemētes haberent tyrūculi impetus primos, ad optima quæq;, si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent disputare, aliquid discentium, qui propositum afferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaq; quæ Philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas, qui grammaticus futurus Vergilium scrutatur. Non hoc animo legit illud egregium, fugit irreparabile tempus. Vigilandum est, nisi properemus, relinquimur. Agit nox, agiturq; uelox dies, inscij rapimur. Omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed ut obseruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo illum, fugit. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui. Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus. Et labor & duræ rapit inclementia mortis. Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet, adducit. Nunquam Vergilius inquit, dies dicit ire, sed fugere: quod currendi genus concitatissimū est, & optimos quosq; primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi cōcitare, ut uelocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? meliora præteruolāt, deteriora succedunt. Quemadmodū ex amphora primum quod est synceriβimū effluit, grauissimū quodq; turbidūq; subsidit. Sic in ætate nostra, quod est optimum primum est.

Philosophia philologia facta est.

Assuescere uirtuti iuuenis.

Id exhau-

Id exhauriri in aliјs potius patimur, ut nobis fecem reseruemus. Inhæreat istud animo, & tanquam missum oraculo placeat. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui. Prima fugit. Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animū & adhuc tractabilem ad meliora conuertere, quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingeniјs, & exercendis per opera corporibus. Primus quisq; tanq̄ optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. Quod fugit occupandum est. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmē istud legit. Ideo optimum quemq; primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est, sed ait Vergilium semper una ponere morbos, & senectutem, non me Hercule immerito. Senectus enī insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam uocat. Subeunt morbi tristisq; senectus. Non est quod mireris, ex eadem materia suis quenq; studiјs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertam. Illud admoneo, auditionem Philosophorum, lectionemq; ad propositum beatæ uitæ trahendam, non ut uerba prisca, aut ficta captemus, & translationes improbas figurasq; dicendi, sed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animosas, quæ mox in rē transferantur. Sic ista discamus, ut quæ fuerūt uerba, sint opera.

Tempus istud laboribus aptum est.

Senectus tristis.

Finis studiј.

Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam, uelut aliquod artificiū uenale didicerūt, qui aliter uiuunt, q̄ uiuendum esse praecipiūt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinae circunferunt, nulli non uitio quod insequuntur obnoxij. Nō magis mihi potest quisquam talis prodesse praeceptor, quā gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum: luctandum cum ipso mari, eripienda sunt uento uela. Quid me potest iuuare rector nauigij, attonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempestate iactari, quam ullam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum.

Praeceptor commodū suū quaerēs inutilis.

EX EPISTOLA. CX.

Prosunt inter se boni, exercent enim uirtutes, & sapientiam in suo statu continent, desyderat uterq; aliquem, cum quo conferat, cum quo quaerat. Peritos luctandi, usus exercet. Musicū, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione uirtutum. Malus malo nocet, facit quoq; peiorem iram, metum incitando, tristitiae assentiendo, uoluptates laudando. Et tūc maxime laborant mali, ubi plurimū uitia miscuere, & in unum collata nequitia est. Ergo ex cōtrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? gaudiū illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutuae tranquillitatis crescet utriusq; laetitia. Praeterea secundum naturam est, & amicos complecti, & amicorum

bonus bono pdest malus malo nocet.

corũ actu, ut suo proprioq; lætari. Nam nisi hoc fecerimus, ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo sensu ualet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in futurũ consulere, deliberare, & intendere animũ. Facilius intendet explicabitq;, qui aliquem sibi assumpserit. Quærit itaq; aut perfectũ uirum, aut proficientem, uicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudẽtia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio uidere. Vitio hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibusq; despectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, et extra metum positus. Sed nihilo minus quædã sunt, quæ etiã sapientes in alio q̃ in se diligentius uident. Præterea illud quod dulcißimũ honestissimũq; est, idem uelle, atq; idẽ nolle, sapiẽs sapienti præstabit. Egregiũ opus pari iugo ducet.

Familiaritas bonorũ utilis

EX EPISTOLA CXI.

Addiximus aĩm uoluptati, cui indulgere initium oĩm malorũ est. Tradidimus ambitioni & famæ, cæteris æque uanis & inanibus. Quid ergo, nũc te hortor ut facias? Nihil noui, nec enĩ nouis malis remedia quæruntur. Sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi utiq; occurrent, superuacua & semper toto animo quærenda sunt. Non est autem q̃ te nimis laudes si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem. Quæ est enim uirtus superuacua contemnere

Non est uirtus superuacua cõtemnere

Tunc te admirare, cum contempseris necessaria, non magnam rem facis, quòd uiuere sine regio apparatu potes, quod non desyderas miliarios apros, nec linguas Phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidũ panem, si tibi persuaseris herbas. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra mariq; capiuntur. Alia ergo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam, alia si diu pasta & coacta pinguescere fluunt, ac uix saginam continent suam. Delectat te, nitor horum arte quæsitus. At me Hercule ista solicite scrutata, uarieq; condita, cum subierint uẽtrem una atq; eadem fœlicitas occupauit. Vis ciborum uoluptatem contemnere? Exitum specta. Hoc itaq; ipse mihi dico, quoties tale aliquid perstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita coloribus. Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur, & dum placent transeunt. Ad ueras potius te cõuerte diuitias, disce paruo esse contentus, & illam uocem, magnus atque animosus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipsi de fœlicitate controuersiam faciamus. Faciamus oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est beatam uitam in auro & argento reponere, æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si

Sumptus ciborũ reprobãtur

Aqua & polẽta ciibus cõmunis fuit.

ista

ista non fuerint? Quæris quod sit remediũ inopiæ? Famẽ fames finit, alioqui quid interest, magna sint, an exigua, quæ seruire te cogunt.

EX EPISTOLA CXII.

Quid uocentur latine sophismata quæsisti a me, Multi tentauerunt illis nomen imponere, aptissimum tamen mihi uidetur quo Cicero usus est. Cauillationes uocat, quibus quisque se tradidit, quæstiunculas quidem uafras. Cæterum ad uitam nihil proficit, neq; fortior fit, neq; temperantior, neq; elatior. At ille qui philosophiam in remediũ suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeũti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cũ accesseris, tũc manifestũ fit, ꝙ in arduo summa sint. Talis enim mi Lucili uerus, & rebus, nõ artificijs philosophus. In ædito stat admirabilis, celsus, magnitudinis ueræ. Non exurgit in plantas, nec in summis ambulat digitis, eorũ more, qui mendacio staturã adiuuant, longioresq; ꝗ̃ sunt, uideri uolunt. Contentus est magnitudine sua. Par sibi in omni statu rerum, siue secũdo cursu uita procedit, siue fluctuatur, & ꝑ aduersa ac difficilia. Hanc constãtiam cauillationes istæ, de quibus paulo ante loquebar, præstare non possunt. Ludit istis animus, non proficit, & philosophiam a fastigio deducit in planũ. Nec te prohibuerim aliquando ista agere, sed tunc, cum uoles nihil agere.

Cauillationibus lu dit ingenius nõ ꝑficit.

Philosophia uera et simplex est.

FINIS LIBRI XIX. EPIST.

SEQVITVR LIBER XX. EX EPISTOLA CXIIII.

Esyderas tibi scribi a me qd sentiã de hac quæstiõe iactata apud nostros. An iustitia an fortitudo, prudẽtia, cæteræq; uirtutes animalia sint. Hac subtilitate efficimus Luali charissime, ut exercere ingeniũ inter irrita uideremur, et disputationibus, nihil ꝓfuturis, otiũ terere. Hæc disputamus, attractis superciliis, frõte rugosa. Nõ possunt hoc loco dicere illud Cæcilianũ. O tristes ineptias, ridiculæ sunt. Qui itaq; potius nobis aliquid utile, ac salutare tractamus et quærimus quõ ad uirtutes ꝑuenire possimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me nõ an fortitudo aĩal sit, sed nullũ aĩal fœlix esse sine fortitudine, nisi cõtra fortuita conualuit, et oẽs casus anteq̃ exciperet, meditando prædomuit. Quid est fortitudo? Munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circundedit sibi, securus in hac uitæ obsidione perdurat Vtitur enĩ suis uiribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre uolo. Non est quod unquam fortunæ armis putes esse te tutum. Tuis pugna contra ipsam fortunam, non armatus. Itaq; cõtra hostes instructi, contra ipsam inermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentium usq; in oceanum extendit oriens, uasta-

Quomodo disputandũ sit.

Posidonij sententia.

uastabat, fugabatq;. Sed ipse modo occiso amico, modo amisso iacebat in tenebris, alias scelus, alias desyderium suum mœrens, uictor tot regum atq; populorum, iræ, tristitiæq; succubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in potestate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi transmaria cupiunt permittere, fœlicissimosq; se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens paruumq; regnum. Imperare sibi, maximum imperiũ est. Doceat me quam sacra res sit iustitia, alienũ bonum spectans, nihil ex se petens, nisi usum sui. Nihil sit illi, cum ambitione, famaq; sibi placeat. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam, nihil ad rem pertinet q̃ multi æquitatem tuam nouerint. Qui uirtutem suam publicari uult, non uirtuti laborat, sed gloriæ. Non uis esse iustus sine gloria. At me hercules sæpe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc si sapis, mala opinio bene parta delectat. Vale.

Insatiabilis cupiditas hominis.

Vera uirtus latere uult.

EX EPISTOLA CXV.

Vbi luxuriam late fœlicitas fudit, luxus primũ corporũ esse diligẽtior incœpit. Deinde supellectili laboratur, deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes aduectis transmaria marmoribus fulgeant, ut tecta uariẽtur auro, ut lacunaribus pauimentorum respõdeat nitor. Deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commen-

Luxuriæ studia.

mendatio ex nouitate, & soliti ordinis commutatione captatur. Vt ea quæ cludere solent, cœna prima ponantur, ut quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assueuit animus fastidire, quæ ex more sunt & illi & pro sordidis solita sunt, etiam in oratione quod nouum est quærit, & modo antiqua uerba, atq; exoleta reuocat, & profert, modo fingit, & ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur. Audax translatio, ac freques. Sunt qui sensus præcidant, & hoc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspitionem sui fecerit. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium, ægræ ciuitatis indicia sunt, sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoq;, à quibus uerba exeunt procidisse.

Noua delectant.

Adijce nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ nunquàm in eodem diu stetit, uersat. Multi ex alieno sæculo petunt uerba.

Iracundi hominis, iracunda oratio est. Commoti nimis incitata, delicati, tenera & fluxa. Quod uides istos sequi, qui aut uellunt barbam, aut interuellunt, qui labra preßius tondent & abradunt, seruata & submissa cætera parte, qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentē togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat,

tubat, q̃ mens cessit oneri, & inclinata uel prodita est. Ita ista oratio quid aliud, q̃ ebrietas? nulli molesta est, nisi animus labatur. Ideo ille curetur, ab illo sensus, ab illo uerba exeũt, ab illo nobis est habitus, uultus, incessus. Illo sano ac ualente, oratio quoq; robusta, fortis, uirilis est. Si ille procubuit, & cætera sequuntur ruinam, Rege incolumi, men omnibus una est, Amisso rupere fidẽ. Rex noster est aĩus. Hoc incolumi cætera manent in officio, parent, obtemperant. Cum ille paululum uacillauit, simul dubitant. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commißi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum. Vbi uero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantq; qui initio quidem gaudent, ut solet populus largitione, nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum uero magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruosq; descendere delitiæ, conspectum eorum, quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lætus pro suis cupiditatibus habet spectaculũ, alienarum subministrator libidinum, testisq;, quarum sibi usum in gerendo abstulit. Nec illi tam gratum est abundare iucundis, quàm acerbum, quod nõ omnem illũ apparatum per gulam, uentremq; transmittit, Non cum omni exoletorum fœminarumq; turba conuolutatur. Mœretq; quod magna pars suæ fœlicitatis exclusa, corporis angustijs

Oratio insolẽtis hoĩs qualis sit:

Animus uel tyrannus uel rex est.

gustijs cessat. Nunquid enim mi Lucili hic furor est, qd' nemo nostrũ mortalẽ se cogitat? quod nemo imbecillum? imo quod nemo nostrũ unum esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & conuersantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice uinaria nostra, & plena multorum sæculorum uindemijs horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui tot consulum, regionumq; uina cluduntur? Aspice quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arent, fodiant. Vnũ putas uideri uentrẽ, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modico concupiscemus, si unusquisq; se numeret, metiatur simul corpus, sciatq;, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tam æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequẽs cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice ad mortem.

Furor hominũ luxuriosorum.

Nota.

Mortis meditatio utile remedium.

FINIS LIBRI VICESIMI. SEQVITVR VICESIMVSPRIMVS EX EPISTOLA CENTESIMA XVI.

Omnes quærimus, nõ quare, et unde, qd habeas tãtũ rogant, Vbiq; tanti quisq;, quãtum habuit fuit. quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil Aut diues opto uiuere aut paup mori. Bñ moritur, quisquis moritur, dũ lucrum

crum faciat. Pecunia ingens generis humani bonum. Cui non uoluptas matris, aut blandæ potest par esse prolis. Nulla auaritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O quantũ lachrymarũ, o quantũ laborum exigit. Quam misera desyderatis, quàm misera partis est. Adijce quotidianas solicitudines, quæ pro modo habendi quẽq; discruciant. Maiore tormẽto pecunia poßidetur quam quæritur. Quantum dãnis ingemiscũt, quæ & magna incidunt & maiora uidentur. Denique ut nihil illis fortuna detrahat. quicquid non acquiritur, damnum est. At fœlicem illum homines & diuitem uocant, & consequi optant quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu illos esse conditionis peioris existimas, quàm qui habet et miseriam & inuidiam? Vtinam honores petituri, cũ ambitiosis, utinam qui diuitias optaturi essent, cum diuitibus liberarent, & summum adeptis dignitatis statum, profecto uota mutassent, cum interim illi noua suspiciunt, cum priora damnauerint. Nemo enĩ est cui fœlicitas sua, etiam si cursu uenit, satis faciat. Queruntur & de consilijs & de proceßibus suis maluntq; semper quæ reliquerunt, Itaque hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius existimo. Nunquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam fœlicitatem, quam tempestas nulla concutiat, non perducent te apte uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolent dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum suarum

Auaritia hoĩbus pœna est.

De honoribus.

secu-

securus, & ob ipsa quæ alijs displicent, sibi placens, q profectum suum uita æstimet, & tantum scire se iudicet, quantũ non cupit, quantũ non timet. Vale.

EX EPISTOLA CXVII.

De prauis affectibus

Imbecillis, primo omnis affectus. Non obtinebis ut desinat, si incipere permiseris. Deinde ipse se concitat, & uires dum procedit parat, excluditur facilius quàm expellitur. Quis negat omnes affectus a quodam, quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic ubi nimium indulseris, uitium est. Voluptatem natura necessarijs rebus admiscuit, ut non illam peteremus, sed ut ea sine quibus non possumus uiuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo ueniat iure luxuria est. Ergo intrãtibus resistamus, quia facilius, ut dixi, non recipiũtur, quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, sed illud aliquatenus longe producitur, nec ubi uis, accipit finem.

Pricipijs obsta, sero medicina paratur.

Itaq; conscij nobis imbecillitatis nostræ quiescamus. Nec uino infirmum animum cõmittamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quantum possumus nos a lubrico recedamus. In sicco quoq; parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos uoce. Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homũtiones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum. Cõcupiscemus, sed tẽperate. Irascemur,

mur, sed placabimur. Scis quare non possimus ista? Quia nos posse non credimus. Immo me Hercules, aliud est in re. Vitia nostra quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, q̃ excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos conatemus. Nolle in causa est, nō posse prætēditur. Vale.

Omnia possumus in eo qui nos confortat.

EX EPISTOLA CXVIII.

Multum mihi tibiq; negotium concinnabis, & dum nescis in magnam me litem, ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiũculas ponis, in quibus nec ego dissentire a nostris salua gratia, nec consentire salua conscientia possum. Quæris, an uerũ sit, quod Stoicis placet. Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse. Obsecro uos, cur tam necessariam curam maioribus melioribusque debitam, in re nescio an falsa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturũ est scire, an aliud est sapientia, aliud sapere. Potius id age, ut mihi uiam monstres, qua ad ista perueniam. Dic mihi quid uitare debeam, quid appetere, quibus animum labentem studijs firmem, quemadmodum quæ me ex transuerso feriunt aguntque, procul a me repellã. Quomodo par esse tot malis possim, quomodo istas calamitates remoueam, quæ ad me irruperunt, quomodo illas ad quas ego irrupi. Doce quomodo ferã ærũnam sine gemitu meo, fœlicitatem sine alieno quomodo ultimum & necessarium uitæ terminum

Quale erit studiũ nostrum.

non expectem, sed ipse mecum quo uisum erit, profugiam. Deos uitam rogo & salutem. Si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc mi Lucili tractemus; his formemus animum. Hæc est sapientia: Hoc est sapere, non disputationalis inanibus, subtilitatem uanissimam agitare. Tot quæstiones tibi fortuna imposuit, nondum illas soluisti. Iam cauillaris. Quam stultum est, cum signum pugnæ acceperis, uentilare. Remoue ista luxuriæ arma, decretorijs opus est. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opē sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam latrunculariā perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. At me Hercules omnia tibi undiq; nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio. Adijce istis naufragium, motusque terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus rebus nihil aliud quàm animum oblectantibus uacas. Quid inter sapientiam & sapere intersit inquiris? Nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo. Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & uide quàm multa etiam diligentissimis pereant. Aliud ualitudo sua cuique abstulit, aliud suorum, aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt.

Fructus mortis

Incommoda uitæ nostræ.

pauerunt. Vitam nobiſcum diuidit ſomnus, & hoc tempore tam anguſto & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in uanum? Adijce nunc, quod aſſueſcit animus delectare potius, quā ſanare. Et Philoſophiam oblectamentum facere, cum remedium ſit. Inter ſapientiam & ſapere quid interſit neſcio. Scio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi cum quid inter ſapientiam, & ſapere interſit didicero, cur potius inter uocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. Poſſum autem ſuperior eſſe, ſi dixero omne quod diſco. Vale.

Tempus noſtrum pretioſū.

EX EPISTOLA CXIX.

Sua ſatius eſt mala quàm aliena tractare, ſe excutere, & uidere, quàm multarum rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt mi Lucili egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circunſpicientibus tot milia hominum inquieta, qui ut aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit: quod optanti nimium uidebatur? Non eſt ut æſtimant homines, auida fœlicitas, ſed puſilla. Itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa quia longe ab illis iaces. Ei uero qui

Mala noſtra iudicanda.

ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior nisi adhuc quærit ascendere. Istud quod tu summũ putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia ueri, tanquã ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora, quàm sperauerint adepti, ac multa passi uident, maiorq; pars miratur ex interuallo fallentia.

EX EPISTOLA CXX.

De contẽptu diuitiarum

Docebo quomodo diues fieri celerrime possis, quod ualde cupis audire. Nec immerito ad maximas te diuitias compendiario ducã. Nihil enim interest mi Lucili, utrum non desyderes, an habeas. Summa res in utroq; est eadem, non torqueberis, nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges. Contumax est, non potest uinci, suũ poscit. Sed ut quicquid naturã excedit, scias precariũ esse nõ necessarium. Esurio, edendum est. Vtrum hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed impleri. Sitio: utrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluscro, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureum poculum, an crystallinum, an uitreum, an Tyburtinus calix, an manus concaua nihil refert. Finem omniũ rerũ specta, & superuacua deuites. Fames me appellat. Ad proxima quæque tendatur manus. Nihil contemnit esuriens. Quid ergo sit, quod me

Nota. Frugalitas hoĩs frugi

delectauerit, quæris? Nam ego paraueram fiscos. Circunspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerserem merces? Decipere est istud, docere paupertatem, cum diuitias promiseris. Istum tu pauperem iudicas, cui nihil deest? Suo inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrum malis habere multum, an satis? Qui multum habet, plus cupit, quod est argumentũ, nondum illum satis habere? qui satis habet, consecuturus est, quod nunquam diuitibus contingit finẽ. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus est? Quia propter illas nulli uenenum filius, nulli uxor impegit. Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas periculosum, nec operosum disponere? an parum habet, qui tantum non alget, non esurit, non sitit. Plus Iuppiter non habet. Nunquam parum est, quod satis est. Nunquam satis est, quod multum. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo, quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in oceanum classes mittit nouas, & (ut ita dicam) mundi claustra prærumpit. Quod naturæ satis est, homini non est.

Minimis contentus etiã diues est

Si sat est, multũ est

❧ Neminem pecunia diuitem fecit. Immo contra nulli non maiorem sui cupiditatem incußit. Quæris quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere poße, qui plus habet. Nihil ergo te monuisse malim, quàm hoc

Natura minimo paruoq́; contenta.

quod nemo monetur satis, ut omnia naturalibus desyderijs metiaris, quibus aut gratis satisfiat, aut paruo. Tantum miscere uitia desyderijs noli. Quæris quali mensa, quali argento, q̃ paribus ministerijs & leuibus auferatur cibus? Nihil præter cibum natura desyderat. Num tibi cum fauces urit sitis, aurea quæris pocula? Num esuriens fastidis omnia, præter pauonem, rhombumq́;? Ambitiosa nõ est fames, cõtenta desinere est. Quo desinat, non nimis curat. Infœlicis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoq; esuriat, quemadmodũ non impleat uentrẽ, sed farciat, quemadmodum sitim in prima potione sedatã reuocet. ❧ Egregie itaq; Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut q̃ eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, q̃ crinitus puer, & q̃ perlucidũ tibi poculum porrigat, nõ sitis. Inter reliqua hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectũ. Hoc parũ decens, illud parũ laudatum oculos meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis uiuendi iura descripsit, salui essemus, non delicati. Ad salutẽ oĩa parata sunt, & in promptu, delitijs oĩa misere ac solicite cõparantur. Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo noĩe melius illã meruiße de nobis, q̃ quia quicquid ex necẽßitate desyderatur, sine fastidio sumitur. Vale.

Esuries & sitis apparatum non quærunt

❧ FINIS LIBRI XXI.

SEQUITUR ULTIMUS LIBER EPISTOLARUM, EX EPISTOLA CXXI.

Ecceßario itaq; magnus apparuit, qui nunq̃ malis ingemuit, nũq̃ de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter q̃ in tenebris lumẽ effulsit, auertitq; in se oĩm aĩos, cũ esset placidus & lenis, & humanis diuinisq; rebus pariter aequus, habebat perfectum animũ, ad summã sui adductus. Supra quã, nihil est nisi mens Dei, ex qua pars, & in hoc pectus mortale defluxit, quod nũquam magis diuinum est, quàm ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut uita defungeretur, nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & breue hospitium, quod relinquendum est, ubi te grauem esse hospitem uideas. Maximum inquam mi Lucili argumentum, est animi ab altiori uenientis sede, si haec in quibus uersatur humilia iudicat, et angusta, si exire non metuit. Scit eni quò exiturus sit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus q̃ multa nos incommòda exagitent, q̃ male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Alias nerui, alias pedes nos uexant. Nunc deiectio, nũc distillatio. Aliquando deest sanguis, aliquando superest. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitanti

Quis uere magnus est

Non habemus hic manentẽ ciuitatem.

Fragilitas carnis nostrae.

bitantibus. At nos corpus tam turpe sortiti, nihilominus alterna proponimus, & in quantum potest, ætas humana protendi, tantū spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, immo morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo stamus, & illo unde nobis cadendum, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. ☞ Ideo magnus animus conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atq; industrie gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat, sed ut commodatis utitur, peregrinus & peragrans. Cum aliquem huius uideremus constātiæ, quid ni subire t nos species non usitatæ indolis? Vtiq; si hāc ut dixi, magnitudinem ueram esse ostendebat. Qualitatis ueræ tenor permanet, falsa non durant. Maximum indicium est malæ mentis, fluctuatio. Et inter similitudinē uirtutis, amoremq; utilium, assidua iactatio. Is habebat sæpe ducentos, sæpe decem seruos. Modo reges atque tetrarchas, omnia magna loquēs. Modo sit mihi mensa tripes, & concha salis puri, toga quæ defendere frigus, quamuis crassa, queat, decies centena dedisses, huic parco paucisq; contento, quinq; diebus nil erat in loculis. Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunquam eundem, nec similem quidem sibi, adeo in diuersum aberrat. Multos dixi, prope est ut omnes sint. Nemo non quotidie, & consilium

Peregrinatio est uita nostra

Inconstantia hoim.

ſilium mutat, & uotum, modo uxorem uult habere, modo amicam, modo regnare uult, modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus, modo dilatat ſe uſq; ad inuidiam, modo ſubſidit & contrahitur infra humilitatē uere tacentium, modo pecuniam ſpargit, modo rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudēs, alius prodit atq; alius. Et (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta unum hominem agere, præter ſapiētem aūt nemo unū agit. Cæteri multiformes ſumus, modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus ſubinde perſonam & cōtrariā ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo a te exige, ut qualem inſtitueris præſtare te, talem uſque ad exitum ſerues. Effice ut poſſis laudari, ſi minus, ut agnoſci. De aliquo, quem uidiſti heri, merito dici poteſt hic quis eſt? tanta mutatio eſt. Vale.

Conſtātia hominis laudatur.

EX EPISTOLA CXXII.

Hæc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur, ſed innaſcitur, producit fœtus ſuos natura, non abijcit. Et quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaq; ut in prioribus epiſtolis dixi, tenera quoque animalia e materno utero, uel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt & mortifera deuitant, umbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus, rapto uiuentibus Nullum animal ad uitam prodit, ſine metu mortis.

De natura et intellectu animalium

Quemadmodum, inquit, æditum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primum quæritur an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonẽ, quare anserem gallina non refugiat, tanto minorem, & ne notum sibi quidem accipitrem? Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectã. Nam antequam poßint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec unquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiæ, æqualis est illis a pernicioso fuga. Præterea non fiunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ, & tardum est & uariũ, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal pernitiosa intelligere conatur. Sentit se carne constare. Itaq; sentit, quid sit, quo secari caro, quo uri, quo obteri poßit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ, quicq; & quæ iuuant, illa petit. Læsura formidat. Naturales a contrarijs aspernationes sunt, sine ulla cogitatione, quæ hoc dicit. Sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Non uides quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domi

Oĩa aĩalia salutẽ propriam quærunt.

Præceptũ naturæ sine consilio est

domicilia? Quanta diurni laboris obeundiq; concordia? Non uides quàm nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit fila disponere? alia in rectum immißa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia, in quorum pretium illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quicquid ars tradit, æquo uenit quod natura distribuit.

EX EPISTOLA CENTESIMA uicesima tertia.

Turpis qui alto sole semisomnus iacet, cuius uigilia in medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisq; peruertunt, nec ante deducant oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur quos natura (ut ait Vergilius) sedibus nostris subditos e contrario posuit. Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis. Illis sera rubens accendit lumina uesper. Talis horum contraria omnibus non regio, sed uita est. Tam infausti homines sunt, quã nocturnæ aues, licet in uino unguẽtoq; tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula discoctis, totum peruersum uigiliæ tempus deducant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt, mortuis De somnolentia.

certe

certe interdiu parentantur. At me hercules nullus agenti dies longus est. Extendamus uitam. Huius, & officium & argumentum actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem trãsferatur. Aues quæ conuiuijs comparantur, ut immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur. Ita sine ulla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & superbam umbram iners sagina succrescit. At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt, fœda uisuntur. Quippe non speciosior illis, quã morbo pallẽtibus color est, languidi, & euanidi albent, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim. quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquam tenebrarum causa oculos habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis, nec tantum discedere a recto, sed quàm longißime abire. Deinde isti etiam econtrario non uidentur sibi contra naturam uiuere. Ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt uenis inanibus, & ad cibum ebrij transeunt. Atque frequens hoc adolescentium uitium est. Qui uires excolunt, in ipso pene balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, ut sudorem quem mouerũt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. Post prandium aut cœnam bibere uulgare est. Hoc pa-

Aues in obscuro impinguescunt

De potationibus

patresfamiliæ rustici faciunt, & ueræ uoluptatis ignari. Merum illud delectat, non quod innatat abo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cũ fœminis uestem? Non uiuunt contra naturam, qui spectant ut pueritia splẽdeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miserius potest? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati possit, & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? fomentoq; aquarum calentium, & calore apta imitatione brumalium florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum syluæ in tectis domuum ac fastigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem uelle, nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit, tempus est cœnæ. Non oportet id facere quod populus. Res sordida est, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur propius nobis, ac peculiare mane fiat. Isti mihi uero defunctorũ loco sunt. Quantulum enim a funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt. Causa autem ita uiuendi est quibusdam, non quia aliquid existiment noctẽ ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis

Contra naturam uiuere

Omne tẽpus suum tempus habeat

grauis malæ conſcientiæ lux eſt, & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea luxurioſi uitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum uiuunt, uolūt. Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaq; aliquoties faciunt quod excitet famam.

Vitia & peccata uaria ſunt.

Non debes admirari, ſi tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorū genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam ſequentium. Faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent. His diſtorti plurimum, & omnibus inter ſe diſsident. Cauſa tamen præcipua mihi uidetur huius morbi, uitæ communis faſtidium. Ideo Lucili tenenda nobis uita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus omnia facilia & expedita ſunt. Contra illam nitentibus non alia uita eſt, quàm contra aquam remigantibus. Vale.

EX EPISTOLA. CXXIIII.

Non eſse graue, qđ leuiter accipias.

Itinere confectus incommodo magis quàm longo, in albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono, hanc coqui ac piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quam nihil ſit graue, quod leuiter excipias. Quod indignandum nihil, niſi ipſe indignando aſtruas, non habet panem meus

meus pistor, sed habet uillicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam, illum tenerum tibi & siligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quàm illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis a dijs optantem prohibent, & occurrunt. Quicquid uult habere nemo potest, illud potest nolle quod non habet, rebus oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis est, bene moratus uenter, & contumeliæ patiens. Aestimari non potest, quantam uoluptatem capiam ex eo quod lassitudo mea sibijpsa acquiescit. Non unctiones, non balneum, non ullũ aliud remedium, quam temporis quæro. Multa quam superuacua essent non intelleximus, nisi cum deesse cœperunt. Vtebamur illis non quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud plerosque sunt. Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus, ad exempla nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur, Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius sequimur, & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est.

Disce pati

Venter bene moratus pars libertatis est.

Pessimũ genus horũ hominũ uidebatur qui uerba gestarent. Sunt quidam qui uitia gestant. Horum ser-

sermo multum nocet. Nam etiam si non statim profi cit, semina in animo relinquit, sequiturq; nos etiã cũ ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem, illa ad dulcedinem cantumque cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi. Sic adulatorum & praua laudãtium sermo diutius hæret, quam auditur, nec facile est animo dulcem sonum excutere, prosequiturq; & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admissæq; sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur uerba. Virtus & philosophia, & iustitia, uerborum inaniũ crepitus est. Vna fœlicitas est bonæ uitæ, facere omnia libere, frui patrimonio, hoc est uiuere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit. Dubitamus quid iuuat sapere, & ætati non semper uoluptates decerpturæ. Interim dũ potest, dum possit ingerere frugalitatem, ultro mortem præcurrere, et quicquid illa ablatura est, iam sibi interdicere. Nõ est istud uiuere, sed alienæ uitæ interesse. Quanta dementia est hæredi suo procurare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hæreditas. Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Istos tristes & superaliosos alienæ uitæ censores siue hostes, publicos pædagogos assis ne feceris. Nec dubitaueris bonam uitã, quàm opinionem bonam malle. Hæ uoces nõ aliter fu-

[Margin: ...e inani cantu & adulatiõe]

[Margin: Vnde contemptus uirtutis et philosophiæ.]

ter fugiendæ sunt, quam illæ quas Vlysses nisi alligatus præteruehi noluit. Idem possunt, abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a uirtutibus, & in turpẽ uitã ac miseram, ubi turpius illidunt. Quanto satius est rectum sequi limitem, & eo se perducere, ut ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta? Quod assequi poterimus, si scierimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, cætera blanda & arridentia. Fugent labor, mors, dolor, ignominia, uictus astrictior. Debemus itaq; exerceri, ne hæc timeamus, nec illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus petentia concitemur. Non uides quam diuersus sit ascendentium habitus et descendentium? Qui per pronum eunt, resupinant corpora, qui in arduum, incumbunt.

Bona uita magis quã opinio desyderanda

Duo rerũ gña.

Nemo est casu bonus, discenda uirtus est. Voluptas humilis & pusilla res est, & in nullo habẽda pretio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolat. Gloria uanum & uolatile quiddam est, auraq; mobilius. Paupertas nulli malũ est, nisi repugnauit. Mors malũ nõ est. Quid quæris? Sola in æquo est generis humani. Superstitio error insanus est, amandos timet, quos colit, uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, immo ediscenda sunt, non debes excusationes uitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus horta-

Voluptas

Gloria

Superstitio.

cus hortatur. Vale.

EX EPISTOLA VLTIMA & Centesima Vicesimaquinta.

Intellectu bonũ comprehenditur.

Quæritur, utrum sensu, an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in multis animalibus & infantibus non esse. Quicunque uoluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum, nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluptatem reijceremus Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem uolentes subiremus, nullus enim non offendit sensum. Præterea non essent digni reprehensione, quibus nimium uoluptas placet, quibusq. summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus eos qui nihil uiriliter ausuri sunt, doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est iudicibus boni ac mali parent? His enim tradidistis appetitionis, & fugæ arbitrium. Sed uidelicet ratio isti rei præposita est, quẽadmodum debeat de uita, quemadmodum de uirtute de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos uilißimæ parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quàm in alijs animalibus tardior. Quod si quis uellet non oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quàm oculorum & intentior daretur, bonum malumque dignoscere. Vides in quanta ignorantia ueritatis uersetur

Ignorantia ueritatis.

& quàm

& quam humi diuina ac sublimia proiecerit, apud quem de summo bono maloq; iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atq; ars aliquid debet habere manifestum, sensuq; comprehensum, ex quo oriatur & crescat. Sic beata uita fundamentum & initum a manifestis ducat, & eo quod sub sensum cadit. Nempe uos à manifestis, beatam uitam sui initium capere diatis. Dicimus beatam uitam esse, quæ secundum naturam sit. Quid autem secundum naturam sit, palam & protinus apparet. Sicut quid sit integrum, quod contingit protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum uoluptatem infantiæ donas, ut inde incipiat nascens, quo consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero iacentem sexus quoque incerti, tenerum, & imperfectum, & informem iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare: non magis infans ad hoc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animaliq; muto non est? quia nec ratio ob hoc infantiæ quoq; non est, nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. In quo non potest beata uita esse, nec id potest quo beata uita efficiatur. Beata autem uita bonis efficitur. In muto animali uita beata non efficiatur. In muto animali bonum est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia, præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur, tam

quàm equus reminiscatur uiæ, cum ad initium eius admotus est. In stabulo quidem nullius uiæ, quamuis sæpe calcatæ memoria est. Tertium uero tempus, id est, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum uideri perfecta natura, quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, præterito, præsenti & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in transcursu datum, præsens, præteriti memoria rara est, nec unquam reuocatur, nisi præsentium occursu. Non potest ergo perfectæ naturæ bonum, in imperfecta esse natura. Nec illud nego ad ea quæ uidentur secundum naturam magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Quid ergo inquis? Muta animalia perturbate & indisposite mouentur? Dicerem illa perturbate moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim, id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli uitium est, nisi cui uirtus potest esse. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quo nunc pertineat ista disputatio quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico. Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico nullo modo prodesse possum magis, quàm si tibi bonũ tuũ ostendo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo

Triplex tẽpus huius uitæ.

Virtus et uitium in uno sunt.

pono

pono. Quid, inquam, uires corporis alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, a multis animalibus decore uinceris: Quid capillum ingenti diligentia comis? Cũ illũ uel effuderis more Parthorũ, uel Germanorũ more uinxeris, uel ut Scythae solent sparseris, in quolibet equo densior iactabitur iuba: Horrebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad uelocitatẽ paraueris, par lepusculo non eris. Vis tu relictis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emundatus ac purus, aemulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens rationalis animalis. Quod ergo uitae bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summum finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, cum tibi gaudium omne nascetur. Cum in his quae homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod uelis. Breuem tibi formulam dabo qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Tunc habebis tuum bonũ, cum intelliges infoelicissimos, esse foelices. Vale.

Nobiliores sumus mutis animalibus.

Perfecta ratio uitae bonũ est.

LIBRI VICESIMISECVNDI ET VLTIMI EPISTOLARVM FINIS.

SENECAE

DICTA EX LIBRO DE GVBERNATIONE MVNDI, Diuinaq́; prouidentia.

QVALITER MVLTA MALA BONIS ACCIDVNT.

VÆsisti à me Lucili, quid ita si diuina prouidentia mundus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præesse uniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis Deum. Inter bonos uiros ac Deum amicitia est, conciliante uirtute. Amicitia dico, imo etiam necessitudo & similitudo, quoniamquidem bonus, tempore tantum à Deo differt, discipulus eius æmulatorq́; & uera progenies, quem parens ille magnificus, uirtutum non lenis exactor, sicut seueri patres durius educant. Itaq; cum uideris bonos uiros acceptosq; Dijs, laborare, sudare, per arduum conscendere, malos autem lasciuire, et uoluptatibus fluere, cogita filiorum nos modestia delectari, uernularum licentia. Illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum uirum in delitijs non habet. Experitur, indurat, sibi illum præparat.

Amicitia in Deum & hoïes uirtute acquiritur.

DE SVSTINENDO IMPETV ADVERSITATIS.

Quare

Quare multa bonis uiris mala eueniunt? Nihil accidere bono uiro mali potest, non miscentur contraria. Omnia aduersa exercitationes putat, quis autem uir modo erectus ad honesta, non est laboris appetēs iusti, & ad officia cū periculo promptus. Marcet sine aduersario uirtus. Tunc apparet quanta sit, quantū ualeat, polleatq́;, cū quid possit patientia, ostendit. Virtus in tentatione crescat.

Quicquid accidit, boni consulant, in bonum uertant. Non quid, sed quemadmodum feras interest. Nō uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant. Illi exercitari iubent liberos, ad studia obeunda matu re, feriatis quoq; diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis & interdum lachrymas excutiunt. At matres fouere in sinu, continere in umbra uolūt. Nunq̄ flere, nunq̄ contristari, nunq̄ laborare. Paternum Deus habet aduersus bonos uiros aīm, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerū colligant robur. Languent per inertiā saginata, nec labore tantū, sed mole, & ipso sui onere deficiunt, Non fert ullum ictum illæsa fœlicitas. Deus pater quos diligit castigat.

Inter multa magnifica Demetrij nostri, & hæc uox est, a qua recens sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis. Nihil, inq̄t, mihi uidetur infœlicius eo, cui nihil unquam aliquid euenit aduersi. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Demetrij sententia.

DE PROSPERITATE.

Prospera in plebem, ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terrores q; mortalium sub iugum mit-

tere, proprium magni uiri est. Miserum te iudico, quod non fuisti miser, transisti sine aduersario uitã. Nemo sciet, quid potueris, nec tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui experimento, quod quidem quis posset, nisi tentando didicit? Auida est periculi uirtus, & quo tendat, non quid passura sit, cogitat. Quoniam & quod passura est, gloriae pars est. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffluis? Vnde possum scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam, odiumq; populare constantiae habeas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium, pronus fauor sequitur? Calamitas uirtutis occasio est. Hos itaq; Deus, quos probat, quos amat, indurat. recognoscit, exercet. Eos autem quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis seruat. Quare Deus optimum quemq;, aut mala ualetudine, aut luctu, aut incommodis afficit? Quare in castris quoq; periculosa fortissimis imperantur? dux lectissimos mittit, quid nocturnis hostes aggrediantur insidijs, aut explorent iter, aut praesidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt dicit: male de me imperator meruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubentur pati, timidis ignauisq; flebilia. Digni uisi sumus Deo, in quibus experietur, quantum humana natura posset pati. Fugite delitias, fugite eneruatam foelicitatem, qua animi madescunt,

Virtus periculũ affectat.

Nota.

Exercitiũ electorũ hominum

eunt, & nisi aliquid interuenit, quod humanæ sortis admoneat, uelut perpetua ebrietate sopiti. Quid ni id satius sit, perpetuam infœlicitatem quæ aduocat ad uirtutem sustinere, quàm infinitis atq; immodicis bonis rumpi. Hanc itaq; rationem Dij sequuntur in bonis uiris, quam in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ex his exigunt, in quibus certior spes est Nunquid tu inuisos esse Lacedæmonijs liberos suos credis, quorum experiuntur indolem publice uerberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent uulnera præbere uulneribus. Quid mirum si dure generosos spiritus Deus tentat? Contemptum periculorum, assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura, Agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela, militares lacerti ualent. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimuum est, quod exercuit. Non est arbor solida nec fortis, nisi in quam frequens uentus incursat, ipsa enim uexatione constringitur & radices certius figit. Hanc quoq; animosam Demetrij fortissimi uiri uocem audiße me memini. Hoc unum, inquit, Dij immortales queri possum, quod non ante mihi uoluptatem uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenißem, ad quæ nunc uocatus assum. Vultis liberos sumere? illos uobis offero. Vultis aliquam partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto, cito totum relinquam.

Electi magis probātur

Rusticus duros habet lacertos.

Demetrij memoranda sententia.

Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciã, quo minus recipiatis quod dedistis. A uolente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis. Quia nihil

Nota. eripitur, nisi renitenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruio Deo, sed assentio. Ipse ignis aurum probat, miseria fortes uiros. Quare tamē bonis uiris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia & cogitationes & probas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminētem auaritiam. Ipsos tuetur & uindicat. Nunquid hæc quoq; a Deo aliquis exigit, ut bonorum uirorum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc Deo curam, externa contemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Puta itaq; Deum dicere.

Scruitus et amor

Bona peritura & mala

Quid habetis, quod de me queri possitis uos, quibus recta placuerunt, Alijs bona falsa circundedi, & animos inanes, uelut longo fallaciq; somnio lusi. Auro illos, argento & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro fœlicibus aspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est illa solida & syncera fœlicitas crusta est, & quidem tenuis. Itaq; dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt, Cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc

gat, tunc apparet, quantum altæ ac ueræ fœditatis al enus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura, quanto magis uersaueritis. & undiq; inspexeritis, meliora maioraq;. Permisi uobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus. Bona uestra introrsus obuersa sunt. Sic mũdus exteriora cõtẽpsit spectaculo sui lætus. Intus oẽ posuit bonũ. Nõ egere fœlicitate, fœlicitas uestra est.

Finis Libri de diuina prouidentia.

SEQVVNTVR DICTA SENECAE EX LIBRO DE PAVPERTATE.

Onesta, inquit Epicurus, res est, læta paupertas. Illa uero non iam paupertas est, si læta est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut fœneretur, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit modus diuitiarum, quæris. Primo habere quod necesse est. Secundo qđ satis est. Nulli potest secura uita cõtingere, qui de re producenda nimis cogitat. Miser est, qui se beatissimũ nõ iudicat, licet toti mũdo imperet. Multas diuitias parasse non finis miseriarum est, sed mutatio. Non in rebus uitium, sed in animo ipso est. Istud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues fecit. Quare possessiones tibi non interdico,

Læta paupertas honesta res est.

Vitiũ non in rebus sed in animo.

sed

ſed efficere uolo, ut illas intrepide poßideas. Res inquieta fœlicitas eſt, ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, nõ in uno graue. Alios in alium irritat, alios in potentiam, illos inflat, alios mollit. Si uis ſcire quod nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe multum pauperes & diuites. Sæpius pauper & fidelis ridet, nulla ſollicitudine concutitur, in alto eſt. Cura uelut nubes leuis tranſit. Horũ, qui fœlices uocantur, hilaritas ficta eſt hic enim grauis & ſub purpura lucet, non palam triſtitia eſt, eo quidẽ grauior, quòd interdũ non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum excedentes, neceſſe eſt latere fœlicem. Abſtrahũt a recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cætera quæ opinione hominũ cara ſunt, pretio ſuo uilia. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam.

Dignitates à Deo retrahũt.

FINIS DE PAVPERTATE.

DICTA QVAEDAN SENECAE EX LIBRO PRIMO DE IRA AD NOVATVM.

Xegiſti a me Nouate, ut ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri, nec immerito mihi uideris hunc præcipue affectum pertimuiße, maximè ex omnibus tetrum ac rabidum. Rationi conſilijsque præcluſa, uanis agitata cauſis, ad conſpectum æqui,

ueriq; inhabilis, ruinis simillima, quæ super id, quod oppreßere franguntur. Vt autem scias insanos quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax & minax uultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color uersus, crebra & uehementius acta suspiria. Ita irascentium eadem signa sunt, flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordijs sanguine labia quatiuntur, dentes cõprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus. gemitus mugitusq;, & parum explanatis uocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasq; iræ minas agens, fœda uisu, & horrenda facies deprauantium se, atq; intumescentium. Nullum est animal tam horrendum, tamq; perniciosum natura, ut non appareat in illo, si illud ira inuasit, nouæ feritatis acceßio. Aspice nobilißimarum ciuitatum fundamenta uix notabilia, has ira deiecit. Aspice solitudines per multa milia, sine habitatione desertas, has ira exhausit. Aspice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. Alium ira in cubili suo confodit. Alium intra sacra mensæ ira percußit. Alium in cruces membra diffindere iußit. Adhuc singulorum supplicia narro. Quin tibi si libuerit, relictis in quos ira uiritim exarsit. Nunc quæramus, an ira secundum naturam sit, & an utilis, atq; ex aliqua parte retinenda?

Habitus irati hominis.

Ammonitio cũ ratione fiat.

Ira quæ mala operatur.

da? An secundum naturam sit, manifestum erit, si hominem inspexerimus, quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est? Quid autem ira crudelius est? Homine quid amantius? quid ira infestius? Homo in adiutorium mutuum generatus est. Ira in exitium. Ille congregari uult, illa discedere, hic prodesse, illa nocere, hic etiam ignotis succurrere, illa etiam clarissimos petere, hic aliorum incommodis uel impendere se paratus est Ira in periculum, dummodo secum deducat alium, parata descendere.

Ira nil crudelius

Ira, ut diximus, auida pœnæ est, cuius cupidinem inesse pacatissimo hominis pectori minime secundum eius naturam est. Beneficijs autem humana uita constat & concordia, nec terrore, sed mutuo amore in fœdus auxiliumq; commune constringitur. Quid ergo non aliquando castigatio necessaria est? Quid ni? sed hæc syncera cum ratione. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi, quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus, sic ingenia uitio praua, dolore corporis animiq; corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus uitijs tentat non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac ualetudinem tantum mutata uitæ dispositione firmare, proximum est, ut modus proficiat, si modus & ordo non proficiat, subducit aliqua & circumcidit, si ne adhuc quidem respondet, interdicit cibis,

Ammonitio cũ ratione fiat

Comparatio.

Comparatio.

& ab

& abstnẽtia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit uenam, membrisq́;, si adhaerentia nocent & morbum diffundunt, manus affert. Nec ulla dura uidetur curatio, cuius est salutaris effectus. Optimum primum irritamentum irae, protinus spernere, ipsisq́; repugnare seminibus, & dare operam ne incidamus in iram, nam si coeperit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus est inductus, iusq́; illi aliquod uoluntate nostra datum est. Faciet de caetero quantum uolet, non quantum permiseris. In confinibus hostis arcendus est. Nam cum intrauit, & portis se intulit, modum a captiuis non accipit. Quid Cimbrorum, Theutonicorum tot milia superfusa alpibus ita sustulit, ut tantae cladis notitiam ad suos non nuncius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro uirtute, quae ut aliquando perculit strauitque omnia, ita saepius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? Quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius, quibus innascuntur innutriunturq́;, quorum una illis cura est, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouisa sunt, nõ suffragia aduersus perpetem coeli rigorem. Hos tamen Hispani, Galliq́; & Asiae, Syriaeq́; molles bello uiri, ante q̃ legio uisatur caedunt, ob nullã rẽ aliã opportunos q̃ ob iracũdiã. Age dũ illis corpib9, illis aĩs delitias lupũ, opes ignorãtibus, da rationem, da disciplinã. Ut nihil

Priñcipijs obsta.

Germani animosi

cam-

amplius dicam, necesse erit nobis, certe mores Romanos repetere.

Illa certißima est uirtus, quæ se diu multumque circumspexit & rexit, & ex lento ac destinato prouexit. Peccãtes uero qd habet cur oderit, cum error illos in eiusmodi delicta compellat? Non est autem prudentis errantes odisse, alioquin ipse sibi odio erit Cogitet quam multum contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, ueniam desyderent. Iam irascitur etiam sibi. Nemo, inquam, inuenitur qui se poßit absoluere, & innocentem quisq; se dicit respiciens testem nõ conscientiam. Quãto humanius mitem & paternum animum præstare peccantibus, & illos non persequi, sed reuocare. Errantes per agros, ignorantes uiæ melius est ad rectum iter admouere quàm expellere. Corrigendus est qui peccat, & admonitione & ui, & molliter & aspere. Meliorq; tam sibi quàm alijs faciendus, non sine castigatione, sed sine ira. Quis enim cui medetur, irascitur? At corrigi nequeunt, nihil in illis leue, aut bonæ spei capax est. Nil minus quam irasci punientem decet, cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait. Cæderem te nisi irascerer. Admonitionem serui in tempus sanius distulit. In illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates nõ sit ausus se iræ committere? Ergo ad correctionem errantium, sceleratorumq; irato castigatore nõ opus est. Nam cum ira delictum

correctio sine ira

Socratis dictum.

delictũ cũ sit, nõ oportet peccata corrigere, peccãtem. Sæpe infesta patrono reũ dãnat, etiam si ingeritur oculis ueritas, amat & tuetur errorẽ, coargui nõ uult, & in male cœptis, honestior illi pertinacia uidetur q̃ pœnitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra uir a multis uitijs integer, sed prauus, & cui placebat pro constantia rigor &c. Omnia ista non refert in quantum procedant extendantque se, angusta sunt, misera depressa. Sola sublimis & excelsa uirtus est. Nec quicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

Rigor iudicis nimius reprobatur.

FINIS PRIMI LIBRI DE IRA.

EX SECVNDO LIBRO DE IRA.

Irtus, inqt, ut honestis rebus ꝓpitia est, ita turpibus irata esse debet. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis, & concitari contristariq; ob scelera, nihil est ærumnosius sapiẽte. Oĩs illi per iracũdiã, mœroreq; uita transibit. Quod enim momentũ erit, quo non improbãda uideat? Nusq̃ oculi eius flectentur, ut nõ qđ indignentur inueniant. Deficiet, si toties a se iram, quoties causa poscet, exegerit. Hæc tot milia ad forum prima luce properantia, quã turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satis fuit. Alius cum matre consistit. Quid singula prosequor? cum uideris forũ multitudine refertum, & septa concursu omnis frequen-

Quibus uirtus est ira

In foro et iudicio nulla pax

tiæ plena, & illum circum in quo maximam sui partem populus ostendit, hoc scito istud tantundem esse uitiorum, quantum hominum. Inter istos quos togatos uides, nulla pax est, alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quæstus est, fœlicem oderunt, infœlicem contemnũt maiore grauantur, minori graues sunt, diuersis stimulantur cupiditatibus, omnia perdita ob leuem uoluptatem, prædamq; cupiunt. Non alia quàm in ludo gladiatorio uita est, cum ijsdem uiuentium pugnantiumq;. Ferarum iste conuentus est, nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsuq; similiũ abstinent. Hi mutua laceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa mansuescunt alentibus. Horũ rabies ipsos a quibus est nutrita, depascitur. Nunquã irasci desinet, semel si sapiens cœperit, omnia sceleribus ac uitijs plena sunt. Plus cõmittitur quàm quod possit coertione sanari. Certatur ingenti quidem nequitiæ certamine, maior quotidie peccandi cupiditas minor uerecundia est. Expulso melioris, æquiorisq; respectu, quocunq; uisum est, libido se impingit, nec furtiua iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legem? undiq; uelut signo dato ad fas nefasq; miscendum coorti sunt. Non hospes ab hospite tutus. Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est. Imminet exitio uir

Totus mũdus in maligno positus

tio uir coniugis, illa mariti Lurida terribiles miscent aconita nouercæ. Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et quota pars ista scelerum est?

Si tantum irasci uis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit, non irascendum illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis non esse irascendum erroribus. Quid enim si quis irascitur in tenebris, parum uestigia certa ponentibus? Quid enim si quis surdis imperia non exaudientibus. Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium iocos spectent? Quid si illis irasci uelis, uel qui egrotant, senescunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendum, & indulgendum est, generi humano uenia tribuenda est. Mali etiã utcunq; tolerandi

Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quàm corporis morbis, non quidem obtusa nec tarda, sed acumine nostro male utentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quisq; sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationem, cum publica uia errauerint? In singulos seueritas Imperatoris distringitur. At necessaria uenia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit, quàm est iniquum & periculosum irasci publico uitio. Heraclitus quoties prodierat & tantum circa se male uiuentium, immo male pereuntium uiderat, Ignoscendum & indulgendum multis. Seueritas in peccata paucorũ exercẽda. Heraclitus.

flebat, miserebatur omnium, qui sibi læti fœlicesq; occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo, & ipse inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi uidebatur serium eorum, quæ serio gerebantur. Vbi isti hiccine locus est. Aut ridenda omnia aut flenda sunt. Non irascitur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri. Scit paucißimos omni æuo sapientes euadere, quia conditionem humanæ uitæ perspectam habet. Nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari uelit non in syluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesq;, non utili aliqua fruge compleri? Nemo irascitur ubi uitium natura defendit. Placidus itaq; sapiens, & æquus erroribus, non hostis, sed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Omnia ista tam propitius aspiciet, quã ægros suos medicus.

Democritus.

Non hostis, sed correptor simus.

☞ Necesse est multos timeat, quem multi timent. Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, à suo non uacet. Leoni, inquam pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Acerrimas feras umbra, uox & odor insolitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupisca sapiens timeri. Nec ideo iram magnum quiddam putes, quia formidandum est. Quoniamquidem etiam contem

Ama non timeri sed diligi.

contemptissima timentur uenena, & offa mortifera, & morsus. Vanis enim uana terrori sunt. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubens penna. At qui nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens uincat & in familiaritatem perducat assidua meditatio. Nulli sunt tam feri & sui iuris affectus, ut non disciplina perdomentur. Quodcunq; sibi imperauit animus obtinuit. Quidam ne unquam riderent consecuti sunt. Vino quidam, alij Venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, uigiliam indefatigabilem extendit, didicerunt tenuissimis & aduersis funibus currere, & ingentia uix humanis toleranda uiribus onera portare, & in immensam altitudinem mergi, ac sine ulla respirandi uice perpeti maria. Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditq; nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiam indiceret. Istis quos paulo ante retuli, aut nulla causa pertinacis studij, aut indigna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinæ ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis non magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium expectat, fœlicis animi immota trãquillitas? Quantũ est effugere maximum malum iram, & cũ illa rabiẽ,

Nihil difficile.

Labor improbus omnia uincit.

sæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites affectus eius. Nec ut quibusdam uisum est, arduum in uirtutes & asperum iter est, plano adeuntur. Multo difficilius est facere ista quæ facitis. Quid enim quiete ociosius animi? Quid ira laboriosius? Quid clementia remissius? Quid crudelitate negotiosius, uacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium denique uirtutum tutela facilior est, uitia magno coluntur, Debet ira remoueri. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. Nam cum elementa sint quatuor, ignis, aer, aqua, & terra, potestates pares his sunt feruida, frigida, humida, atque arida. Et locorum itaque & animalium & corporum & morum uarietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicuius elementi maior uis abundauit. Inde quasdam humidas uocamus aridasque regiones, & calidas & frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt. Refert quantum quisque humidi in se calidique contineat. Cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos feruida animi natura faciet. Est enim actuosus & pertinax ignis. Frigida mixtura frigidos facit. Pigrum est enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam ex nostris iram in pectore moueri efferuescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus, non est alia, quam quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira, quia non est paratus

Facilis ad uirtutes uia.

De diuersitate naturæ hominum secundum elementa.

Causa iræ

est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaq; puerorum fœminarumq; iræ magis acres quàm graues sunt, leuioresq; dum incipiunt. Siccis ætatibus uehemens robustaq; ira est, sed sine incremento non multũ sibi adijciens, quia inclinaturũ calorem frigus insequitur. Senes difficiles & queruli sunt. Vinum incendit iram quia calorem auget pro cuiusq; natura.

Naturam quidem mutare difficile est. Nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc noscere profuit, ut calẽtibus ingenijs subtrahatur uinum, quod pueris Plato negandum putat, & ignẽ uetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi. Distẽdentur enim corpora, & animi cũ corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat, ut minuatur & non ut consumatur calor, nimiusq; ille feruor despumet. Lusus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & temperat. Humidioribus & frigidis non est ab ira periculum, sed maiora uitia metuenda sunt, pauor, difficultas, & desperatio, & suspitiones. Molliẽda itaq; fouendaq; talia ingenia & in lætitiam euocanda sunt. Vinũ negandum pueris.

Plurimum, inquam proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est, quia dare debemus operã, ne aut irã in illis nutriamus, aut indolẽ retundamus. Diligẽti obseruatione res indiget. Dabimus aliquod laxamentũ. In desidiã otiũq; nõ resoluemus, & procul a cõtactu delitiarũ retinebimus. Nihil enim magis facit iracũdos, quam educatio mollis & De regimine puerorum

las & blanda. Adeo unicis quo plus indulgetur, pupillisq; quo plus licet, eo corruptior animus est. Non resistet offensis, cui nihil unquam negatum est, cui lachrymas solicita semper mater abstersit, cui de pædagogo satisfactum est. ☞ Longe itaq; ab assentatione pueritia remouenda est. Audiat uerum, & timeat, interim uereatur, semper maioribus assurgat. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur, & diuitias parentum in conspectu habeat, non in usu. Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem, præceptores pædagogosq; pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum est, & in eorū similitudinem crescit. Nutricum & pædagogorū retulere mox in adolescentia mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, uociferantem uideret patrem. Nunquam, inquit, hoc apud Platonem uidi. ☞ Aliena uitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt. Inde est quod tempestiua filij conuiuia, pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit, & homicidæ tyrānus irascitur, & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos. Nunquid & ipsi tale aliquid commisimus? nunquid sic errauimus? Expedit ne nobis ista damnare? Maximum remedium est iræ, mora

Nosce teipsum

☞ Secundi libri de Ira Finis.

EX LIBRO TERTIO DE IRA.

On est magnus aius, quem incurrit iniuria: aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi, si potentior, tibi. Nullũ est argumentũ magnitudinis certius, q̃ nihil posse quo instigeris, accadere. Pars superior mundi & ordinatior ac ꝓpinqua syderibus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec uersatur in turbinem, omni tumultu caret, inferiora fulminantur. Eodẽ modo sublimis animus quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, intra se premens, quibus ira contrahitur, modestus & uenerabilis est, & dispositus. quorũ nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens non primam reiecit uerecundiam? Quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in se uerecundi habuit, abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo cõstitit incitato? Quis linguæ temperauit? quis ullam partem corporis tenuit, quis se tegere potuit? In immẽsum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, sine quo neq; priuatim, neq̃; publice multa, aut maiora uiribus nostris egerimus. Nunq̃ tam fœliciter in multa discurrenti negotia dies transit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est, & alicubi labi

Pars superior mundi caret tumultu.

Democriti præceptum salutare.

Vbi multitudo, ubi confusio

necesse est, alicubi retineri, alicubi aspergi. Ita in hoc uitæ actu dißipato, & uago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit. alius intercepit. Non ex destinato proposita fluxerunt. Nulli fortuna tam dedita est, ut multa tentanti ubique respondeat. Sequitur ergo, ut is cui contra quam proposuerat aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque sit. Ex leuißimis causis irascitur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco nunc fortunæ, nunc sibi. Itaq; ut quietus possit esse animus, non est iactandus, nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum supraque uires appetitarum. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hāc aut in illam partem transferre, sine lapsu. Atqui alienis in nos manibus imposita, ægre sustinemus, uicti in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri uacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus, ac domesticis scias. Negotia expedita & habilia sequuntur actorem. Ingentia & supra mensuram agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atque adducunt administrantem, qui non quæ facilia sunt, aggreditur, sed uult facilia esse, quæ aggressus est. Quoties aliquid conaberis, te simul & ea quæ paras, quibusq; pararis, ipse metire. Faciet enim te asperum pœnitentia operis infecti.

Ne quid nimis

☞ *Et animus non inter plura uersandus, sed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & historia fabulis detineat, mollius delicatiusq; tractetur*

tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra Instrumẽ componebat. Quis autem ignorat lituos & tubas con ta quibus citamenta esse, sicut quosdam cantus blandimenta, mens resi quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt ui- citur. rentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splendore perstringitur, sic mentes ægras, studia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium, æque cauere lassitudinem corporis. Consumit enim quicquid in nobis mite placidumq́; est, & acria concitantur. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio, siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini, cursumq́; eius, uenis laborantibus, sistit: siue quia corpus attenuatum & infirmum incumbit animo. Certe ob eandem causam iracundiores sunt ualitudine aut ætate fessi. Fames quoque & sitis ex eisdem causis uitanda est, exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est. A lasso rixam quæri. Aeq; autem & ab esuriente, & à sitiente, & ab omni homine quẽ aliqua res urit. Nam ut ulcera ad leuem tactũ, deinde etiam ad suspitionem tactus condolescunt, ita animus affectus, minimis offenditur adeo ut quosdam salutatio, epistola, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nunquam sine querela ægra tanguntur. Optimũ est itaq; ad primũ mali sensum mederi sibi, tũ uerbis quoq; suis minimum libertatis dare, & inhibere impe

Causæ iræ.

Adagium commune

Impetum. Facile est autem affectus suos cum primum oriuntur reprehendere. Morbum signa præcurrũt. Quemadmodum tempestatis ac pluuiæ ante ipsas, notæ ueniunt, ita iræ, amoris, omniumq; istarum procellarum animos uexantium sunt quædam prænũcia.

Vitijs in principio resistendũ

Non expedit omnia uidere, omnia audire multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plerasq; non accipit, qui nescit. Non uis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secreto habiti sint, cuerrit, se ipse inquietat. Quædam interpretatio eo producit ut uideantur iniuriæ. Itaq; alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. Pleraq; in lusum, iocumq; uertantur. Socratẽ, aiunt, colapho percussum, nihil amplius dixisse, quã molestum esse, quod nescirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata.

Remedia iræ.

Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus. Ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, fœminã sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Nunc primũ offendit, cogitemus quàm diu placuerit. Sæpe & alias offendit. Feramus quod diu tulimus. Amicus est, fecit quod noluit. Inimicus est, fecit quod debuit. Prudẽtiori credamus. Stultiori remittamus, pro quocunq; illud respondeamus nobis. Sapientissimos quoq; uiros multa delinquere. Neminem esse tam circum

Dimittite & dimittetur uobis.

spectum

ſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibiipſi exci- dat. Neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum caſus impingat. Neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunq; uenit in mentem nullam eſ- ſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria.

Deniq; ad conditionem rerum humanarum re- ſpiciendum eſt. Vt omnium accidentium æqui iudices ſimus. Iniquus autem, qui commune uitium ſingulis obiecit. Non eſt Aethiopis inter ſuos inſignitus co- lor, nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Ger manos, Vtrunq; decet. Nihil in uno iudicabis notabi le aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. Et iſta quæ retuli unius regionis atq; anguli conſuetudo de- fendit. Vide nunc quanto in his iuſtior uenia ſit, quæ per totum genus humanum uulgata ſunt. Omnes in- conſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid leuioribus uerbis, hulcus publicum, abſcondo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaq; in alio reprehenditur, id unuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? Peſtilentia eſt. Placidiores itaq; inuicem ſimus. Mali inter ma- los uiuimus. Vna res nos facere poteſt quietos. Mu- tuæ facilitatis conuentio.

Noua & inſolita miramur

Omnes declinaue rũt ſimul inutiles fa cti ſunt.

Totum inſpice mentis tuæ habitum, etiam ſi ni- hil mali feciſti, potes facere. O quàm bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc ſatius erat amicos

parare

parare, inimicos mitigare. Rempublicam administrare, transferre in res domesticas operam, quàm circunspicere quid alicui possis facere mali, quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uulnus infligas. Cum id tibi contingere sine certamine, ac periculo non poßit, etiam si cum inferiore concurses.

Omnia cũ iudicio agenda sunt.

Multos absoluemus, si cœperimus ante iudicare, quàm irasci. Nunc autem primum impetum sequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint, perseueramus, ne uideamus cœpiße sine causa, & quod iniquißimum est, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus, quasi argumentum sit iuste irascendi grauiter irasci. Quanto melius est initia ipsa perspicere, quàm leuia sint, quam obnoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes. Friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit. Vrsos, leonesq; mappa proritat. Omnia ista quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur ad minima. Idem inquietis et stolidis ingenijs euenit, rerum suspitione feriuntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocent modica beneficia, in quibus frequentissima, certe acerbißima iracundiæ materia est.

Leuiter suspitiosi sumus.

Nulli ad aliena respicienti sua placent. Ego uero nihil magis suaserim, quàm sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurrimus, anhelamus, uidere, quàm humilia & abiecta sint. Nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat

tat respicienda. Circa pecuniam plurimum uociferationis est, hæc fora defatigat, patres, liberosq; committit. Venena miscet. Gladios tam percussoribus q̃ legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc uxorum, maritorumq; noctes strepũt litibus & tribunalia magistratuum premit turba. Reges sæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo sæculorũ labore constructas euertunt, ut aurum argentumq; in cinere urbium scrutentur.

Pecunia fons discordiarũ

Crede mihi leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualia quæ pueros in rixam & iurgium concitant.

Omnes sensus perducendi sunt ad firmitatem, natura patientes sunt, si animus illos desinat corrumpere, qui quotidie ad rationem reddendam uocandus est. Faciebat hoc Sextius. Vt consummato die cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum, quod hodie malum tuum sanasti? cui uitio obstitisti, qua parte melior es? desinet ira, & erit moderatior qui sciet sibi quotidie ad iudicem esse ueniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totũ diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quàm tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator, sui censorq; secretus cognoscet de moribus suis. Vtor hac potestate, & quotidie apud me causam dico, cum sublatum e conspectu lumen est, & conticuit uxor, moris iã mei conscia, totũ diem mecũ

Examinatio Sextij

scrutor

ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipſe abſcondo, nihil tranſeo, quare enim quicquam ex erroribus meis timeã, cum poſſum dicere. Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco.

Examinatio Senecæ quotidiana.

Careamus hoc malo, purgemusque mentem, & extirpemus radicitus ea uitia quæ quamuis tenuia undecunq; hæſerint renaſcentur, & iram non temperemus, ſed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentũ eſt? Poterimus autem, adnitamur modo. Nec ulla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. Sibi quiſque & alteri dicat. Quid iuuat tanquam in æternum genitos iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare. Quid iuuat dies, quos in uoluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tormentumq; transferre? Non capiunt res iſtæ iacturam, nec tempus uacat perdere. Quid ruimus in pugnam. Quid certamina nobis accerſimus? Quid imbecillitatis obliti ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis uetabit geri. Iam par acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur & uitam ſeditioſi conturbamus? Stat ſuper caput fatum & pereuntis dies imputat, propiusq; ac propius accedit Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo ſimus, detrimenta iniurias, conuitia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum reſpiciamus

Viue uirtuti dũ tẽpus eſt

Mors foribus imminet

mus (qđ aiunt) uersamusq; nos, immortalitas aderit.

TERTII ET VLTIMI LIBRI SENECAE DE IRA FINIS.

EX LIBRO PRIMO DE CLEMENTIA AD NERONEM.

EST ergo, ut dicebam Clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam maxime tamen decora imperatoribus.

Clemẽtia imperatoribus decora est

Muliebre est furere in ira. Magni autem animi est proprium, placidum eſse tranquillumq;, & iniurias atq; offensiones semper despicere. Non decet regem ſæua nec inexorabilis ira.

Qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica, cum arma metuat, ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circunspexit quæq; fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. E contrario is cui curæ sunt uniuersa, quia alia magis, alia minus tuetur, nullã non reipublicæ partem tanquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens quam inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferũ est. Qui po-

Quæ decent principem clementem

tentiam ſuam placide ac ſalubriter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens. Fœlix abunde ſibi uiſus, ſi fortunam ſuam publicauerit, ſermone affabilis, acceſſuque facilis, uultu qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis deſyderijs propenſus, & iniquis acerbus. Qui a tota ciuitate amatur, defenditur, colitur.

Excogitare nemo quicquã poterit, quod magis decorum regenti ſit, quam clementia, quocunque modo is, & quocunque iure præpoſitus cæteris erit Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiusque fatebimur, quo in maiori præſtabit poteſtate, quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta eſt regem quod ex alijs animalibus licet cognoſcere, & ex apibus, quarum regi ampliſsimum cubile eſt, medioque ac tutiſſimo loco. Præterea onere uacat, exactor alienorum operum, & amiſſo rege totum dilabitur examen. Nec unquam plus unum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea inſignis regi forma eſt diſsimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime diſtinguitur, iracundiſsimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes & aculeos in uulnere relinquunt. Rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæuum eſſe, nec ultionem magno conſtaturam petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplum hoc magnis regibus ingens eſt. Eſt enim illi nos exercere ſe in

Natura regem cõſtituit

Apium natura deſcribitur

paruis

paruis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto uehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quàm semel, nec alienis uiribus exerceret odia.

Errat enim si quis existimat tutum esse ibi regem, ubi nihil à rege tutum est. Sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum æditas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire. Saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quàm uiuere optantibus cunctis. Nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod nõ pro salute præsidis sui commutatũ uelit. Omne illi quod contingit, sibi quoque euenire deputet. In hoc assiduis argumẽtis probauit non rempu. suã esse, sed se reipub. Quis huic regi audeat struere aliquod periculũ? Quis ab hoc nõ si possit fortunam quoq; auertere uelit, sub quo iustitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas florent, sub quo opulenta ciuitas, copia bonorũ oĩm abũdat. Transeamus ad alienas iniurias, in qbus uindicãdis hæc tria lex secuta est, quæ princeps quoq; sequi debet. Aut ut eum quem punit emendet, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis, securiores cæteri

Clemẽtia pacem et concordiã eruat

Tria quæ princeps in animaduersione seruare debet

uiuant, ipsos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus est, iam nō habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores, magis corrigit parcitas animaduersionū. Facit enim consuetudinem peccandi, multitudo peccantium.

Patientia boni principis.

❧ Constituit bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius compescit, si patiens eorum est. Non tanquā probet, sed tanquam inuitus cum magno tormēto ad castigandum ueniat. Verecundiam peccandi facit, ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna uidetur, quæ à miti uiro constituitur. Præterea uidebis ea sæpe committi, quæ sæpe uindicantur. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est, humanus animus & in contrarium atq; arduum nitens, sequiturq; facilius quàm ducatur. Et ut generosi atq; nobiles equi, melius facili fræno reguntur, ita clementiam uoluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. Plus itaq; hac uia proficiscitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignumq; tam miti animo. Ferina ista rabies est sanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homine, in syluestre animal transire.

Homo magis duci q̄ trahi uult.

❧ Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis.

Diffinitio clementiæ.

❧ Finis libri de clementia.

EX

EX LIBRO DE VITA BEATA.

SENECA AD GALLIONEM FRATREM.

Viuere Gallio frater omnes beate uolunt, sed ad prouidendum quid sit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Proponendum est itaq; primũ, quid sit quod appetamus. Tunc circũspiciendũ est, qua cõtendere illo celerrime poßimus, intellecturi in ipso itinere, si modo rectũ erit, quantũ quotidie proficiamus, quantoq; propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paßim uagamur, non ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonũ in diuersa uocantiũ conteritur uita inter errores, breuis, etiam si dies noctesq; bonæ menti laboremus. Decernatur itaq; & quo tendamus, & qua, non sine perito aliquo, cui explorata sint ea, in quæ procedimus. Quoniamquidẽ nõ eadẽ hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At hic tritißima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præstandũ est, q̃ ne pecorũ ritu sequamur antecedentiũ gregem, pergentes nõ quo eundũ est, sed quo itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ

Viuere beate oẽs uolunt.

Via ad uitam non est tritißima & cõmunis.

magno assensu recepta sunt, quodque exempla pro bonis multa sunt, nec ad rationem, sed ad similitudinem uiuimus.

Primi exitio sequentibus sunt. Hoc in omni uita accidere uideas licet, nemo sibi tantum errat, sed alieni erroris causa & autor est. Versatq; nos & praecipitat traditus per manus error, alienisq; perimus exemplis. Sanabimur si modo separemur a coetu.

Nō usitatū sed optimum sequamur

Non tam bene cum rebus humanis geritur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi turba est, quaeramus quod optime factū sit, non quid usitatißimum, & quid nos in possesione foelicitatis aeternae constituat.

Cum multis amicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo ulla inter malos gratia est) redij, m[illegible] ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, ut me multitudini educerem, & aliquam dotem notabilem facerem. Quid aliud quàm telis me opposui, & maliuolentiae, quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiam laudant, qui opes sequuntur, qui gratiae adulantur, qui potentiam extollunt? Omnes autem sunt hostes, aut (quod in aequo est) eße possunt. Quam magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus est. Quin potius quaero aliquid usu bonum quod sentiam, non quod ostendam. Ista quae spectantur, ad quae consistitur, quae alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus miser[a] sunt. Quaeramus aliquod non specie bonum, sed soli-

Oīs uirtus in oculis hoīm misera est

dum

dum & æquabile & a secretiore parte formosius. Scire tantum opus est, quò manum porrigas.

Summū bonū est, animus fortuita despiciens, uirtute lætus. aut inuicta uis animi, perita rerū, placida in actu, cum humanitate multa, & conuersantium cura. Libet itaq; definire, ut beatum dicamus hominem illum, cui nullum bonum malumq; sit, nisi bonus malusq; animus. Honesti cultor, uirtute contentus, quem non extollunt fortuita, nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod sibiipsi dare potest, nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum contemptio. Quid sit summum bonum

Quo die infra uoluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem quam malā & noxiam seruitutem seruiturus sit, quē uoluptates, doloresq; incertissi[ma] dominia, impotentissimaq; alternis poßidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est.

Altum quiddam est uirtus, excelsum & regale, inuictum, infatigabile. Voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus. Voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem. Circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, eneruem, mero atque unguento madentem, pallidam, ac fucatam & medicamētis pollutam. Summum bonum immortale est, nescit exire, nec satietatem habet, nec pœnitentiam. Nunq̄ Descriptio uirtutis et uoluptatis

recta mens uritur, nec sibi odio est, nec quicquam mutauit, quia semper secuta est optima. At uoluptas, tūc cum maxime delectat, extinguitur.

Cōcordia animi summū bonū. ☞ Quare audacter licet profitearis, summum bonum esse animi concordiam, uirtutes enim ibi esse debebunt, ubi consensus atq; unitas erit, dißidēt uitia. Sed tu quoq;, inquis, uirtutem non ob aliud colis, quā quia aliquam ex illa speras uoluptatem. Primum, nō si uoluptatem præstatura uirtus est, ideo propter hāc petitur. Non enim hanc præstat, sed néc huic laborat Sed labor eius quāuis aliud petat, hoc quoq; assequetur. Sicut in aruo quod segeti proscissum est, aliqui flores internascuntur. Nō tamen huic herbulæ quanuis delectet oculos, tantum operis insumptum est. Aliud fuit serenti propositū, hoc superuenit. Sic uoluptas non est merces, nec causa uirtutis, sed accessio.

Voluptas inexplebilis est ☞ Quisquis ad uirtutem accessit, dedit generosæ indolis spem. Qui uoluptatem sequitur uidetur eneruis, fractus, degenerans, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles sunt. Vt feras cum labore periculoq; uenamur, & captarum quoq; illarum solicita poßeßio est. Sæpe enim laniant dominos, Ita habētis uoluptates magnæ, in magnum malum euasere, captæq; cepere. Quæ quo plures maioresq; sunt, eo ille minor. Ac plurium seruus est, quem fœlicem uulgus appellat, ☞ Et ut bonus miles feret, enumerabit cicatrices, & transuerberatus telis moriens amabit eum, pro quo cadet, Imperatorem. Habebit in animo illud

mo illud uetus praeceptum, Deum sequere. Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat, & gemit imperata facere, ui cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilo minus. Quae autem dementia est potius trahi quam sequi? Tam me Hercule, quàm stultitia & ignorantia, conditionis suae dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut aeque mirari, uel indigne ferre ea, quae tam bonis accidunt, quàm malis. Morbos dico, funera, debilitates, & caetera ex transuerso in uitam humanam incurrentia. Quicquid ex uniuersa constitutione patiendum est, magno nisu eripiatur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia, nec perturbari his quae uitare nostrae potestatis non est. In regno nati sumus, Deo parere libertas est. Ergo in uirtute posita est uera foelicitas.

Deum sequere

Mala omnibus hominibus communia

Si quis itaq; ex istis qui philosophiam conlatrãt quod solent dixerit, Quare ergo tu fortius loqueris, q̃ uiuis? Nõ perueni ad sanitatem, ne perueniã quidẽ, delinimenta magis quàm remedia podagrae meae compono, contentus si rarius accidit, & si minus fera minatur. Vestris quidẽ pedibus comparatus debilis cursor sum. Haec pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium sum. Aliter, inquit, loqueris, aliter uiuis. Hoc per malignissima capita & optimo cuiq; inimicissima, Platoni obiectũ est, Obiectum Epicuro, Obiectum Zenoni. Omnes isti dicebãt, non quemadmodum ipsi uixerunt, sed quemadmodũ ipsis uiuendum esset. De uirtute, non de me loquor. Cum uitijs

Nemo sine pcc̃tis

Alia saepe loquimur uerbis q̃ opere agimus

conuitiũ facio. Nec uirus quidem istud, quo alios spargitis, uos necatis, me impediet, quo minus perseuerẽ laudare uitam, non quam ago, sed quam agendã scio, quo minus uirtutem adorem, & ex interuallo ingẽti reptabundus sequar. Non præstant philosophi quæ loquuntur, multum tamen præstant quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim non est, quod contemnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium etiam affectuum laudanda tractatio est. Quid mirũ si non ascendunt in altum ardua aggreßi? sed uires suspice, etiamsi decidunt magna conantes. Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturæ suæ uires.

Bona uerba & doctrina sẽper desyderanda

Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edendi erit, bibendique finis, desideria naturæ restringere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mũdum sciam, & præsides deos, hos supra me, circaque me stare, factorũ dictorumq; censores, Quandocũq; autem natura spiritũ repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonã me conscientiã amasse, bona studia, nullius per me libertatẽ diminutã, a nemine meã. Qui hoc facere proponit, uolet, tentabit, ad deos iter faciet. Vos quidem qui uirtutẽ cultorẽq; eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem

Totus mũdus patria nostra est

solem lumina ægra formidant, & auersantur diem splendidum. Nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua paßim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infœlicem linguam bonorum exercete conuitio. Instate, commordete, citius multo frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues uitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet? uitam contemnendam putat, & tamen uiuit? Valitudinem contemnendam, & tamen illam diligentißime tuetur, atq; optimam mauult? Et exilium nomen uanum putat, & ait, quid est enim mali mutare regiones? & tamen senescit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat. Tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus uiuit. Ait ista debere contemni, non ne habeat, sed ne solicitus habeat. Non abiget illa à se sed abeūtia securus prosequitur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet, quàm ibi unde sine querela reddentis receptura est? Et si maiores illi obuenissent opes, nō spreuißet. Nec enim se sapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult. Non in animum illam gazam, sed in domum recipit. Nec respuit possessas diuitias, sed contemnit. Et maiorē uirtutis suæ materiam subministrari uult. Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti uiro sit animum explicandi suum in diuitijs quam in paupertate. Cum in

De odio malorum in bonos

Exilium uanū nomen est

In diuitijs sapiēs magis exercetur quā in paupertate.

hac uiuum

hac unum genus uirtuti sit, nō inclinari, nec deprimi. ☞ Desine ergo philosophis pecuniam interdicere. Nemo sapientem paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruentas, sine cuiusquam iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarum tam honestus sit exitus, quàm introitus. Diuitiæ apud sapientem uirum in seruitute sunt, apud stultū in imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitiæ omnia. Vos tanquam aliquis uobis æternam possessionem earū promiserit, assuescitis illis & hæretis, sapiens tunc paupertatem præcipue meditatur, cum in medijs diuitijs constitit. Nunquam Imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiam si non geritur indictū est. Vos domus formosa, tanquam nec ardere, nec ruere possit insolentes, uos opes tanquam periculū omne transcenderint, maioresq; sint, quàm quibus consumēdis satis uiriū habeat fortuna, obstupefaciunt Otiosi diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum, sicut barbari plerunq; inclusi, & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quo illa pertingant, quæ ex longinquo instruuntur intelligunt. Idem uobis euenit. Marcetis in uestris rebus, nec cogitatis quot casus undiq; immineant, iamiāq; pretiosa spolia laturi. Sapienti quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit enim præsentibus lætus, futuris securus.

Diuitiæ seruiunt diuitibus, non imperant.

☞ FINIS LIBRI DE VITA BEATA.

SEQVI-

SEQVITVR DE TRANQVILLITATE VITAE.

Optimum erat (ut ait Athenodorus) actione rerũ & reip. tractatione, & officijs ciuilibus se detinere. Nã ut quidã solet exercitatione curam corporis educunt, Athletisq; utilißimum est lacertos suos, roburq; cui se uendicauerũt, maiore tẽporis parte nutrire. Ita nobis animũ ad rerũ ciuiliũ tutamẽ parantibus, in opere esse longe pulcherrimũ est. Nã cũ utilem se efficere ciuibus mortalibusq; propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in medijs se officijs posuit, communia priuataq; pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquis, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est, & plus futurum semper est quod obstet, quàm quod succedat à foro quidem & publico recedendum est. Sed habet ubi se etiã in priuato lare explicet magnus animus. Nec ut leonum animaliumq; impetus, caueis coercetur, sic hominum quorũ maxime in seductu actiones sunt, ita tamen delituerit, ut ubicunque otium suum absconderit, prodesse uelit singulis & uniuersis, ingenio, uoce, consilio. Nec enim is solus reipub. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloq; censet. Sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, uirtute

Semp̃ aliquid boni facito.

Quis rei publicæ magis prodest.

instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamq; cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud certe moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanos, prætor adeuntibus aßessoribus uerba pronũciat, q̃ qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & cornu dextrum læuumq; defendit, sed qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamẽ fungitur, uigiliasque seruat, & armamentario præest.

Studiũ laudabile

Quæ ministeria quamuis incruenta sint, in numerum stipendiorum ueniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne uitæ fastidium effugeris, nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs superuacuus, multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quisq;. Nunquam enim quamuis obscura uirtus latet, sed mittit sui signa. Nunquam inutilis est opera ciuis boni. Auditu enim, uisu, uultu, nutu obstinatione tacita, incessuq; ipso prodest.

De amicitia iucũda

Nihil tamen æque oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis. Quantum bonum est, ubi sunt præparata pectora, in quæ tuto omne secretum descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo soliẽtudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiã dißipet, conspectus ipse delectet. Quos scilicet uacuos, quantum fieri poterit

terita cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in proximum quemq; transiliunt, & contactu nocent. Itaque ut in pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrãtibus aßideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipso in proximo laborabimus. Ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, ut quàm minime inquinatos assumamus. Initium morbi est, ægris sana miscere. Nec hoc præceperim tibi, ut neminẽ nisi sapientem sequaris, aut attrahas. Vbi enim istud inuenies, quod tot sæculis quærimus? Pro optimo est minime malus, uix tibi esset facultas delectus fœlicioris, si inter Platonas, & Zenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres. Nunc uero in tanta bonorum egestate minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamẽ uitentur tristes, & oĩa deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & oĩa gemẽs. Assuescamus a nobis remouere pompã, & usu rerũ ornamenta metiri. Cibus famẽ domet, potio sitim, libidoq; qua necesse est, effluat. Discamus mẽbris nostris inuitis cultũ uictũque non ad noua exempla componere, sed ut maiorũ suadent mores. Discamus cõtinentiã augere, luxuriã coercere, gulam temperare, iracundiã lenire, paupertatẽ æquis oculis aspicere, frugalitatẽ colere. Etiam si nos pudebit desyderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrenatas, et aĩm in futura eminentem

Pestis morbus contagiosus

Habẽtes uictũ & amictum his contẽti simus

nentem uelut sub uinculis habere, id agere ut diuitias a nobis potius q̃ a fortuna petamus.

Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & uestes parare in quod inuentæ sunt. Studiorũ quoq;, quæ liberalissima impensa est, tam diu rationem habet, quàm diu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus uix tota uita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit. Multoq; satius est paucis te authoribus tradere, quàm errare per multos. Quadraginta millia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimũ regiæ opulentiæ monimentũ. Alius laudauerit, sicut Liuius, q elegantiæ regũ, curæque egregium id opus fuisse ait. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria, imo ne studiosa quidem quoniã non in studiũ, sed in spectaculũ cõparauerant sicut plerisq; ignaris, etiã seruiliũ literarũ libri, nõ studiorũ instrumeta, sed cœnationum ornamenta. Paretur itaq; librorũ quantũ satis sit, nihil in apparatum Vitiosum est ubiq;, quod nimium. Quid habes, cur minus ignoscas nomen marmore atq; ebore captanti quam opera conquirenti, aut ignotorum authorum, aut improbatorum, inter tot milia librorũ oscitanti, cui uoluminum suorum frontes maxime placent, titulique? Apud desidiosissimos ergo uidebis quicquid orationum historiarumq; est, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia et thermas bibliotheca quoque ut necessarium domus ornamentum

In studio modũ serua

De curiosis bibliothecis

tum expolitur. Ignoscerem plane, si e studiorũ nimia cupidine oriretur. Nũc ista exquisita ci cũ imaginibus suis descripta, & sacrorũ opera ingeniorũ in speciẽ & cultũ parietum comparantur. Cogita compeditos, primo ægre ferre onera & impedimenta crurũ, deinde ubi nõ indignari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Inuenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remissiones, & uoluptatem, si uolueris magnũ potius putare uitã, q̃ inuidiosam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, q cum sciret quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudine inuenit, citò in familiaritatem grauissima adducens. Nemo duraret, si rerũ aduersarũ eandẽ uim assiduitas haberet, q̃ primus ictus. Omnis uita seruitiũ est. Assuescendũ itaq; conditioni suæ, & q̃ minimum de illa querendum, & quicquid habet circa se commodi, apprehendendũ est. Nihil tam acerbũ est, in quo non æquus animus solatiũ inueniat. Male uiuet, quisquis nesciet bene mori. Qui mortem timebit, nihil unq̃ pro homine uiuo faciet. At qui scit hoc sibi cũ conciperetur statim condictũ, uiuet ad formulã, & simul illud quoq; eodẽ animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniũt subitum sit. Morbus & captiuitas, ruina, ignis, nihil horũ repentinũ est. Sciebã, in quã tumultuosum me contubernium natura duxisset. Toties in uicinia mea conclamatũ est, toties prope limen immaturas exequias fax cereusq; pressit. Sæpe altius

De aduersitate ferẽda.

Vita nostra seruitus est

Nil certius morte.

ruentis ædificij fragor sonuit. Multos ex his, quorum forum, curia, sermo mecum contraxerat, nox abstulit, & uinctas ad sodalitium, manus copulatas intercidit. Miror aliquando ad me pericula accessisse, quæ circa me semper errauerunt. Magna pars hominum est, quæ nauigatura de tempestate non cogitat. Nunq̃ me in bona re, mali pudebit authoris. Publius tragicis comicisq; uehementior ingenijs, quoties inimicas ineptias, & uerba ad summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantũ siparijs fortiora, & hoc ait. Cuiuis potest accidere, quod cuiq̃ potest. Hoc si quis in medullas demiserit, & oĩa aliena mala, quorũ ingens quotidie copia est, sic aspexerit, tanquã illis liberum & ad se iter sit, multo ante se armabit, quàm petatur. Sero animus ad periculorũ patientiam post pericula instruitur. Non putaui hoc futurum, nunquam hoc euenturũ credidissem. Quare autem non: quæ sunt diuitiæ, quas non egestas, & fames, & mendicitas a tergo sequatur? quæ dignitas, cuius non prætextam & augurale, & lora patritia, & sordes comitentur, & exportatio notæ & mille maculæ, & extrema contentio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina? & proculcatio, & dominus? & carnifex? Vtique animus ab omnibus externis in se reuocandus est, sibi confidat, se gaudeat, sua respiciat, recedat quantum potest ab alienis, & se sibi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benigne interpretetur. Nuntiato naufragio, Zeno noster

Signa mortis

Quod uni, hoc alteri accidere potest

Animus assuefaciẽdus ad oĩa aduersa

noster cũ omnia sua audiret submersa, Iubet, inquit, me fortuna expeditius philosophari.

❧Danda est remißio animis, meliores acrioresq́; requieti surgent. Vt fertilibus agris non est imperandum, cito enim exhauriet illos nunquam intermißa fœcunditas. Ita animorum impetus, assiduus labor frangit. Vires recipient, paulum resoluti & remissi. Nascitur ex aßiduitate laborum, animorum hebetatio quædam & languor. Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam uoluptatem haberet lusus iocusq́; quorum frequens usus, omne animis pondus, omnemq́; uim eripiet. Nã & somnus refectioni neceßarius est. Hunc tamen si per diem noctemq́; continues, mors erit. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publicæ cogerentur, tanquam neceßarium laboribus interponentes temperamentum. Indulgendum est animo, dandumq́; subinde otium, quod alimenti ac uirium loco sit, & in ambulationibus apertis uagandum, ut cœlo libero, & multo spiritu augeat, attollatq́; se animus. Nam siue Græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundum est, siue Platoni, frustra poeticas fores compos sui pepulit, siue Aristoteli: nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuit.

Recreatio animi aliquãdo neceßaria

Dies festi quare instituti sũt

❧FINIS PRIMI LIBRI DE TRANQVILLITATE.

DICTA SENECAE EX LIBRO DE BREVITATE VITAE.

Tempus satis longum bene uiuétibus.

Aior pars mortalium Pauline de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguũ æui gignimur, quod hæc tam uelociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis, cæteros in ipso uitæ apparatu uita destituat. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa uita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impēditur, ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, nō accepimus breuem uitam, sed fecimus, nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes ubi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur. At quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt. Ita ætas nostra bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur, illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia. Alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas. Alius uino madet. Alius inertia torpet. Alium defatigat ex alienis iudicijs suspēsa semper ambitio. Aliũ mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, numquàm non aut alienis periculis intentos,

Vita, si scias uti, longa est.

aut suis anxios. Quibusdã nihil in quo cursum dirigant placet, sed marcentes, oscitantesque fata deprehendunt, adeo ut quod apud maximum poetarũ more oraculi dictum est, uerum esse non dubitem. Exigua pars est uita qua nos uiuimus. Cæterum quidẽ omne spatium non uita sed tempus est. Vitam unusquisq; quàm multis distribuit. Astricti sunt in continendo patrimonio. Simul ad temporis iacturã uentum est, profusissimi in eo cuius unius honesta auaritia est. Libet itaq; ex seniorum turba comprehẽdere aliquem. Peruenisse te ad ultimum ætatis humanæ uidemus. Centesimus tibi uel supra premitur annus Age dum ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum respublica, quantum cliẽs abstulerit, quantum lis uxoria, quantũ seruorum coertio, quantum officiosa per urbem discursitatio. Adijce morbos quos manu fecimus. Adijce quod & sine usu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisq; dies ut destinaueras recesserit, qui tibi usus tui fuerit, quãdo in statu suo uultus, qñ animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit. Quam multi uitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes. Quantum uanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit. Quam exiguum tibi de tuo relictum sit, intelliges te immaturum mori. Quid ergo est in causa tam

Exigua pars est qua uiuimus.

Multum temporis occupationibus uarijs amittimus.

Tanquã semper uicturi, uiuimus. quam semper uicturi sitis. Nunq̃ uobis frugalitas uestra succurrit. Non obseruatis quantũ temporis transierit, uelut ex pleno & abundanti perditis. Oĩa tanq̃ mortales timetis. Oĩa tanq̃ immortales concupiscatis. Audies plerosq; dicentes, à quinquagesimo in otium secedam, sexagesimus annus ab officijs me dimittet, & quem tandem longioris uitæ prædem accipis? Quis ista sicuti disponis ire patietur? Nõ pudet te reliquias uitæ reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit. Quã serum est tunc uiuere incipere, cum desinendum est, quæ tam stulta mortalitatis obliuio, ad quinquagesimum annum differre sana consilia, & deinde uelle uitam inchoare, in quod pauci perduxerunt. Potentissimis & in altum sublatis hoĩbus excidere uoces uidebis, quibus otiũ optent, laudent, oĩbus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo si tuto liceat descendere. Diuus Augustus cui dij plura q̃ ulli præstiterunt, non desijt quietem sibi precari, uacationem à Republica petere. Oĩs eius sermo ad hoc semp reuolutus. Tanta uisa est res otium, ut illam quia usu non poterat, cogitatione præsumeret, qui oĩa uidebat, ex se uno pendentia, qui omnibus gentibus fortunam dabat, illum diem lætissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat quantum illa bona per oẽs terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum soliatudinum tegerent. Superuacuum est commemorare plures, qui, cũ alijs

Otiũ quærere & omnibus præferre

fœlicissimi uiderentur, ipsi in se uerum testimonium dixerunt. Sed his querelis nec alios mutauerunt nec seipsos. Nam cum uerba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Nostra me hercule uita, licet supra mille annos exeat, in arctissimum contrahetur. Ista omnia nullum non sæculum deuorabit. Hoc uero spatium quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelocißime omni rei moram facitis, sed abire ut rem superuacuam ac reparabilem sinitis.

Viuere in tota uita discendum est. Quod magis mirandum est, in tota uita discendum est mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renuntiassent, hoc unum, in extremam usq; ætatem egerunt, ut uiuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi e uita abierunt, Præcipitat quisque uitam suam, & futuri desyderio laborat, præsentium tædio. At ille qui nullum non tempus, in usus suos confert, qui omnes dies tanquam uitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid fiet? tu occupatus es, uita festinat. Mors interim aderit, cui uelis nolis uacandum est. Impendio uitæ uitam instruunt, cogitationes suas in longũ ordinant. Maxima porro uitæ iactura dilatio est. Illum primum quenque extrahit diem, illa eripit præsentia, dum ulteriora promittit. Maximum uiuendi impedimentum est, expectatio, quæ pendet ex

Disce uiuere

Viue hodie, cras minus aptus eris

crastino. Perdis hodiernum. Quod in manu fortunæ positū est, disponis. Quod ĩ tua, dimittis, quo spectas? quo te extendis? Omnia quæ uentura sunt in incerto iacent. Deniq; uis scire q̃ q̃ non diu uiuant? Vide quàm cupiant diu uiuere. Decrepiti senes paucorum annorum accessionem uotis mendicant. Minores natu seipsos esse fingunt, mendacio sibi blandiuntur et tam libenter se fallūt, quā si fata una decipiant. Iam ergo cū aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemad modum pauentes moriuntur, non tanquam exeant de uita, sed tanquam extrahantur. Stultos se fuisse quod non uixerint clamitant, & si modo euaserint ex illa ualitudine in otio uicturos. Tunc quā frustra parauerint quibus nō fruerentur, quā incassum omnis labor ceciderit, cogitant. Soli omnium otiosi sunt, qui sapientiæ uacant, soli uiuunt, nec enim suam tantu ætatem bene tuentur, omne æuum suo adijciunt quicquid annorū ante illos actū est, illis acquisitum est, nisi ingratißimi sumus. Illi clarissimi sacrarum opinionum cōditores, nobis nati sunt, nobis uitā præparauerūt, ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucē erutas alieno labore deducimur, nullo nobis sæculo interdictum est, in omnia admittimur, & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multū per quod spaciemur tēporis est. Disputare cū Socrate licet, dubitare cū Carneade, cū Epicuro quiescere, hominis naturā cū Stoicis uincere, cū Cynicis excedere, cū rerū natura in consortiū omnis æui pariter in-

Desiderium uitæ

Qui soli uiuunt.

Studia diuersa philosophorum

riter incedere, quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia. Isti qui per officia discursant, qui se aliosq; inquietant, cum bene insanierint, cum omniũ limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint, cũ per diuersas domos meritoriam salutationem circuntulerint, quotum quẽque ex tam immensa, & uarijs cupiditatibus districta urbe poterunt uidere? q̃ multi erunt quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat? Hos in ueris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, cæterosque antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum uolent habere quàm familiarissimos, nemo horum nõ uacauit, nemo nõ uenientem ad se beatiorem, amãtioremq; sui dimittet, nemo quemquam uacuis à se manibus abire patietur. Maximum ergo solatium est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt, omnesq; passuri, & ideo mihi uidetur rerũ natura quod grauissimum fecit, commune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Oẽs agedũ mortales circumspice. Larga ubique flendi & assidua materia Alium ambitio nunq̃ quieta solicitat. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas uocat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto laborat suo. Alium solicitudo, alium labor torquet, alium superuestibulũ obsidens turba. Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse.

Aequalitas fati cõsolatio est omnibus

Homini larga flendi materia est

disse. Lachrymæ nobis deerũt, antequam causæ dolẽdi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiserit, quæ primum nascentium hominum fletum eße uoluit, hoc principio ædimur, huic omnis sequentium annorum ordo consentit, sic uitam agimus.

Omnia ista bona quæ nos speciosa, sed fallaci uoluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupescat, cum labore possidentur, cum inuidia conspiciuntur, eosq; ipsos quos exornant & premunt plus minantur quàm prosunt. Lubrica & incerta sunt, nũquam bene tenentur. Nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamen magnæ fœlicitatis tutela solicita est. Si uelis credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita supplicium est. In hoc profundum inquietumq; proiecti mare, alternis æstibus reciprocum, & modo alleuans nos, subiectis incrementis, modo maioribus dãnis deserens, assidueq; iactans, nũq̃ stabili consistimus loco, pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, semper timemus. In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari, nauigãtibus nullus portus est nisi mortis. Nimis angustat gaudia sua: qui eis tantummodo quæ habet ac uidet, frui se putat & habuisse eadẽ ꝑ nihilo ducit, cito enim nos omnis uoluptas relinquit, quæ fluit ac transit, & pene antequã ueniat, aufertur.

Portus nauigatium mors

Libri de Breuitate uitæ finis.

DICTA QVAEDAM EX OPVSculis Marci Tullij Ciceronis, omnibus ueræ uirtutis candidatis utilißima.

EX PRIMO LIBRO OFFICIORVM.

Omnium societatũ nulla firmior, q̃ cum uiri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Illud enim honestũ quod sæpe diximus, etiam si in alio cernimus, tamen nos mouet, atq; illi in quo id inesse uidetur, amicos facit. Et quanquam omnis uirtus nos adesse alliciat, facitq; ut eos diligamus, in quibus ipsa ineße uideatur, tamen iustitia & liberalitas id maxime efficit &c. Virtus allicit naturaliter.

Nihil aũt amabilius & copulatius, q̃ morũ similitudo bonorũ. In quibus enĩ eadẽ studia, eædẽ uoluntates, in his fit, ut æque quisq; altero delectetur ac seipso. Similitudo morũ.

Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, cum frangi cupiditate, nec qui inuictum se a labore præstiterit, uinci uoluptate. Fortitudo

Nihil enim tam angusti animi, tamq́; praui, quã amare diuitias. Nihil honestius magnificentiusq; quã pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam liberalitatemq́; conferre. Spernere diuitias.

In omnibus aũt negotijs, priusq̃ aggrediare, adhibenda est præparatio diligens. Præparatio.

Parua enim sunt foris arma, nisi est consiliũ domi. Consiliũ.

Nunquid omnino periculi fuga committendum est, ut imbelles, timidiq́; uideamur. Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius. Periculũ fugere.

Nihil

Clemẽtia laudatur. ❧ Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius, placabilitate atq; clementia. Et tamẽ ita probanda est mansuetudo atq; clementia, ut adhibeatur reipub. causa seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest.

Constãtia præclara res est. ❧ Nam ut aduersas res, sic secundas immoderate ferre leuitatis est, præclaraq; est æquabilitas in omni uita, & idem semper uultus, eademq; frons, ut de Socrate legitur.

Humilitas ❧ Vt recte præcipere uideantur qui monẽt, ut quãto superiores sumus, tanto nos summißius geramus.

De ludo & ioco. ❧ Neq; enim ita generati a natura sumus ut ad ludum & iocum facti esse uideamur, sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora atq; maiora. Ludo autem & ioco illis quidem uti licet, sicut & somno & quietibus cæteris, tum cum grauibus serijsq; rebus satisfecerimus. Ipsumq; genus iocandi non profusum nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet.

Excellẽtia hominis. ❧ Sed pertinet ad omnem officij quæstionem semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus reliquisq; bestijs antecedat. Illæ enĩ nihil sentiunt nisi uoluptatem, ad eamq; feruntur toto impetu. Hominis autem mens discendo aliter, & cogitando semper aliquid aut inquirit aut agit, uidendiq; & audiendi delectatione ducitur.

Imbecillitas adolescentiæ. ❧ Inprimis aũt cõstituendũ est, quos nos et quales eße uelimus, & in quo genere uitæ, quæ deliberatio

est oĩm

est oīm difficillima. Ineunte enī adolescentia, cui inest maxima imbecillitas consilij, tunc id sibi quisq; genus ætatis degendæ constituit, quod maxime adamauit.

Est aūt adolescentis maiores natu uereri, ex hisq; eligere optimos & probatissimos, quorū consilio atq; auctoritate nitatur. Ineuntis enī ætatis inscitia, senū constituenda & regenda prudentia est. Maxime aūt hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendaq; in labore patientiaq; & animi & corporis, ut eorum & in bellicis & ciuilibus officijs uigeat industria. Atq; etiam cum relaxare animos, & dare se iocunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecundiæ, quod erit facilius, si eiusmodi quoq; rebus maiores natu interesse uelint. Seniores ama.

Senibus autem labores corporis sunt minuendi, exercitationes animi etiam augendæ uidentur, danda uero opera ut & amicos & iuuentutem, & maxime rempub. consilio, & prudentia quàmplurimum adiuuet. Nihil autem magis cauendum est senectuti, q̄ ne languori desidiæq; se dedat. Cōsulere senum est

Adhibenda est præterea munditia, non odiosa, neq; exquisita nimis, tantumq; fugiat agrestem & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda uestitus, in quo sicut in plerisq; rebus mediocritas optima est. Cauendum est autem, ne aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut similes pomparum feralis esse uideamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Quæ cum fiunt, anhelitus Qui mores habendi.

mouentur, uultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant.

Locutio moderata

☞ *At uideat in primis quibus de rebus loquatur, si serijs seueritatem adhibeat, si iocosis leporem. In primis prouideat ne sermo uitium aliquod indicet inesse moribus. Quod maxime tum solet euenire, cũ studiose de absentibus detrahendi causa, aut per ridiculum, aut seuere, maledice, contumeliose dicitur.*

Obiurgatio necessaria.

☞ *Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessariæ. In quibus utendũ est fortaße & uocis contentione maiore, & uerborum grauitate acriore. Id agendum etiam est, ut ne ea facere uideamur irati, sed ut ad urendum & secandum, sic ad hoc genus castigandi, raro inuitiq; ueniemus. Nec unquam nisi necessario, si nulla reperietur alia medicina. Sed tum ira procul absit, cum qua nihil rectè fieri, nihil considerate potest.*

Tria quæ seruare debemus.

☞ *In omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda. Primũ, ut appetitus rationi pareat, quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius. Secundum ut animaduertatur quanta illa res sit quam efficere uelimus, neue maior, neue minor cura & opera suscipiatur quàm causa postulet. Tertiũ est, ne caueamus ut ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem moderanda sint.*

Sermo qua

☞ *Turpe est enim, ualdeq; uitiosum, in re seuera,*

conui-

conuiuio dignū, aut delicatū aliquē inferre sermonē. lis erit.

❧ Vt in fidibus, aut in tybijs quamuis paulum discrepent, tamen id à sciente animaduerti solet. Sic uiuendum est in uita, ne forte quid discrepet, uel multo etiā magis, quo maior & melior actionum quàm sonorum concentus est. Itaq; ut in fidibus musicarū aures uel minima sentiunt, sic nos si acres ac diligentes iudices esse uolumus, animaduersoresq; uitiorum, magna intelligimus sæpe ex paruis. Ex oculorum obtutu, superciliorum aut remissione, aut contractione ex modestia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione uocis, ex summissione, ex cæteris similibus facile iudicamus, quid apte eorum fiat, quid ab officio naturaq; discrepet. Diligens examinatio nostri ipsius

❧ Vt enim pictores & hi qui signa fabricant, & poetæ suum quisq; opus a uulgo considerari uult, ut re uitia si quid reprehensum sit a pluribus id corrigatur, hiq; secum & cum alijs quid in eo peccatū sit exquirunt. Sic aliorū iudicio permulta nobis facienda & non facienda, & imitanda & corrigenda sunt. Corrige-

❧ Finis primi libri Officiorum.

❧ EX SECVNDO LIBRO OFFICIORVM M. T. CICERONIS.

QVid est enim per deos optabilius sapientia? quid præstantius? quid homine melius? quid homine dignius? Hanc qui expetunt igitur philosophi nominantur, nec quicq̄ aliud est philosophia si interpretari uelis, q̄ studiū sapientiæ. Sapientia nil præstā tius

Male

Pecuniæ dolus — Male enim se res habet, cum quod uirtute effici debet, id tentatur pecunia.

Metus — Etenim qui se metui uolent, a quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi necesse est.

Prudẽtia quæ uera sit. — Prudentia sine iustitia nil ualet ad faciendam fidem. Quo enim quis uersutior & calidior: hoc inuisior & suspectior detracta opinione probitatis.

Benefacere — Præclare Ennius: Benefacta male locata, malefacta arbitror.

Oĩa habẽti datur. — Itaq; uulgo loquuntur sese in beneficijs collocãdis mores hominum, non fortunam sequi.

Honesta oratio est. Sed quis est tandem: qui inopis & optimi uiri causæ, non anteponat in opera danda gratiam fortunati & potentis? A quo enim expeditior & celerior remuneratio fore uidetur, in cũ fere est uoluntas nostra propensior.

Probitas laudatur. — Themistocles cum consuleretur, utrum bono uiro pauperi, aut minus probato diuiti filiã collocaret: ego inquit malo uirum qui pecunia egeat, quam pecuniam quæ uiro.

Iustitia — Fundamentũ enĩ perpetuæ commendationis & famæ est iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

Finis secundi libri Officiorum.

EX LIBRO OFFICIORVM TERTIO.

Virtutes in se laudantur. — Satis enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet: si omnes deos homineq; celare possimus: nihil tamẽ auare: nihil iniuste, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faci-

